

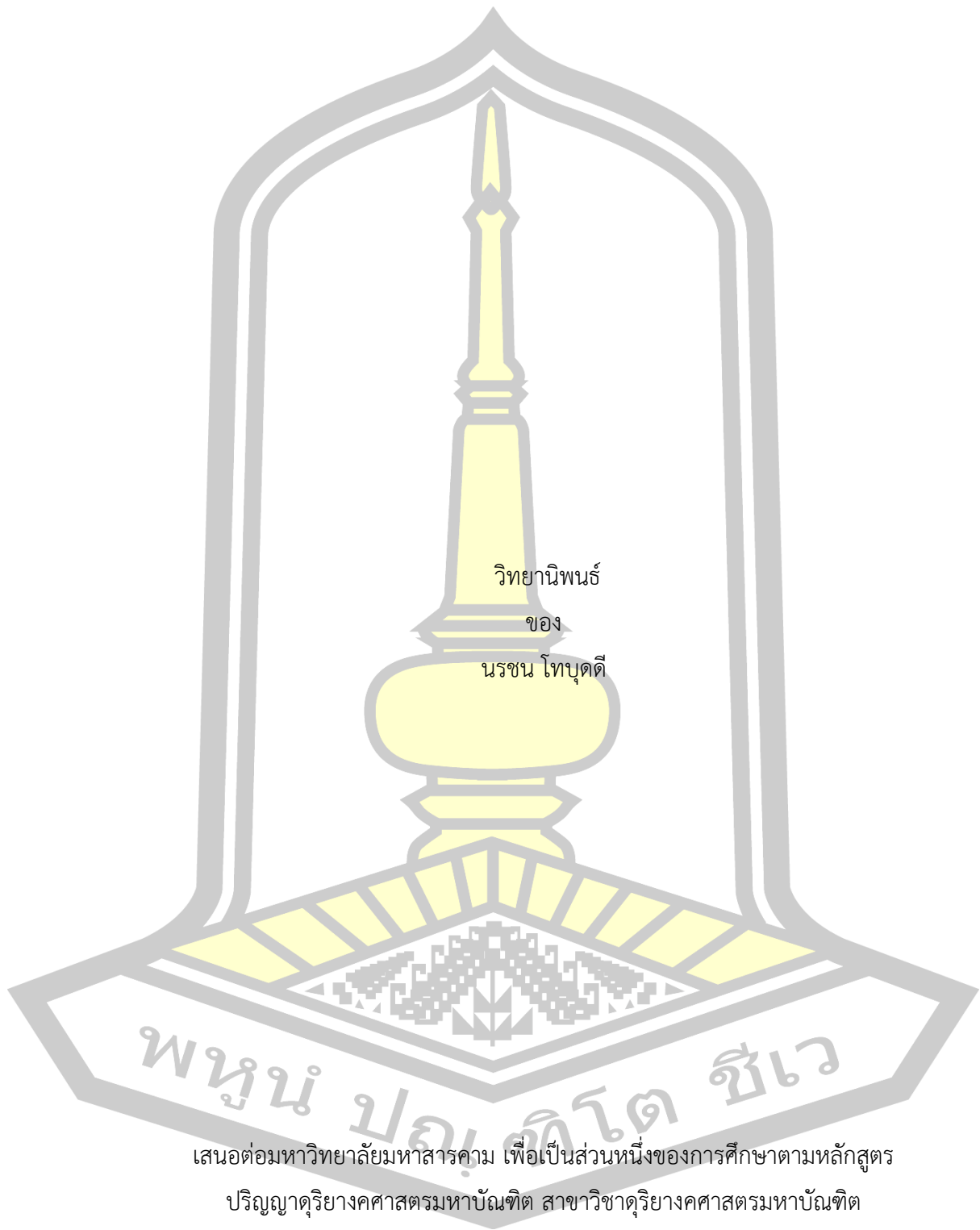
กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ

วิทยานิพนธ์
ของ
นรชน โทบุดดี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาตรีทางศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต
มิถุนายน 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ

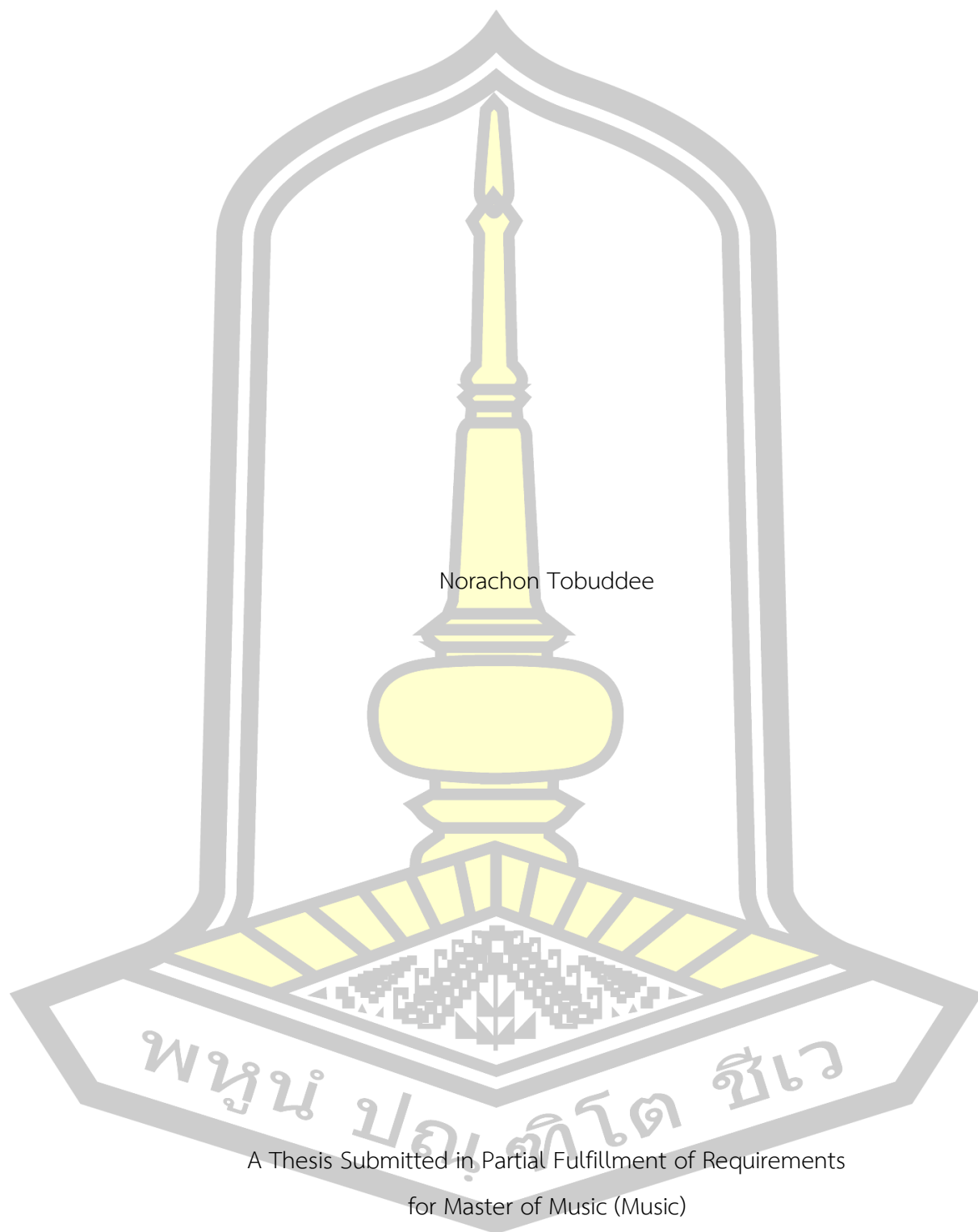

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาตรียางคศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต

มิถุนายน 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Molum Transmission Process by Lamul Pakfai

Norachon Tobuddee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Music (Music)

June 2023

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายรชน โทบุตรดี แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรียางคศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. สุรดิษ ภาคสุขล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. พิภพ สอนใย)

.....กรรมการ

(ดร. ธนกร เฟ่งศรี)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. พิชยวัฒน์ พันธะศรี)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

.....

(ผศ. ดร. คมกริช การินทร์)

คณบดีวิทยาลัยดุริยางคศิลป์

.....

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ
 ผู้วิจัย นรชน โทบุคดี
 อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ พิภพ สอนไย
 ปริญญา ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต
 มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2566

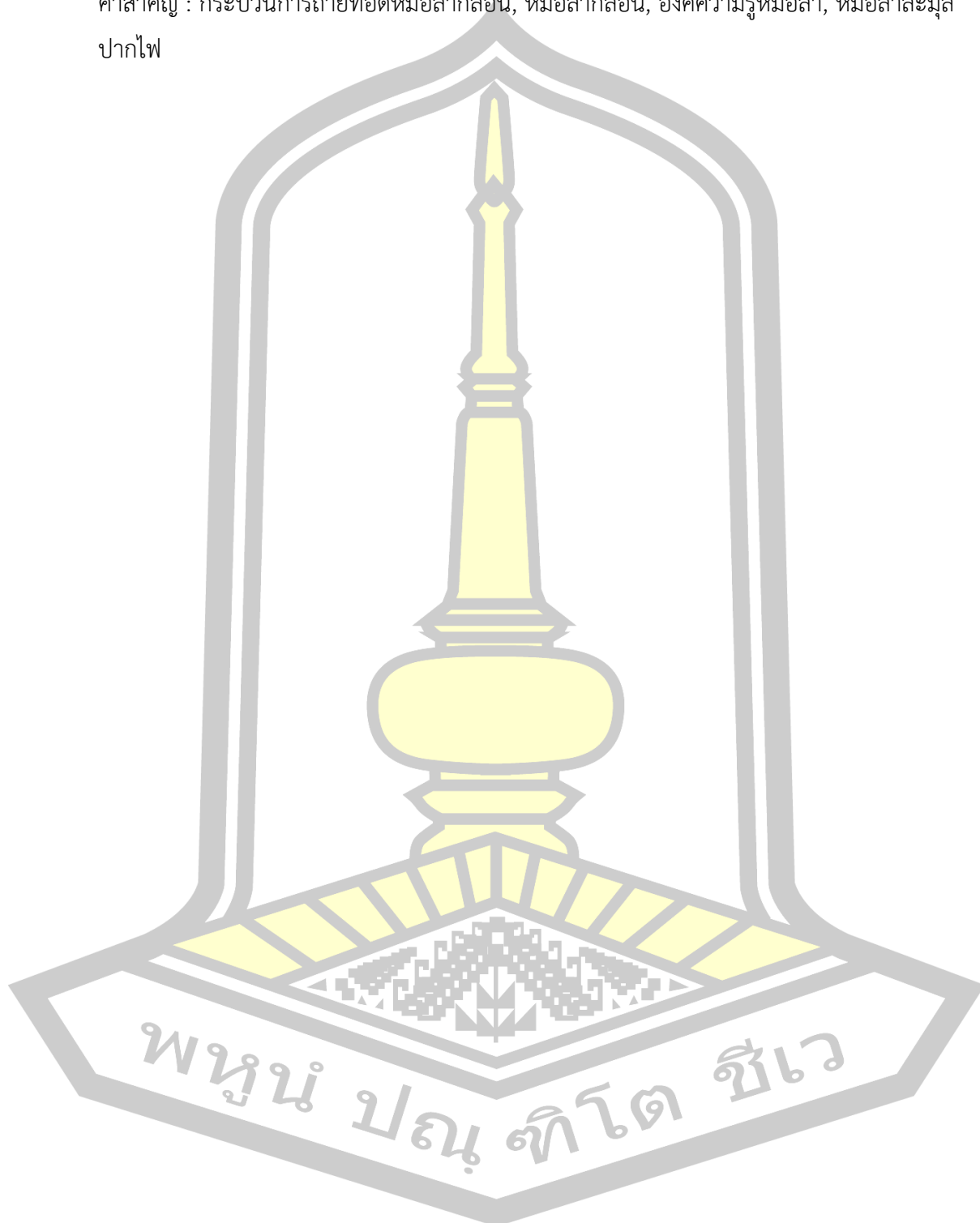
บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ความรู้การลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ และเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม เริ่มทำการศึกษาตั้งแต่ปี2564-2565 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกต บุคลากรที่ให้ข้อมูล กลุ่มผู้รู้ กลุ่มทั่วไป และกลุ่มผู้ปฏิบัติ โดยตรวจสอบความถูกต้องแบบสามเส้า แนะนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

องค์ประกอบศิลปะการแสดงหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ ประกอบไปด้วย ด้านกลอนลำทำนองทั่วไปทำนองท้องถิ่นลักษณะเนื้อหา ท่าทางในการแสดงสวยงามอ่อนช้อยสามารถสื่ออารมณ์ด้วยสายตาและการพ้อง องค์ประกอบทางด้านผู้แสดงต้องมีน้ำเสียงที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ลำดับการแสดงประกอบด้วย ยกที่หนึ่งไหว้ครู ยกที่สองประกาศศรัทธา ยกที่สามถามข่าว ยกที่สี่ปรึกษาการลำ ยกที่ห้าเต้ยลา

กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ เริ่มต้นด้วยการรับลูกศิษย์ และทดสอบความรู้ความสามารถเบื้องต้น และนำเข้าสู่วิธีการถ่ายทอด กระบวนการท่องจำกลอน ลูกศิษย์รับกลอนลำมาฝึกท่องจำให้ถูกต้องและแม่นยำ กระบวนการฝึกเอื้อนโอะละหนอเป็นการฝึกเทียบเสียงของตนให้เข้ากับเสียงแคน กระบวนการฝึกท่วงทำนองเป็นกระบวนการฝึกลำกลอนตามทำนองต่างๆ กระบวนการฝึกทำพ้องการพ้องและสื่ออารมณ์ของการแสดงมีความอ่อนช้อยสวยงามให้เข้ากับการแสดงหมอลำกลอน การยกอ้อยอครู่เป็นการฝึกอบรมความมีจริยธรรม กตัญญูรู้คุณความเคารพต่อบิดามารดาครูอาจารย์ เพื่อไม่ให้ลืมพระคุณ กระบวนการฝึกแก้ไข้ปัญหาเฉพาะหน้าในการแสดงหมอลำ โดยให้เลียนแบบจากหมอลำละมุล ปากไฟ เป็นการฝึกประสบการณ์การแสดงหมอลำในสถานที่จริง เพื่อจะได้รู้แนวทางในการแก้ไข้ในสถานการณ์การแสดงจริง และแก้ไข้ข้อบกพร่องต่างๆที่พบเจอจากการแสดงจริงนั้นได้

คำสำคัญ : กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน, หมอลำกลอน, องค์ความรู้หมอลำ, หมอลำละมุลปากไฟ

TITLE	Molum Transmission Process by Lamul Pakfai		
AUTHOR	Norachon Tobuddee		
ADVISORS	Associate Professor Phiphat Sornyai		
DEGREE	Master of Music	MAJOR	Music
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2023

ABSTRACT

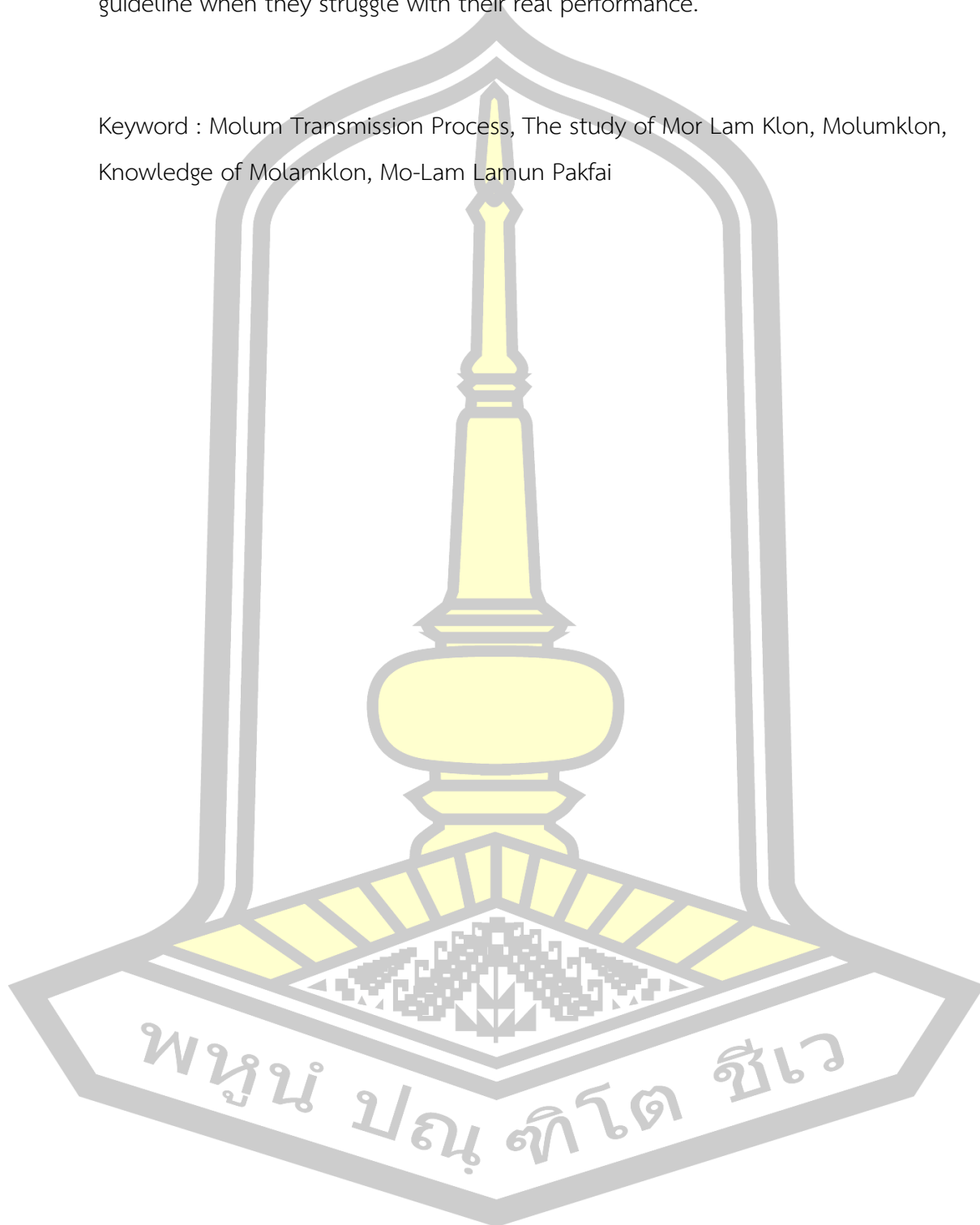
This thesis is to study the elements. There were collecting data from documents and fieldwork that was studied from 2021 to 2022 A.D. Research instruments are structured and observational. Information providers are well-informed groups, general groups, and practitioners, which are verified with triangular validation. Suggestion and presentation the research results in the form of an analytical description. The findings appear as follows.

Mo-Lam Klon art performance elements of Mo-Lam Lamun Pakfai are composed by lyric, normal intonation, local intonation, content, beateous posture that could communiante with eye-contact ans dance. Performer elements consist of a well-toned voice, a good human relationship, and a show sequence, which is Wai-Kru, introduction, greeting, asking for advice, and farewelling.

Mo-Lam Klon's transference of Mo-Lam Lamun Pakfai starts with registration as a disciple and testing basic and background knowledge. Firstly, the introduction to Mo-Lam Klon transference is to remember the Mo-Lam rylics. Disciples would get the lyric, and they must memorize it accurately. Next, they take the step of drawing out the note "O La Noh". It is a kind of comparison of their voice with Khaen. Then, they must train the intonation from many Mo-Lam rylics and beateous postures that could be a feeling communicate with audiences. Wai-Kru, or a repecting ceremeny, is a step to make the disciple recall to their parents and teachers. Finally, all disciples must know how to cope with tough situations. Mo-Lam

Lamun Pakfai would be their role model, and they must imitate their teacher. It is a guideline when they struggle with their real performance.

Keyword : Molum Transmission Process, The study of Mor Lam Klon, Molumklon, Knowledge of Molamklon, Mo-Lam Lamun Pakfai

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์พิภพ สอนไย อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรดิษ ภาคสุชล ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยพัฒน์ พันธะศรี กรรมการ อาจารย์ดร.ธนกร เพ่งศรี กรรมการ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอกราบขอพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ยสพรรณ พันธะศรี ดร.ศราวุธ โชติจำรัส และดร.สมคิด สุขเอิบ ผู้เชี่ยวชาญที่ได้ช่วยตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิจัย ขอพระคุณหมอลำละมุล ปากไฟ และลูกศิษย์รวมถึงผู้เชี่ยวชาญ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าให้ความร่วมมือให้ข้อมูลในการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณบุพการีทั้งสอง คือนายนฤพล โทบุตรดี และนางสุชาดา โทบุตรดี คณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ ทั้งเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมรุ่นการศึกษาในระดับปริญญาโท ที่ได้สนับสนุนส่งเสริมและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยประสบผลสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอบูชาแด่เหล่าบูรพาจารย์ผู้ให้ความรู้ นักปราชญ์แห่งที่ราบสูง แผ่นดินอีสานทุกๆท่าน และขอมอบคุณความดีนี้ ให้แก่ผู้มีอุปการะคุณทุกๆท่าน ที่ได้เมตตาให้ผู้วิจัยมาโดยตลอด

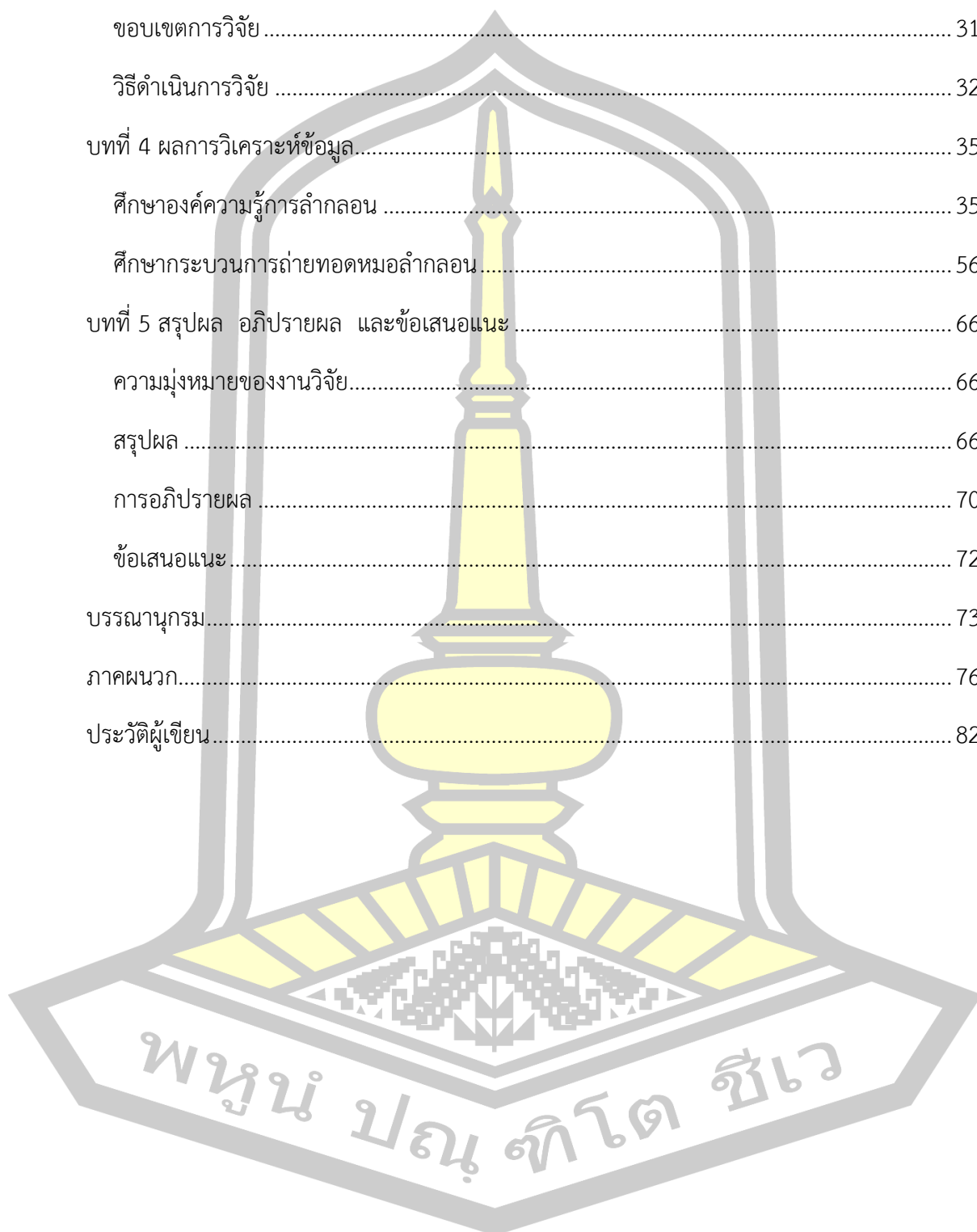
นรชน โทบุตรดี

พนุน ปณฺ ภิโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	2
กรอบแนวคิด.....	3
สมมติฐานของการวิจัย.....	3
ความสำคัญของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับหมอลำ.....	5
องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้.....	15
แนวคิดและทฤษฎี.....	21
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	25
งานวิจัยในประเทศ.....	25
งานวิจัยต่างประเทศ.....	26
ชีวประวัติและผลงานของหมอลำละมุล ปากไฟ.....	27

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	31
ขอบเขตการวิจัย	31
วิธีดำเนินการวิจัย	32
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	35
ศึกษาองค์ความรู้การล่ากลอน	35
ศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน.....	56
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	66
ความมุ่งหมายของงานวิจัย.....	66
สรุปผล	66
การอภิปรายผล	70
ข้อเสนอแนะ.....	72
บรรณานุกรม.....	73
ภาคผนวก.....	76
ประวัติผู้เขียน.....	82

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบที่ 1. ภาพครอบครัวหมอลำละมุล ปากไฟ	28
ภาพประกอบที่ 2. โล่รางวัลสิงหราชทองคำ ผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2556 สาขา ศิลปะและกาแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	29
ภาพประกอบที่ 3. โล่รางวัลนาคราช ผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2557 สาขาศิลปะ และการแสดงพื้นบ้านสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัด มหาสารคาม.....	30
ภาพประกอบที่ 4. หมอลำละมุล ปากไฟ ถ่ายทอดการฟ้อนให้กับลูกศิษย์.....	45
ภาพประกอบที่ 5. หมอลำละมุล ปากไฟทำการแสดงหมอลำกลอนร่วมกับลูกศิษย์.....	47
ภาพประกอบที่ 6. หมอลำละมุล ปากไฟ กำลังทำการแสดงร่วมกับลูกศิษย์	55
ภาพประกอบที่ 7. หมอลำละมุล ปากไฟ กำลังทดสอบความสามารถและรับลูกศิษย์ที่จะมาเรียนหมอลำ ลำ	57
ภาพประกอบที่ 8. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าโบกคว่า โบกหาง.....	59
ภาพประกอบที่ 9. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าเทพพนม	59
ภาพประกอบที่ 10. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าพรหมสี่ หน้า.....	59
ภาพประกอบที่ 11. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าพาลา เพียงไหล่	60
ภาพประกอบที่ 12. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าสอด สร้อยมาลา	60
ภาพประกอบที่ 13. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าแอ้งตาก ขา	61

ภาพประกอบที่ 14. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนกาตากปีก .	61
ภาพประกอบที่ 15. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าหลักแม่ เมีย.....	62
ภาพประกอบที่ 16. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าเสื่อออก เหล่า.....	62
ภาพประกอบที่ 17. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าเต่าลง หนอง	63
ภาพประกอบที่ 18. ค่ายอ้อของหมอลำละมุล ปากไฟ.....	63
ภาพประกอบที่ 19. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังประกอบพิธียกค่ายอ้อให้แก่ลูกศิษย์.....	64
ภาพประกอบที่ 20. หมอลำละมุล ปากไฟได้นำพาลูกศิษย์ไปทำงานแสดงเพื่อฝึกประสบการณ์และ ฝึกการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า.....	65

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

หมอลำกลอนเป็นศิลปะการแสดงหนึ่งในประเภทของการขับลำที่ค่อนข้างเป็นที่นิยมและเป็นศิลปะการแสดงที่เก่าแก่อันหนึ่งของภาคอีสานลักษณะเป็นการลำที่มีหมอลำชายหญิงสองคนลำสลับกันมีเครื่องดนตรีประกอบเพียงชนิดเดียวคือแคน ลำกลอนจะมีหลายทำนองด้วยกันดังนี้ ทำนองอุบล ทำนองขอนแก่น ทำนองสารคาม ทำนองกาฬสินธุ์ ทำนองภูเขียว (ชัยภูมิ) ทำนองพุทไธสง ในการลำมีทั้งลำเรื่องนิทานโบราณคดีอีสานเรียกว่าลำเรื่องต่อกลอน ลำทวย(ทวยโจทย์ ปัญหา) ซึ่งผู้ลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบที่ดีสามารถตอบโต้ยกเหตุผลมาหักล้างฝ่ายตรงข้ามได้ ต่อมามีการเพิ่มผู้ลำขึ้นอีกคนหนึ่งอาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ การลำจะเปลี่ยนเป็นเรื่องซึ่งรักหักสวาทซึ่งผู้ซึ่งผู้เรียกว่า ลำซึ่งผู้ปัจจุบันกลอนนั้นหาได้ยากเพราะขาดความนิยมลงไปมาก แต่ว่าปัจจุบันได้วิวัฒนาการมาเป็นหมอลำซึ่งเพื่อความอยู่รอดและผลก็คือได้รับความนิยมในปัจจุบันยุคนี้พบว่าหมอลำเฟื่องฟูมากที่สุดคณะหมอลำต่างๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในแถบจังหวัด มหาสารคาม ขอนแก่น อุบลราชธานี (สุภรณ์ สารสา.2557)

กระบวนการถ่ายทอดของหมอลำเป็นกระบวนการถ่ายทอดแบบฝึกปฏิบัติกับครูสถานที่ที่ใช้สำหรับการถ่ายทอดนั้นส่วนใหญ่เป็นบ้านของครูผู้ถ่ายทอดโดยมีลูกศิษย์ผู้จะรับการถ่ายทอดต้องมาอาศัยอยู่กับครอบครัวของผู้เป็นครูเหมือนดังสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวของครู หรือเป็นดังลูกคนหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะนี้ตามภาษาอีสานว่าอยู่บ้านกับ การที่ลูกศิษย์ได้มาอยู่มากินมาอาศัยกับครูก็ได้เป็นมาเรียนวิชาหมอลำเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังต้องช่วยเหลือทำไร่ไถนาหุงหาอาหารงานบ้านงานเรือนต่างๆ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระด้วยทำให้ครูได้มีโอกาสอนอบรมสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและฝึกฝนความอดทนไปด้วยในตัว (อนุสรณ์ อนันตภูมิ, 2557) ส่วนระยะเวลาในการถ่ายทอดจนสำเร็จวิชาหมอลำนั้นก็แล้วแต่ความสามารถของลูกศิษย์แต่ละคนที่มีความสามารถเข้าใจและเรียนรู้ได้ช้าหรือเร็วเพียงใด บางคนอาจใช้เวลาไม่กี่เดือน แต่บางคนอาจเป็นปีหรือบางคนก็สนใจมากอยากเรียนรู้ทุกอย่างที่ครูจะถ่ายทอดได้ หรือบางคนก็มีความอดทนน้อยก็ถอดใจกลับบ้านไปก่อน ซึ่งการถ่ายทอดอย่างนี้ทำให้ลูกศิษย์ได้รับการถ่ายทอดอย่างค่อยเป็นค่อยไปเป็นประโยชน์แก่ผู้รับการถ่ายทอดในเรื่องรายละเอียดต่างๆของวิชาหมอลำได้มากยิ่งขึ้น รวมไปถึงได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆ จากการเข้าไปใช้ชีวิตกินอยู่ร่วมกับครูผู้ถ่ายทอดวิชาอีกด้วย กระบวนการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านศิลปะแสดงหมอลำนั้น ครูผู้ถ่ายทอดที่มีประสบการณ์และมี

ความเชี่ยวชาญถือเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ โดยทุกวันนี้ผู้มีความรู้ในด้านศิลปะการแสดงหมอลำต่างๆก็เป็นผู้อาวุโส เป็นครูหมอลำกันโดยส่วนใหญ่และวิธีการถ่ายทอดเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการพัฒนาในด้านของการคมนาคม การสื่อสาร ตลอดจนการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ กระบวนการถ่ายทอดก็มีการปรับตัวให้เข้าสู่สังคมสมัยใหม่ โดยการนำประโยชน์ของเทคโนโลยีมาช่วยให้กระบวนการถ่ายทอด ได้รวดเร็วขึ้น เข้าถึงผู้ถ่ายทอดหลายกลุ่มขึ้น หรือแม้แต่ศิลปะการแสดงหมอลำทุกวันนี้ก็มีการนำมาประกอบการในเชิงธุรกิจกันแล้ว ไม่ต่างอะไรกับคนรุ่นหลังของคนอีสานที่หันมาให้ความสำคัญการเรียนรู้และเล่นเครื่องดนตรีสากลตามกระแสของวัฒนธรรมต่างชาติ แต่ด้วยธุรกิจความบันเทิงด้านการแสดงหมอลำที่ทำให้หมอลำยังคงเอาตัวรอดในกระแสวัฒนธรรมต่างชาติได้นั้น ยังมีผลทำให้เด็กรุ่นหลังได้มีความสนใจในการเล่นดนตรีหมอลำ และทำการประยุกต์การบรรเลงเครื่องดนตรีไฟฟ้า เครื่องดนตรีสากล เข้ากับบทเพลงของหมอลำได้อย่างลงตัวและไพเราะ และเป็นที่นิยมของในเชิงธุรกิจมากยิ่งขึ้น

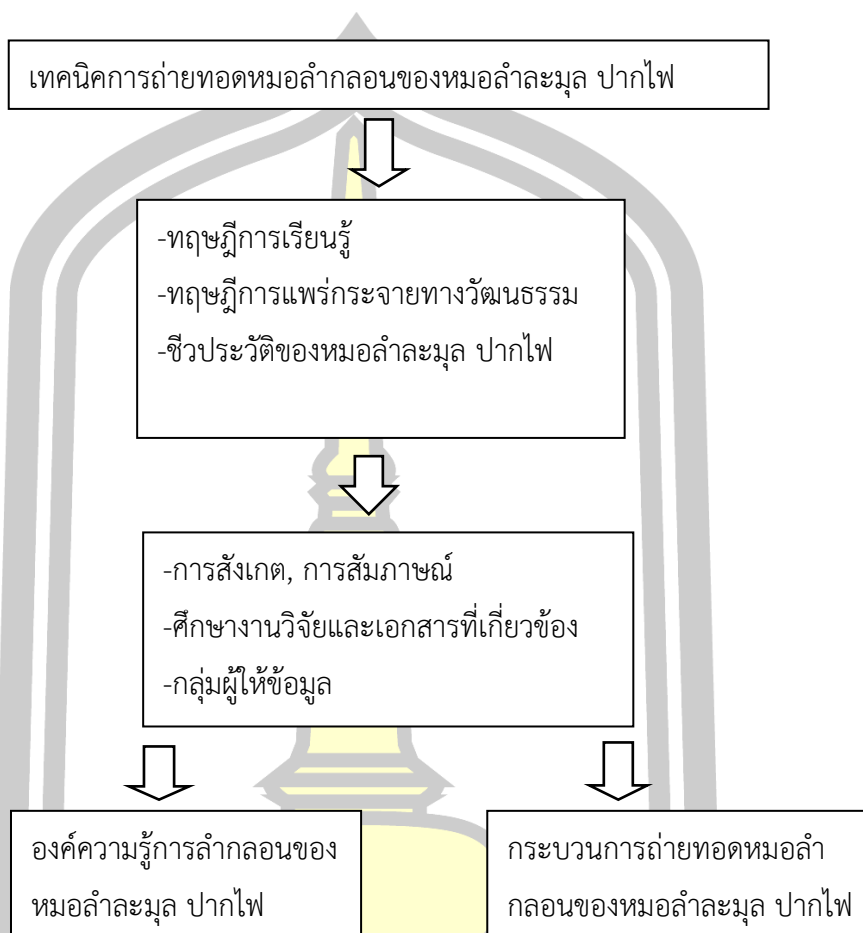
หมอลำละมุล ปากไฟเป็นครูหมอลำในจังหวัดมหาสารคาม ทำนองลำที่เรียกว่าวาทลำสารคามนั้นยังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย รวมไปถึงน้ำเสียงในการลำที่ไพเราะ กลอนลำที่โดดเด่นอาทิเช่น กลอนชมดาว กลอนมัทรีสลบ ที่เป็นที่นิยมของผู้ที่ติดตามผลงาน อีกทั้งหมอลำละมุล ปากไฟยังได้รับรางวัลสิงหราชทองคำ ประจำปี 2556 สาขาศิลปะการแสดง(หมอลำ)จากคณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับรางวัลนาคราช ผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2557 สาขาศิลปะและการแสดงพื้นบ้านสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นผู้มั่งคั่งความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงหมอลำกลอน เมื่อทางทางจังหวัดมหาสารคาม หรือทางมหาวิทยาลัยมหาสารคามมีการจัดกิจกรรมทางศิลปะวัฒนธรรมหมอลำละมุล ปากไฟก็ได้รับเชิญให้มาทำการแสดงอยู่เสมอ ในชีวิตส่วนตัวมีผลงานการฝึกสอนลูกศิษย์จากอดีตจนถึงปัจจุบันจำนวนหลายรุ่น ลูกศิษย์ล้วนเป็นผู้เริ่มมีชื่อเสียงทางการแสดงหมอลำ เช่น หมอลำอุทธา ปากไฟ หมอลำเพชรน้ำหมาก ปากไฟ เป็นต้น แนวโน้ม จะมีลูกศิษย์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ลูกศิษย์ต่างให้ความสนใจให้ความสนใจเคารพ และเชื่อมั่นในกระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำ ของหมอลำละมุล ปากไฟ อย่างมาก

จากการที่หมอลำละมุล ปากไฟเป็นผู้สอนลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก และลูกศิษย์เริ่มมีชื่อเสียงและมีลูกศิษย์ไปศึกษาเล่าเรียนหมอลำอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจกระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ ว่ามีกระบวนการถ่ายทอดอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้การลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ

กรอบแนวคิด

สมมติฐานของการวิจัย

ศิลปินหมอลำที่มีความสามารถย่อมได้รับการถ่ายทอดที่ดี มีระเบียบวิธีการที่จัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบระเบียบ ต้องมีองค์ความรู้และมากด้วยประสบการณ์เชี่ยวชาญในการลำ รู้ถึงแก่นสาระสำคัญ องค์ประกอบต่างๆของการลำได้เป็นอย่างดี จึงจะมีความสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้รวมถึงเทคนิคต่างๆในการสอนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดให้มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับเชื่อถือในเทคนิคการถ่ายทอดได้

ความสำคัญของการวิจัย

- 1) ทราบถึงองค์ความรู้การลำกลอนของหมอลำละมูล ปากไฟ
- 2) ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมูล ปากไฟ

ขอบเขตของการวิจัย

- ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาองค์ความรู้การลากลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ

- ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. องค์ความรู้การลากลอนหมายถึงองค์ความรู้ทางด้านหมอลำกลอนที่หมอลำละมุล ปากไฟใช้ในการถ่ายทอดให้กับผู้รับการถ่ายทอด
2. กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง วิธีในการดำเนินการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ ไปสู่ผู้รับการถ่ายทอด
3. กลอนลำ หมายถึง บทกลอนกลอนที่หมอลำละมุล ปากไฟใช้ในการแสดงหมอลำกลอน
4. วิชาหมอลำกลอน หมายถึง องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการแสดงหมอลำกลอนที่จะนำไปสู่การขับร้องและการถ่ายทอด

พูน ปณ จิต ชีเว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเทคนิคการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัยและได้นำข้อเสนอดังนี้

- องค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำ
- องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้
- องค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้
- วรรณกรรมที่เกี่ยวกับกลอนลำ
- เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ชีวประวัติและผลงานของหมอลำละมุล ปากไฟ

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับหมอลำ

หมอลำหรือการขับลำของมนุษย์สมัยโบราณจะมีเนื้อหาสั้นๆบางที่มีเนื้อหาอยู่เพียงไม่กี่ประโยคเช่น 2-3 ประโยคเท่านั้นแต่ขับล่ำวกไปเวียนมาได้นานถึงครึ่งค่อนวันก็มีทั้งนี้ เพราะลักษณะสังคมยังเป็นเผ่าพันธุ์กลุ่มเล็กๆ ที่สัญจรร่อนเร่ไปตามที่ต่างๆ เมื่อมีความก้าวหน้า ของสังคมนั้นๆ การขับลำยุคแรกๆ ใช้รับทำด้วยกระบอกไม้ไผ่เป็นเครื่องเคาะจังหวะดังมีร่องรอย เหลืออยู่ในกลุ่มชนเผ่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงของจีนทุกวันนี้ ที่มีการละเล่นโดยกระบอกไม้ไผ่ ขนาดปล้องเดียวสองอัน มากะทบกันประกอบจังหวะขับลำและตระกูลไทย-ลาวอีสานมีไม้สองอันเรียกว่ากับตีกระทบประกอบจังหวะลำ ประเพณีลำได้แพร่หลายอยู่แถบลาวได้ตั้งแต่เวียงจันทน์ ลงไป รวมถึงถ้องถิ่นอีสานของไทยด้วย และมีการเรียกคนล่ำว่า “หมอ” คือหมอลำ และเรียกคน เป่าแคนว่า “หมอแคน” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532) คำว่า “หมอลำ” จึงเป็นคำพูด ติดปากกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในสมัยโบราณ การศึกษาของชาวบ้านเริ่มต้นจากวัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้เล่าเรียนสืบทอดกันมาเรื่องราวทางศาสนา และวรรณคดีได้มีการจารึกลงไว้ในใบลาน คือมีการเขียนตัวหนังสือธรรม หนังสือขอม บรรยายเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์แต่งขึ้นลงไว้ในใบลานเป็นเล่มๆมากน้อยบ้างขึ้นอยู่กับความยาวของเนื้อเรื่องการเรียนรู้หนังสือในสมัยก่อนใช้วิธีจำตัวหนังสือแบบนกขุนทองคือ การหัดอ่านคำศัพท์เป็นคำๆ อ่านทบทวนไปมาจนจบเล่ม ผู้มีความจำดีจะสามารถจดจำเรื่องราวต่างๆได้มากเรียกว่าท่องได้จนขึ้นใจ แล้วนำเรื่องราวที่ได้มาเล่าสู่คนอื่นฟัง ลักษณะดาราในสมัยโบราณนั้นเป็นหนังสือผูกใบลาน วิธีเก็บ

รักษาหนังสือเหล่านี้ คนโบราณใช้วิธีนำไม้ไผ่หุลูปลองแล้วสอดหนังสือไว้ข้างในมีฝาปิดอย่างดี และเรียกหนังสือว่า "หนึ่งลำ" ใครก็ตามที่สามารถจำเรื่องราวในหนังสือ "หนึ่งลำ" ได้ชาวบ้านเรียกว่า "หมอลำ" (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2526) ดังนั้นคำว่า "หมอลำ" ในสมัยก่อนจึงหมายถึงคนที่สามารถจำเรื่องราวหรือนิทานในหนังสือได้ "หนึ่ง" ได้เป็นอย่างดีและสามารถเล่าเรื่องที่จำได้ให้ชาวบ้านฟังได้ ในสมัยแรกเริ่มสันนิษฐานว่า "หมอเจ้า" คงจะมีการแสดงในงานของชาวบ้านละแวกใกล้ๆ กับที่ "หมอลำ" อาศัยอยู่เมื่อมีงานสำคัญ เช่น งานศพ งานทำบุญบ้านงานเทศกาลประจำของหมู่บ้านตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ สีนจ่างรางวัลอาจจะเป็นค่ายกครูเช่น ผ้าขาวผืน เงินเฟื้อง เงินสตางค์แดง หรืออาจจะเป็นของมีค่าที่เจ้าภาพมอบให้เป็นสินน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ เรียกว่า "คาย" นิดหน่อย "หมอลำ" จึงเป็นเพียงเพื่อนแก้เหงา ต่อมาเมื่อมีคนติดอกติดใจกันมากก็มีการจ้างวานให้ไปลำในงานต่างๆ มากขึ้น ทำให้ "หมอลำ" มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ ต่อมาได้มีการนำเอาแคน มาเป่าเป็นดนตรีประกอบเพื่อเพิ่มความสนใจให้กับผู้ฟังเวลาลำก็จะมีคนเป่าแคนคลอเสียงไปด้วยในสมัยแรกนั้น "หมอลำ" ไม่ค่อยพิถีพิถันเรื่องการแต่งกาย ต่อมาได้มีการคิดหาชุดที่ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังมาสวมใส่ เวลาต้องสร้างเวทีให้ลำเมื่อในสังคมมีคนมากขึ้นก็มีการแข่งขันในด้านการลำว่าใครจะเสียงดีมีคนสนใจมากกว่าเล่าเรื่องได้มากกว่าน่าสนใจกว่าจึงทำให้เกิดมีการแสดงประชันกลอนขึ้นหมอลำคนที่มีความรอบรู้เรื่องราวต่างๆ ได้มากก็ชนะฝ่ายตรงข้ามไป นี่ก็คือนิเวศของลำโจทยลำแก้ในยุคแรกทำให้หมอลำเกิดความสนใจที่จะชวนขวยหาบทกลอนลำมากขึ้น เพื่อนำมาตอบโต้กับฝ่ายตรงข้ามบางครั้งบางเวลาก็จะมีการชักถามปัญหากันหนักๆ ถ้าใครแพ้หนีเวทีลงไปแล้วก็มีกลอนลำนั้นผู้คำมักแต่งขึ้นเองโดยอาศัยการจดจำจากหนังสือ

ศิลปะหมอลำนี้นอกจากจะมีประโยชน์นอกจากให้ความรู้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังแล้วในสมัยโบราณยังมีการนำหมอลำไปรักษาคนไข้อีกด้วยเรียกว่า "ลำผีฟ้า ผีซง" (ทรงเจ้าเข้าทรง) บางครั้งก็ใช้ลำให้คนฟื้นไข้ใหม่ๆ ฟังนับว่าหมอลำสามารถใช้แก้ปัญหาชีวิตด้านจิตวิทยาได้อีกด้วย (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2526) "หมอลำ" หมายถึงผู้มีความสามารถในการขับหรือขับร้องคำกลอนลำให้เกิดจังหวะ ที่ไพเราะที่เพราะพริ้งและคำว่า "หมอแคน" หมายถึงผู้ที่มีความสามารถในการเป่าแคนให้ออกเสียงเป็นท่วงทำนองที่ไพเราะคำว่า "ลำ" เป็นคำกริยาตรงกับคำว่า "ขับลำท่องคำกลอนเป็นทำนองต่างๆ" คนไทยในภาคกลางรู้จัก "หมอลำ" จากคำว่า "แอ่วลาว" หรือ ลาวแคนคำว่า "แอ่ว" ในภาษาอีสานเป็นคำกริยาแปลว่า "รบเร้าร้องกวน โยเยอด้อวน" แต่ในภาษาเหนือหมายความว่า "ไปเที่ยว ไปชม" มิได้แปลว่าร้องหรือรำแต่อย่างใดน่าจะเป็นคำเรียกอุปโลกน์ขึ้นมาประโยชน์ของการฟังลำ (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534) คือ

1. หมอลำให้ความไพเราะและสนุกสนาน

2. ให้ความรู้ทั้งในด้านคติโลกและศีลธรรม เช่นความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การทำมาหากิน ขนบธรรมเนียมประเพณี

3. ให้ปฏิภาณและไหวพริบในการโต้ตอบและแก้ไขปัญหา ทำให้เป็นคนเฉลียวฉลาด เพราะในกลอนลำนั้น มักจะแทรกคำกลอนที่เป็นสุภาพ คำคม เรียกว่า “ผญา” ว่างตลอดเวลาสำหรับผู้ที่เป็นหมอลำนั้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษกว่าคนธรรมดา คือ ต้องเป็นคนที่มีความรู้ มีไหวพริบปฏิภาณเฉลียวฉลาด มีความจำดี มีความเพียรพยายามในการท่องจำ มีน้ำเสียงที่ดี หน้าตาดี และมีมารยาทอ่อนโยนนุ่มนวล จึงประสบความสำเร็จในอาชีพ “หมอลำ” การเรียนและฝึกฝนเป็นหมอลำนั้นไม่สามารถกำหนดเวลาได้ตายตัวอาจใช้เวลา 3 ปี 4 ปีบ้าง หรือ 7-8 ปีทั้งนี้แล้วแต่ผู้ฝึกเองการละเล่นที่จัดว่าเป็นมรดกอีสานสามารถแสดงถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบมาจนถือว่าเป็นสมบัติของสังคมและแสดงถึงภูมิปัญญาของปัจเจกชนคือหมอลำ

บทบาทหมอลำต่อสังคมอีสานที่สื่อสารกันด้วยภาษาถิ่นอีสานหมอลำมีบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการคือบทบาทด้านพิธีกรรม และบทบาทด้านนันทนาการ หมอลำที่มีบทบาทด้านพิธีกรรม คือหมอลำผีฟ้าการลำผีฟ้าเป็นการลำเพื่อเฝ้าระวังรักษาอาการบาดเจ็บไข้และลำเพื่อขอคำทำนายเกี่ยวกับชะตากรรมบ้านเมือง พิธีกรรมทั้งสองลักษณะนี้สัมพันธ์กับองค์ประกอบ ของสังคมด้านความเชื่อระบบการผลิตและระบบเศรษฐกิจ การลำผีฟ้ามีบทบาทโดยตรงต่อเรื่องต่อไปนี้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2528) คือ

1. ผ่อนคลายความตึงเครียดในสังคม
2. ควบคุมพฤติกรรมสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐาน
3. สร้างเอกภาพในการอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนที่นับถือผีฟ้าตนเดียวกัน
4. ส่งเสริมดนตรีพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านบางอย่าง
5. ลดช่องว่างระหว่างวิถีชีวิตแบบเก่าและแบบใหม่บาง

ส่วนหมอลำนั้นเป็นอาชีพเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานที่ช่วยให้คนมีงานทำมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เมื่อเป็นอาชีพที่เป็นรายได้แล้วจึงมีความจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญกับตลาดและปรับเปลี่ยนให้ทันยุคทันสมัยอยู่เสมอ (นรินทร์ พุดตาน, 2535) ประเภทของหมอลำในหมอลำมีหลายประเภท มีผู้ที่สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหมอลำและได้แบ่งประเภทตามรูปแบบการแสดงวิธีการร้องทำนองหรือวัตถุประสงค์ที่แปลกแตกต่างกันออกไปดังนี้ แบ่งประเภทของหมอลำออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. หมอลำเรื่อง หรือหมอลำหมู่
2. หมอลำกลอน
3. หมอลำเพลิน
4. หมอลำประยุกต์
5. หมอลำผีฟ้า

การแบ่งประเภทหมอลำตามขั้นตอนของวิวัฒนาการและลักษณะเฉพาะอย่าง ได้ 5 ประเภท ดังนี้

(เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526)

1. หมอลำพื้นคือหมอลำผู้ชายที่เกี่ยวกับเรื่องนิทานต่างๆ
2. หมอลำกลอนคือหมอลำผู้หญิงและหมอลำผู้ชายที่ลำเกี่ยวกับเรื่องราวของความรู้ได้ตอบกัน
3. หมอลำหมู่ เป็นคณะหมอลำที่ลำเป็นเรื่อง ซึ่งใช้ทำนองร้องที่สนุกสนาน
4. หมอลำเพลิน เป็นคณะหมอลำที่ลำเรื่อง และใช้ทำนองร้องที่สนุกสนาน
5. หมอลำผีฟ้าเป็นคณะหมอลำที่ลำเพื่อการรักษาคนเจ็บไข้ กล่าวว่าเป็นที่ชำนาญในการลำกลอนอาจใช้กลอนลำในทำนองที่ต่างกันแล้วแต่ว่าใครจะถนัดหรือแล้วแต่ยุคใดเป็นการลำแบบใด โอกาสที่ลำชนิดต่างๆ จะมาอยู่ในยุคเดียวกันก็มักจะมึนน้อยจึงทำให้การกำหนดหมอลำประเภทต่างๆ นั้นมักแบ่งยุคสมัยไปในตัวด้วย ดังนี้

1. หมอลำพื้น หมายถึงหมอลำเรื่องนิทาน ตำนานชาดก พุทธทำนาย ตลอดจนเรื่องเล่าต่างๆ อันอาจโน้มน้าวจิตใจคน ให้โศกเสีย เชื่อถือไปตามกลอนลำนั้นได้
2. หมอลำคู่ คือหมอลำที่เป็นชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง ลำคู่กัน แข่งกัน หรือประชันกัน
3. หมอลำหมู่ คือหมอลำที่ลำกันเป็นหมู่คณะที่ลำเป็นเรื่อง มีคนลำมาก มีดนตรีเพิ่ม นอกจากแคนตัวเดียว มีบทเจรจา จะเห็นได้ว่าหมอลำนั้นมีหลายประเภท โดยการสรุปที่มีตัวชี้วัดที่แตกต่างกันออกไป แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเพียงส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาคือ หมอลำกลอน และหมอลำกลอนซึ่ง หรือหมอลำซึ่ง

หมอลำกลอน

หมอลำกลอนถือเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวอีสานที่มีมานานแต่ไม่ปรากฏหลักฐาน การเกิดที่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใดและที่ไหนที่ปรากฏโดยทั่วไปก็เป็นเพียงการสันนิษฐานว่าคงมีมาพร้อมกับการเกิดชุมชนอีสาน ธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีการใช้ภาษาจากการพูดธรรมดาที่พัฒนาสู่การขับร้องซึ่งผูกเนื้อหา และทำนองขึ้นมาตามภาษาของตนประกอบกับชาวอีสานเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนและมีวรรณคดีแพร่หลายอยู่มาก จากจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ว่าเป็น “คัมภีร์” ซึ่งใน ระยะแรก ๆ การจารึกเรื่องราวต่าง ๆ จะใช้เหล็กจารึกลงแผ่นไม้ที่ตัดเป็นท่อนๆตามความยาวของตอนไม้แผ่นไม่มีการผ่านฉีกวรรณคดีเรื่องใดยาวก็อาจจะต้องใช้แผ่นหลายๆปล้องหลายลำในการ จารึกจนกว่าจะจบเรื่องทำให้เกิดการเรียกคัมภีร์ที่จารึกลงบนลำไม้แผ่นตามลักษณะนามของไม้แผ่น และชื่อเรื่องที่จารึกลงไปว่าลำเช่นลำพระเวสสันดรลำมหาชาติ ลำกาสะเกษ ลำสังข์สินไชย ฯลฯ จากการศึกษาผลงานวิจัยของผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนคำบอกเล่าของผู้รู้ทั้งหลายสามารถสรุปได้ว่าลำกลอนมีกำเนิดดังนี้ (สุนทร อภิสุนทรวงกูร, 2529)

1. กำเนิดจากหมอลำพื้นเป็นการลำที่ถือกำเนิดเป็นอันดับแรกของลำทุกประเภทและได้มีการวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จากการลำคนเดียวเป็นลำ2คนคือหมอลำชายกับชาย หญิงกับชายหรือหญิงกับ

หญิง มีการแบ่งบทกันเล่าและที่นิยมมากคือหมอลำชายกับหมอลำหญิง ฝ่ายละคนโดยหมอลำชายรับบท ตัวละครชายทุกตัว หมอลำหญิงรับบทตัวละครหญิงทุกตัวลำนิทานเรื่องเดียวกันเรียกว่าหมอลำคู่ จากนั้นยั้งกล่าวจึงพอจะกล่าวได้ว่าหมอลำกลอนถือกำเนิดมาจากลำพื้น แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันคือลำพื้น เน้นการเล่านิทาน ส่วนลำกลอนสู้กันด้วยกลอนลำ ซึ่งในขั้นต้นนั้น เรียกว่า หมอลำคู่ตนเอง

2. กำเนิดจากการเทศน์โจทย์เป็นวิธีการสอนธรรมของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาลรูปแบบการสอนมีลักษณะเป็นการสนทนาแบบถามตอบปัญหาธรรม เพราะพุทธบริษัทกราบทูลถามปัญหาธรรมกับพระพุทธเจ้าหรือสาวกกับสาวกถามปัญหากันการเทศน์โจทย์เป็นการเทศน์ระหว่างพระสงฆ์ตั้งแต่2รูปขึ้นไป แนวการเทศน์นั้นจะมุ่งถ่ายทอดเนื้อหาทางธรรมะสู่ประชาชน เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งถึงคำสอนของพุทธศาสนาซึ่งเป็นรูปแบบที่มุ่งให้ผู้ฟังไม่เกิดความเบื่อหน่ายต่อการเทศน์ แทนที่จะฟังเพียงรูปเดียวเทศน์จากรูปแบบดังกล่าวนี้หมอลำกลอน ได้นำเอาเนื้อหาการเทศน์โจทย์มาใช้ถามตอบกันเป็นการประชันภูมิปัญญาของกันและกันซึ่งหมอลำที่มีภูมิปัญญามากจะสามารถตั้งคำถามและสามารถตอบคำถามคู่ลำได้ดีกว่าจะได้รับการกล่าวขวัญจากผู้ฟัง และจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมากการลำโจทย์แก่ของหมอลำกลอนเกิดขึ้นครั้งแรกในจังหวัดขอนแก่นเนื้อหาสาระที่หมอลำนำมาลำจะเป็นเนื้อหาสาระทั้งทางโลกและคติธรรม (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2528)

3. กำเนิดจากการเกี่ยวพาราสี การเกี่ยวพาราสีธรรมเนียมของชาวอีสานในสมัยโบราณนิยมเกี่ยวพาราสีกันโดยใช้การจ่ายผญา ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไพเราะด้วยคำเปรียบเทียบ มีเนื้อหาสาระในเชิงรัก คำสองแง่สองง่ามและมีความสัมผัสคล้องจองอย่างสละสลวยซึ่งเรียกผญานี้ว่าผญาเกี่ยวด้วยการจ่ายผญาเกี่ยวนี้เอง หมอลำกลอนได้นำเอาไปแสดงตามขั้นตอนการลำของตน โดยรูปแบบการลำจะเป็นการสมมุติว่าหมอลำทั้งคู่กำลังเกี่ยวพาราสี เพื่อขอความรักจนกระทั่งทั้งคู่ได้อยู่ร่วมกันการลำเกี่ยวนี้มีกำเนิดครั้งแรกในจังหวัดอุบลราชธานี (ทองมาก จันทะลือ. 2550: สัมภาษณ์)

ในสมัยก่อนภาคอีสานจะมีหมอเฒ่า (นักพูด) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถสูงใน เชิงการพูด และสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ จากคัมภีร์มาเล่าให้ฟังกันอย่างสนุกสนาน เวลาในงาน ต่าง ๆ เช่น งานทำบุญงานเฮือนดี (งานศพ)และงานมงคลต่างๆในระยะแรกๆ จะเป็นการพูดแบบเล่าเรื่องธรรมดา ต่อมาได้รับความนิยมมากขึ้นหมอเฒ่าจึงนำเอาเรื่องราวต่างๆที่ต้องการพูดหรือเล่าให้คนฟังมาเรียบเรียงถ้อยคำให้ไพเราะมีความไพเราะมีสัมผัสคล้องจองกันไปในตอนแรกๆจะเป็นการตกแต่งถ้อยคำสั้นๆให้มีลักษณะพิเศษไปจากการพูดธรรมดาเรียกว่า “ยาบ” ต่อมาจึงมีการสร้างถ้อยคำให้ยาวขึ้นมีความไพเราะและมีความไพเราะลงซึ่งกินใจเรียกว่า “ผญา” ต่อจากนั้นได้มีการนำเอาผญามาร้อยกรองให้มีความไพเราะยิ่งขึ้นแล้วนำไปพูดด้วยทำนองสูงๆต่ำๆ ประสานเสียงกับแคน ทำให้เกิดความไพเราะนุ่มนวลกว่าการพูดธรรมดา (แสงี่ยม บึงไธย, 2533) ส่วนพวกหมอเฒ่าที่เคยบวชเรียนมีความรู้ทางภาษาบาลีเป็นอย่างดีก็มักจะนำเอา เรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญทางศาสนาที่เป็นเรื่องยาวๆ เรียกว่า “ลำ” เช่น ลำพระเจ้าสิบชาติ ลำพระเวสสันดรมาพูดให้ฟังด้วยทำนองสูงๆต่ำๆคลอกับ

เสียงแคนหมอว่าจึงได้ชื่อใหม่ว่า “หมอลำ” (กรมศิลปากร, 2521) เนื่องจากความไพเราะนุ่มนวลกว่า การพูดธรรมดาของ หมอลำกลอนเป็นที่พอใจของผู้ฟังได้ง่ายจึงมีการนำเอาหมอลำกลอนมาใช้เพื่อ ผลประโยชน์ทางการเมือง หลายต่อหลายครั้งด้วยกันคนพวกนี้คือกบฏชาวนาที่ถูกสภาพแวดล้อม บังคับกดดันอย่างหนักและหาทางออกด้วยการล้มล้างสังคมเก่า โดยอาศัยความเชื่อทางศาสนาเป็น อุดมการณ์และมักจะพบเกือบทุกภาคของประเทศเช่น กบฏผู้มีบุญภาคอีสาน กบฏพระยาแชกเจ็ดหัว เมืองในภาคใต้กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ในภาคเหนือ แต่ที่เกิดบ่อยครั้งที่สุดก็เห็นจะเป็นภาคอีสาน ซึ่งเป็น ภาคที่มีกบฏผู้มีบุญมากกว่าทุกภาคของประเทศไทยมีกบฏผู้มีบุญเกิดขึ้นในภาคอีสานถึง9ครั้ง ในช่วง เวลา260ปีได้แก่ กบฏบุญกว้างพ.ศ.2242 กบฏเชียงแก้วพ.ศ.2324 (รัชกาลที่ 1) กบฏสาเซียดงัวพ.ศ. 2363 (รัชกาลที่ 2) ศักสามโบกพ.ศ.2438 (รัชกาลที่ 5) กบฏผู้มีบุญอีสานพ.ศ.2444-2445 (รัชกาลที่ 5) กบฏหนองหมากแก้วพ.ศ. 2467 (รัชกาลที่ 6) กบฏหมอลำน้อยชาดาพ.ศ.2479 (รัชกาลที่ 8) กบฏ หมอลำโสภะ พลตรีพ.ศ.2483 (รัชกาลที่ 8) และกบฏนายศิลา วงศ์สิน พ.ศ. 2502 (รัชกาลที่ 9)

หมอลำ โสภะ เป็นหมอลำที่เก่งมีเสียงไพเราะ มีความฉลาดหลักแหลมและรอบรู้จบศึกษา จากการเรียนอักษรธรรม มีคนที่นับถือมากซึ่งสมัยก่อนหมอลำจะได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ เนื่องจากรอบรู้ทั้งทางโลกทางธรรม จากการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน (2488-2544) ของสุวิทย์ ธีรศาสตร์พบว่าหมอลำโสภะ พลตรี ไม่พอใจการเก็บภาษีที่ดินที่เอารัดเอาเปรียบชาวนาที่เป็นคนลงแรง จึงต่อต้านระบบโรงเรียนของรัฐและไม่ยอมให้ลูกเข้าเรียน แต่ให้เรียน อักษรไทน้อยและอักษรธรรมแทนเพราะมีความเชื่อว่า โรงเรียนภาษาไทยกินเด็กภาษาธรรมเพื่อสอน คน หมอลำโสภะ พลตรีได้ใช้ความสามารถในการล่าสัตว์แตรกเรื่องนี้ความไม่เป็นธรรมลงไปด้วยใน ตอนลำ จนกระทั่งทางราชการเห็นว่าการกระทำของหมอลำโสภะนั้นคุกคาม ความมั่นคงของราชการ (รัฐ) จึงได้จับหมอลำโสภะและลูกศิษย์ไปขังรวม11 คนสักพักทางราชการก็ปล่อยตัวหลังจากคุก หมอลำโสภะ พลตรีก็ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจรัฐยังคงออกลำและออกปราศรัยเรื่องนี้อยู่เหมือนเดิมในคืน วันที่16ธันวาคม2483มีการจัดปราศรัยใหญ่คราวนี้ทางราชการได้จับตัวหมอลำโสภะและชาวบ้านรวม 116 คนพวกแกนนำถูกตั้งข้อหา กบฏ การสอบสวนใช้เวลาร่วมสองเดือน ศาลตัดสินให้จำคุกหมอลำ โสภะและแกนนำตลอดชีวิต แต่ศาลลดโทษให้เหลือจำคุก 16 ปี หลังมารับโทษที่เรือนจำขอนแก่น หมอลำโสภะ พลตรี ก็ได้เสียชีวิตลงอย่างเป็นปริศนารวมอายุ61ปีเนื่องจากหมอลำกลอนเป็นสื่อ พื้นบ้านจึงหาแนวร่วมได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว พ.ศ. 2502 จึงเกิดกบฏผิบุญเมืองย่าโม หลัง เหตุการณ์ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำกองกำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากจอมพลป.พิบูลสงคราม สำเร็จหลังจากนั้นรัฐบาลได้แสดงถึงการมีอำนาจเด็ดขาดอย่างแท้จริงโดยไม่ต้องเอาใจใครโดยการ ใช้ มาตรา17แห่งธรรมนูญการปกครอง2502 โดยให้ยิงเป้าผู้วางเพลิงกรณีเกิดเหตุไฟไหม้ไล่เลี่ยกันยิงเป้า นักการเมือง หรือผู้ที่ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลเผด็จการด้วยการยึดเย็ดข้อหาเป็นการกระทำอันเป็น คอมมิวนิสต์ ยิงเป้าฆาตกรปล้นฆ่าข่มขืนซึ่งเป็นคดีอุกฉกรรจ์สะท้อนขวัญประชาชน ยิงเป้านักค้า

เฮโรอินรายใหญ่ ฯลฯ ทุกรายมักจะถูกนำตัวไปประหารในสถานที่เกิดเหตุหรือสถานที่สาธารณะโดยไม่มีการอุทธรณ์ใด ๆ ทั้งสิ้นเป็นการเชือดไก่ให้ลิงดูที่ได้ผลดี บ้านเมืองในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ชาวบ้านนอนตาหลับกันทุกคร่ำเรือน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีพวกที่ไม่เกรงกลัวอำนาจเผด็จการก่อความไม่สงบขึ้นมาด้วยการตั้งตนเป็นผู้วิเศษมีผู้คนหลงเชื่อเป็นจำนวนมาก บังอาจถึงกับตั้งตนเป็นกษัตริย์เช่นฆ่าเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เรื่องนี้เกิดที่โคราชเมื่อปีพ.ศ. 2502 หลังจากจอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีได้ไม่นานภายใต้การนำของนายศิลา วงศ์สิน ได้นำผู้ชาย ผู้หญิงและเด็กกรวมแล้วกว่าร้อยคนโดยนายศิลา วงศ์สินประกาศตนเองว่าเป็นผู้มีบุญมาเกิดสามารถรักษาโรคได้สารพัด ใครเป็นโรคอะไรไปหาหมอไม่หายไม่ยอมหายไปจากโลกก็มาอ่อนน้อมและทำตามทีนายศิลาบอก ด้วยวาจาสิทธิ์ของผู้มีบุญบวกกับสมุนไพรปลูกเสกเป็นโรคอะไรก็หาย เท่านั้นแหละ ประชาชนที่พร้อมจะเชื่ออะไรได้ง่ายๆประชาชนสมัยนั้นก็แห่มาพบท่านผู้มีบุญเพื่อขอให้ผู้มีบุญดลบันดาลให้มีโชคลาภและแคล้วคลาดอยู่รอดปลอดภัยหน่วยโฆษณาประชาสัมพันธ์ของนายศิลาได้ตระเวนร้องหมอลำไปยังที่ต่างๆเพื่อทำการสรรเสริญความวิเศษของนายศิลา โดยกลอนลำเพราะๆด้วยประสิทธิภาพของสื่อที่เข้าถึงชาวบ้านทำให้นายศิลาเข้าไปมีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวบ้านโดยเป็นผู้นำชาวบ้านความลำข้าของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง กับความเจนจัดในการใช้สื่อประเภทหมอลำเข้าถึงชาวบ้านได้มากทำให้คนรักและศรัทธานายศิลาเห็นนายศิลาเป็นคนเก่งอาจมีความรู้ความสามารถและเป็นผู้วิเศษมากขึ้น ประกอบกับทางการก็ไม่รู้จะเอาข้อหาไหนมาจัดการกับนายศิลา วงศ์สินผู้นี้ได้ประกอบกับชาวบ้านคนหนุ่มคนแก่ได้เข้ามาเป็นสมัครพรรคพวกนายศิลามากขึ้นรวมทั้งคนเจ็บมีทั้งชาวลาวจากเวียงจันทน์และคนเวียดนามรวมทั้งคนเจ็บและญาติพี่น้องที่เฝ้าคนเจ็บที่รอนให้นายศิลารักษายู่จำนวนมาก

ต่อมา นายศิลา ได้ประกาศตนเป็นกษัตริย์ และ นางประกายแก้วเป็นราชินี บรรดาเหล่าเมียน้อยที่เข้ามาห้อมล้อมคนมีบุญอย่างนายศิลา ได้เป็นเจ้าจอม สนม กำนันบ้าง รวมทั้งบรรดาลูกน้องคนสนิท หมอลำหน่วยโฆษณาบรรดาญาติๆต่างได้เป็นขุนนางตำแหน่งดูเดียวกับราชสำนักและมีข้าทาสบริวารกันพร้อมหน้า ตอนนี้ประชาชนหาไม้แค่ชาวโชคชัยหรือ โคราชนี้เท่านั้นจากอีสานทั่วสารทิศต่างที่จะเข้ามาชื่นชมبارมีของผู้มีบุญกันถ้วนหน้า ลาก ยศ ศรัทธาต่างไหลมาเทมาไม่ว่างเว้นทางจังหวัดจึงรีบรายงานให้รัฐบาลที่มากبارมีและมีอำนาจเบ็ดเสร็จคือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพื่อให้จัดการเรื่องนี้อย่างเด็ดขาดนี้แหละเหตุการณ์ที่เปลี่ยนหมู่บ้านที่เคยสงบร่มเย็นกลายเป็นสมรภูมิเลือดระหว่างฝิบุญผู้ยังรู้ และเข้าใจวิถีของชาวบ้านที่เต็มไปด้วย ความทุกข์ ความยากจน และความเชื่อ ที่หล่อเลี้ยงจิตใจให้เกิดความหวังทั้งจากชีวิตนี้และชีวิตหน้า เมื่อมีผู้มาให้ความหวังว่าชีวิตจะพบความสุขหากเดินตามรอยทางที่ผู้พี่เข้าใจจิตใจเพื่อนมนุษย์ และใช้ประโยชน์จากความอ่อนแอของคนอื่น เมื่อมีการก่อตั้งเขตปกครองอิสระในหมู่บ้านเล็กๆในอำเภอโชคชัยจังหวัดนครราชสีมาเมื่อทางบ้านเมืองได้รับรายงานเหตุการณ์ “กบฏฝิบุญ” ผู้หาญกล้าท้าทายอำนาจรัฐนายพลผ้าขาวม้าแดงผู้มีอำนาจมากที่สุดเพียงจะยึดอำนาจของรัฐในระบอบประชาธิปไตยทั้งหมด ล้มองค์การปกครองและที่

เห็นว่าไม่ใช่พรรคพวกของตนก็ปลดออกบ้างไล่ออกบ้าง หรือย้ายไปในตำแหน่งไม่สำคัญเอาคนที่ต้นสังกัดได้รับใช้อำนาจตนเข้าไปทำหน้าที่แทนเหมือนตอนนี้นักพวที่อยากเป็นใหญ่ทางลัดหรือหาประโยชน์ใส่ตน โดยไม่คิดว่ามันถูกหรือผิดมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย นายพลผ้าขาวม้าแดงผู้ซึ่งชิงเอาอำนาจรัฐเข้ามาไว้ในอำนาจของตนครั้งที่สองมาดๆ ถือโอกาสตัดไม้ข่มนามให้ศัตรูทางการเมืองเห็น จึงได้มีคำสั่งไปถึงผู้กำกับการตำรวจภูธรภาค 3 ให้ดำเนินการปราบปราม “กบฏผีบุญ” อย่างรวดเร็วจะเห็นได้ว่าหมอลำมีบทบาทอย่างมากในการทำหน้าที่เป็นสื่อสารมวลชนกับชาวภาคอีสาน เพราะรูปแบบของสื่อสารมวลชนในขณะนั้นยังมีให้ประชาชนได้เลือกบริโภคไม่หลากหลายเหมือนในปัจจุบันที่มีทั้งโทรทัศน์วิทยุ อินเทอร์เน็ตแม้ขณะนั้นจะมีหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุ อยู่ก่อนแล้ว แต่การรับรู้ข่าวสารบ้านเมืองของประชาชนในชนบทแถบภาคอีสาน ยังมีข้อจำกัดด้านความยากจนเป็นหลัก หรือแม้กระทั่งการจูงใจของผู้ปกครอง ดังนั้นหมอลำกลอนถือเป็นสื่อสารมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพรองลงมาจากข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ที่ส่งผ่านมายังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตีเกราะเรียกประชุมหมอลำมีบทบาทอย่างมากในการทำหน้าที่ เป็นสื่อสารมวลชนกับชาวภาคอีสาน เพราะรูปแบบของสื่อสารมวลชนในขณะนั้นยังมีให้ประชาชนได้เลือกบริโภคไม่หลากหลายเหมือนในปัจจุบันที่มีทั้งโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต แม้ขณะนั้นจะมีหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุอยู่ก่อนแล้ว แต่การรับรู้ข่าวสารบ้านเมืองของประชาชนในชนบทแถบ ภาคอีสานยังมีข้อจำกัดด้านความยากจนเป็นหลักหรือแม้กระทั่งการจูงใจของผู้ปกครองดังนั้นหมอลำกลอนถือเป็นสื่อสารมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพรองลงมาจากข้อมูลข่าวสารของทางราชการที่ส่งผ่านมายังกำนันผู้ใหญ่บ้านตีเกราะเรียกประชุมจากการศึกษาการเกิดของหมอลำกลอนใน 3 ลักษณะดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าประวัติความเป็นมาของหมอลำ กลอนเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างลำพื้นการเทศน์โจทยของพระสงฆ์ และการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ต่อมาได้นำเอาแคนเข้ามาเป็นดนตรีประกอบจนกลายเป็นเพลงพื้นบ้านที่เป็นมหรสพชนิดหนึ่งที่อยู่คู่กับชาวอีสานมาถึงทุกวันนี้

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย (2542) กล่าวไว้ว่า “ลำกลอน” เป็นการแสดงโต้ตอบกันระหว่างคู่ลำใช้สมโภชงานมหรสพต่างๆ โดยการท่องจำกลอน เนื้อหาต่างๆผู้ลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบ มีน้ำเสียงไพเราะ รูปร่างสวยงาม ลำกลอนมี 3 ทำนอง คือ ทำนองทางสั้น ทำนองทางยาว และทำนองเตี้ย ประเภทลำกลอนมี 7 ประเภท คือ

1. ลำเกี่ยว เป็นการแสดงการลำเกี่ยวพาราสักัน มีหมอลำคู่ชาย-หญิง และหมอลำแคน 1 คน หรือ 2 คน
2. ลำโจทยแก้ เป็นการลำถาม-ตอบกันระหว่างหมอลำฝ่ายชาย-หญิง เน้นให้ความรู้ด้านต่างๆ
3. ลำสามเกลอ เป็นการลำถาม-ตอบกันแบบลำโจทยแก้
4. ลำชิงชู้ เป็นการลำชิงรักหักสวาทระหว่างหมอลำชาย 2 คน หญิง 1 คน

5. ลำสามสิ่งซึ่งนาง เป็นการลำที่มีหมอลำฝ่ายชาย 3 คน ผลัดกันเกี่ยว หมอลำหญิง 1 คน ใช้หมอแคน 2-4 คน

6. ลำก๊ับก๊ပ် เป็นการลำที่เอาก๊ับก๊ပ် (กรับ) มาตีประกอบจังหวะ กับการลำทางสั้น โดยตัวหมอลำเอง เป็นทั้งผู้ลำและเคาะตีก๊ับก๊ပ် ร่ายรำเข้าจังหวะกับเสียงลำ และเสียงแคน

7. ลำซิ่ง เป็นการเอาลำกลอนประยุกต์ให้เข้ากับดนตรีสมัยใหม่ ให้เกิดจังหวะ ที่รวดเร็ว เร้าใจ และสนุกสนาน ลำกลอน เป็นการลำที่ผูกเรื่องขึ้นใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ โดยยึดประพันธ์ ตามแบบเดิม (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520) ลำกลอน เป็นหมอลำที่ขับเรื่องยาวๆ โดยดัดแปลงรายละเอียดของเนื้อหาใหม่ แต่คงใจความสำคัญของเรื่องเอาไว้บทลำที่แต่งขึ้นมุ่งความหมายและความไพเราะเป็นสำคัญ บางทีเรียกว่าลำคู่ เพราะจะลำ 2 คนอาจเป็นชายทั้งคู่ หรือหญิงกับชาย ลักษณะของกลอนลำที่ใช้ลำ เช่น ลำเกี่ยว ลำโจทย์แก้ ลำเต้ย ลำซิ่งซู้และลำกลอนเบ็ดเตล็ดเป็นต้น (ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2528) บทความเรื่อง “ลำทางสั้น ทางยาวล่องโขงแล้วเฮมาเต้ยเข้าใส่กัน”

สรุปได้ว่าหมอลำมีวิวัฒนาการมาเป็นลำเต้ย โดยเริ่มจากลำพื้นลำกลอน ลำหมู่ และลำเพลิน การลำกลอน มีรูปแบบและวิธีการเล่นที่ได้รับความนิยมอยู่ในภาคอีสานมาจนถึงปัจจุบัน การลำกลอน จะลำอยู่ 3 ทำนอง คือ ลำทางสั้น ลำทางยาวและลำเต้ยปัจจุบันได้นำลำเต้ยมาประยุกต์เป็นเพลงลูกทุ่ง (ทรงวิทย์ คลประสิทธิ์, 2530)หมอลำกลอนซิ่งหรือหมอลำซิ่ง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2543 : 120) ได้กล่าวถึงความหมายและที่มาของหมอลำกลอนซึ่งไว้ว่า หมอลำกลอนซิ่งคือการแสดงการลำที่มีการประยุกต์ จากลำกลอนมีเพลงลูกทุ่งมาผสม ใช้ดนตรีสากลประกอบเพิ่มขึ้นนอกจากแคนและมีตัวแสดงประกอบเป็นทางเครื่องเน้นการเต้น การแต่งกาย มีลีลาท่าทางยั่วยวนผู้ชม การลำซิ่งไม่มีเนื้อหาสาระในเรื่องใดโดยเฉพาะแต่นำเอาเรื่องราวต่างๆ มากล่าวเป็นกลอนสั้นๆ จากนั้นก็เล่นดนตรีในจังหวะเร้าใจให้ทางเครื่องและหมอลำหมอแคนเต้นแสดงท่าทางใช้เชิงสังวาสมากกว่าเชิงศิลปะหมอลำกลอนซิ่งเป็นการแสดงการลำที่ใช้จังหวะเร็ว มีจำนวนผู้แสดงไม่น้อยกว่า 8 คน อุปกรณ์การแสดงประกอบด้วยเวที กลอง พิณ แคน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่าง เครื่องดนตรีพื้นบ้านกับเครื่องดนตรีสากลวิธีการแสดงมีหมอลำฝ่ายหญิงและหมอลำฝ่ายชายผลัดเปลี่ยนกันออกมาลำข้างหน้าเวทีมีทางเครื่องจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาเต้นประกอบจังหวะอยู่ด้านหลังหมอลำผู้ที่กำลังแสดงการลำอยู่ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด, 2547) หมอลำกลอนซิ่งเป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการสื่อบันเทิงและรสนิยมทางดนตรีของผู้ชมซึ่งจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นและวัยกลางคนมีการประยุกต์เอาเครื่องดนตรีไฟฟ้า ดนตรีร็อก จังหวะทำนองที่เร้าเร้าของหมอลำและเพลงตลาดรวมทั้งรูปแบบการแสดงแบบคอนเสิร์ต เข้ามาใช้ (สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, 2544) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม(2548)ได้กล่าวถึงความหมายและที่มาของหมอลำกลอนซิ่งไว้ว่าหมอลำกลอนซิ่ง

เป็นการลำที่พัฒนาจากหมอลำกลอน ดังนั้นจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลำกลอนชิง” เป็นการลำกลอนในแนวใหม่ซึ่งมีรูปแบบการแสดงที่ประกอบด้วย การลำ การร้อง การฟ้อนและการเต้นคำว่า “ชิง” น่าจะมาจากภาษาอังกฤษว่า Racing ซึ่งแปลว่าการแข่งขันลำชิงจึงเป็นการลำการเต้นที่รวดเร็วใช้ทำนองลำเดินซึ่งเป็นการลำจังหวะเร็วในรูปแบบการแสดงหมอลำในจังหวัดขอนแก่นเป็นทำนองหลักแต่ใช้สำเนียงแบบลำทางยาวลำซึ่งเป็นท่วงทำนองในการลำที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นจังหวัดขอนแก่นเดิมทีเดียวเกิดขึ้นที่ลำเพลินก่อนเนื่องจากการนำดนตรีสากลพวกกลองชุดเข้ามาบรรเลงประกอบเพลง พร้อมทั้งใช้ทำนองลำเพลิน ลำเดิน ลำเต้ย และเพลงลูกทุ่งประกอบผู้แสดงประกอบด้วยหมอลำฝ่ายหญิงและฝ่ายชายฝ่ายละ 1 คนเหมือนหมอลำกลอนแต่หมอลำกลอนชิงจะมีหางเครื่องเต้นประกอบ ซึ่งมีทั้งชายและหญิงคณะละ 2 คนการแต่งกายหมอลำฝ่ายชายจะแต่งกายด้วยชุดสากลส่วนหมอลำฝ่ายหญิงจะสวมกระโปรงบานเพื่อสะดวกในการเต้นและ กลอนที่ใช้ลำเหมือนกลอนลำของลำกลอนให้ทั้งสาระทางโลกและทางธรรมดนตรีที่ใช้ประกอบ นอกจากแคนแล้วยังมีดนตรีสากลเข้ามาร่วมบรรเลง ปัจจุบันหมอลำกลอนชิงกำลังได้รับความนิยมสูงจากคนทุกเพศทุกวัย เพราะมีท่วงทำนองคึกคักสนุกสนานและให้สาระอันมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันอีกด้วย จากการที่มีผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายและที่มาของหมอลำกลอนชิงไว้พอจะสรุป ได้ว่า หมอลำกลอนชิงคือการแสดงหมอลำกลอนประเภทหนึ่งที่ได้พัฒนารูปแบบการแสดงให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยใช้ภาษาและเนื้อหาที่ทันสมัยคือใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านคือแคนและพิณผสมบรรเลงกับเครื่องดนตรีสากลเช่น กลองชุด กลอง ทอม กีตาร์ไฟฟ้า เบส อิเล็กโทรน เป็นต้น ผู้แสดงประกอบไปด้วย หมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายละ 1 คนแต่งกายทันสมัย นอกจากนี้ยังมีหางเครื่องของแต่ละฝ่ายมาเต้นประกอบจังหวะอีกด้วย หมอลำศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานก่อกำเนิดมาตั้งแต่ยุคใดไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่สันนิษฐานว่าเกิดมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ในยุคแรกๆจะเป็นหมอลำพื้นลำอยู่กับพื้นดินมีผู้ชายคนเดียวลำใส่แคน เนื้อหาสาระลำเป็นเรื่องนิทานพื้นบ้านลำตลอดทั้งคืนต่อมาได้พัฒนา มาเป็นหมอลำคู่มีชายจริงหญิงแท้ลำใส่ดนตรีคือแคนเหมือนเดิม เนื้อหาของกลอนลำประกอบไปด้วยเรื่องราวประวัติศาสตร์เรื่องบาปบุญคุณโทษ เรื่องการบ้านการเมือง การเกี่ยวพาราสีแทรกมุขตลกหรืออื่นๆ ขึ้นอยู่กับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของหมอลำแต่ละคนหมอลำคู่รุ่นเก่าที่มีชื่อเสียงได้แก่ แคน ดาเหลา(เคนฮุด) ทองมาก จันทะลือ(ภูทา) (ทั้งสองท่านได้รับเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ) ทองคำเพ็งดี ฉวีวรรณ ดำเนิน สมาน หงษา บานเย็น รากแก่น เดชา นิตะ-อินทร์ หนูรงค์ ไชยพรรค ต่อมาหมอลำคู่ได้ประยุกต์มาเป็นหมอลำชิง ซึ่งก็เหมือนหมอลำทุกอย่างเพียงแต่นำเอากลองชุด กีตาร์เบส มาเพิ่มเข้ากับดนตรีแคนดั้งเดิม เนื้อหาสาระจะผิดแผกจากหมอลำคู่ตรง ที่มีการแทรกการร้องเพลงหมอลำเพลงลูกทุ่งเข้ามาผสมมีการเต้นรำประกอบวงดนตรีสลับการลำ หมอลำชิงที่ได้รับความนิยมจากคนฟังฝ่ายชายจะต้องรูปหล่อเสียงดีฝ่ายหญิงจะต้องหน้าตาสวยระดับ นางเอกหนังไทย เป็นโสดเสียงดี เต้นยั่วยวนคนฟังได้ดี กลอนลำต้องสนุกสนานแทรกมุขตลก แทรกคำสองแง่สองง่ามสามารถ

ร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำเพลงลูกทุ่งได้หลายสไตล์สมัยอดีตหมอลำคู่ จะได้รับความสนใจเฉพาะคนเฒ่าคนแก่แต่เมื่อดัดแปลงมาเป็นหมอลำซึ่งบรรดาวัยรุ่นทั้งหญิงทั้งชายจะหันมาให้ความสนใจผิดจากหน้ามือเป็นหลังมือ หมอลำเป็นคู่ขวัญกำลังได้รับความสนใจจากมิตรหมอแคนแฟนหมอลำอย่างกว้างขวางทั่วภาคอีสานขณะนี้คือ นายอุดร จันทวี กับ นางสาววนิดา ต้นทอง (ประสาธน์ สายดวง, 2535) หมอลำซึ่งหมายถึงการแสดงของหมอลำกลอนที่นำเอาเครื่องดนตรีที่นอกเหนือจากแคน ได้แก่ กลองชุด เบส พิณไฟฟ้ามาบรรเลงประกอบการลำมีท่าเต้นที่สนุกสนานเร้าใจประกอบกับการลำสมัยใหม่ (ไพบุลย์ เมฆพิชัย, 2536) หมอลำที่ประยุกต์และพัฒนาการมาตามกระแสสังคมเพื่อรักษาลาดคือ หมอลำหมู่โดยยุคแรกของการแสดงหมอลำหมู่คือช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงลิเกในด้านเครื่องแต่งกายมาครั้งนี้จึงเรียกว่าลิเกลาว ต่อมาสังคมนิยมเพลงลูกทุ่งหมอลำจึงปรับปรุงรูปแบบการแสดงให้ผสมผสานกับการแสดงดนตรีลูกทุ่งเกิดเป็นลูกทุ่งหมอลำมีการลำสลับกับการร้องเพลงลูกทุ่งมีการแสดงตลกหน้าเวทีเลียนแบบวงดนตรีลูกทุ่งทุกระเบียดนิ้ว มีการปรับท่าฟ้อนเป็นการเดินตามจังหวะเพลง มีการโชว์ทางเครื่องมีการใช้เครื่องเช่น ออร์แกน กีตาร์ เบส กลองชุด ทรัมเป็ต (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2540) หมอลำเป็นวัฒนธรรมหรือการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งของภาคอีสาน หมอลำซึ่งมีวิวัฒนาการหมอลำยุคใหม่ผสมผสานกับหมอลำยุคเก่าแต่ยังคงอนุรักษ์สิ่งเก่าที่ทรงคุณค่าเอาไว้คือ แคน และลำกลอนโดยหมอลำซึ่งประกอบด้วยหมอลำฝ่ายชาย 1 คน หญิง 1 คนทางเครื่อง 4-6 คน หมอแคนพร้อมแคนดนตรีสากลมีโอเล็กโทน แซ็กโซโฟน กีตาร์เบส กีตาร์คอร์ด กลองชุด กลองทอมบ้า กลองเล็ก และอื่นๆ ความก้าวหน้าของหมอลำซึ่งพัฒนามาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน วันงานเทศกาลต่างๆในภาคอีสานจะนิยมจ้างคณะหมอลำซึ่งไปแสดงในงาน

องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (Transmission) แต่คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral Tradition) ในรูปแบบของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพยสุภาษิตและสร้างความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ (Literary Tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวบ้านทุกภูมิภาคจะนิยมสองวิธีแรกคือ สาธิตวิธีการและสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้งจึงจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ยาตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูก เป็นวรรณกรรมคำสอน คำดักเตือน ภาษิต คุ่มือ แผนที่ และตำนานนิทาน สุดแต่จะสะดวก และจะเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน การถ่ายทอดทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์ หรือการสาธิตก็ไม่มีอะไรตายตัว แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุ ปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็น เจ้าของวัฒนธรรมในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้ก็ถดถอยหรือสูญหายได้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544)

สำหรับประสบการณ์หรือความรู้ที่มนุษย์ถ่ายทอดแก่กันในสังคมหรือชุมชนอาจสรุปได้ 2 ด้าน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538)

1. ด้านที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความชำนาญในการทำมาหากินนั้น เป็นการถ่ายทอด และการเรียนรู้ที่ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้หรือจับต้องได้ เป็นการเรียนรู้ในการทำไร่ ทำนา หรือการทำตามอาชีพพ่อแม่ เป็นส่วนใหญ่ เช่น พ่อ แม่มีอาชีพในการทำนา ก็จะพาครอบครัวออกไปเรียนรู้จากของจริงที่ทำอยู่ ซึ่งการเรียนรู้นั้นอาจจะไม่รู้ตัวว่า ได้เรียนรู้การไถนา การคราด การดำ หรือการเก็บเกี่ยวข้าว แต่สิ่งเหล่านี้เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

2. ด้านที่เป็นอุดมการณ์หรือวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ อาจจะเป็นสิ่งที่จับต้องได้ หรือบางอย่างมองไม่เห็น ไม่สามารถจับต้องได้ การยอมรับของสังคมซึ่งเป็นด้านอุดมการณ์ หรือวัฒนธรรมการศึกษานั้นไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอน ยังยืนทุกยุคทุกสมัยซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามบริบท และสภาวะของสังคมของแต่ละชุมชนแต่อุดมการณ์และวัฒนธรรมจะมีแก่นแท้ อยู่ที่แสดงให้เห็นคุณค่าความเจริญและศักดิ์ศรีของชุมชนนั้นๆ จึงมีการถ่ายทอดความรู้จากคน อีกรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งอาจจะจะเป็นความเชื่อ ศาสนา ภาษา การทำมาหากิน ศิลปะและการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบอื่นในสังคม หรือชุมชนนั้น เช่น พิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี คติชาวบ้านการละเล่นเพลงพื้นบ้านการสร้างบ้าน การเลี้ยงดู ฯลฯ ซึ่งมีความกลมกลืนกับสภาพท้องถิ่นทรัพยากรและสภาพสังคม ความสอดคล้องและการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงทำให้คนไทยสมานก่อนดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขกลมกลืนกับธรรมชาติและมีลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทย การถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสานการถ่ายทอดความรู้ของชาวอีสานที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง มายังคนอีกรุ่นหนึ่งนั้นมีหลายวิธีขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายและเนื้อหาสาระที่ต้องการสื่อสารวิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กมีลักษณะแตกต่างจากผู้ใหญ่คือต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจเช่น การละเล่น การเล่านิทาน เป็นต้น

วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสานมีรูปแบบหลากหลายตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย วิธีที่นิยม มาก คือ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรมการแสดงมหรสพซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ไม่นิยมขบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับแบบแผนการเรียนรู้แต่ละชุมชน อาจเหมือนกันหรือต่างกันเป็นธรรมดาโลก แต่โคกนาฏกรรมในวงการศึกษา ไทยคือ การไม่ศึกษาตนเอง เป้าหมายการศึกษาจึงไม่อาจรับใช้คนส่วนใหญ่ เป้าหมายของการศึกษาในวัฒนธรรมอีสาน เน้นเรื่องความรู้สงเคราะห์ตน สงเคราะห์ชุมชนทั้งสองอย่างต้องสัมพันธ์กัน อย่างเป็นเหตุ เป็นผล การรู้จริง รู้อย่างถ่องแท้จึงจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่น

การถ่ายทอดวิชาความรู้และศิลปะวิทยาการพิเศษเฉพาะทาง เช่น การรักษาโรคพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านครูอาจารย์นอกจากจะดูว่าผู้ที่ต้องการเรียนวิชานั้นมีพรสวรรค์หรือมีภูมิปัญญาที่น่าเรียนรู้หรือไม่ ยังต้องดูภูมิธรรมของผู้ที่จะมาเป็นศิษย์อีกด้วย ศิลปะพื้นบ้านในหมู่ผู้ที่ทรงทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญาเท่านั้น วิชาความรู้พื้นบ้านจึงเป็นของสูงที่แม้ว่าจะมีเงินก็ไม่อาจซื้อกันได้ (สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, 2553)

การถ่ายทอดความรู้ของชุมชน หมายถึงกระบวนการรวม (Total Process) กระบวนการหนึ่งซึ่งเป็นแหล่งที่ปัจเจกบุคคลได้อาศัยพัฒนาบุคลิกภาพของตน และเป็นแหล่งที่เขาศึกษาเรียน หรือฝึกฝนการเป็นสมาชิกของสังคม(Social Actor)ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการรวมเพราะกระบวนการนี้รวมกระบวนการหลายอย่างเข้าไว้ด้วยกันเช่นกระบวนการเรียนรู้ภาษา ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม ความเชื่อ อาชีพและเทคโนโลยีต่างๆเป็นต้น ซึ่งมีวิธีถ่ายทอดความรู้หรือวิธีการของสังคมประกิต มีสองประเภท คือ การอบรมโดยตรง(Direct Socialization) เป็นการถ่ายทอดที่เป็นทางการมีการกำหนดเนื้อหาไว้เป็นการแน่นอนและการอบรมโดยอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการเกิดจากการได้เห็นได้ฟังตามธรรมชาติ (สุพัตรา สุภาพ, 2516) และสังคมประกิตมีความมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. เพื่อปลูกฝังระเบียบวินัย
2. เพื่อปลูกฝังความมุ่งหวัง
3. เพื่อสอนให้รู้จักบทบาททางสังคม
4. เพื่อสอนให้เกิดทักษะ

ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในชุมชน คือ ครอบครัว กลุ่มเพื่อนโรงเรียนและกลุ่มอาชีพ โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุด (จำนง อติวัฒนสิทธิ์, 2523)

การถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัวมีความสำคัญกับลูกมากกว่าที่ลูกได้ทำงานร่วมกับพ่อแม่แน่นอนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาทั้งปัญญาทักษะและอารมณ์ด้วยแต่แนวโน้มเสียตายที่เด็วยนี้มีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นทำให้ชีวิตพ่อแม่ต้องแยกจากกัน (ประเวศ วสี, 2534) สังคมไทยและโลกจะปรับเปลี่ยนสู่วัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะ 5 ประการ (ประเวศ วสี, 2534) คือ

1. มีฉันทะในความรู้
2. มีความสามารถในการแสวงหาความรู้
3. มีการใช้ความรู้ในการดำรงชีวิตและการทำงาน
4. เกิดประโยชน์จากการใช้ความรู้

มีการถ่ายโอนบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ในสังคมเมื่อมีระบบโรงเรียน โรงเรียน จะเข้ามาทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แทนครอบครัวและชุมชน เปรียบเทียบการสอนในโรงเรียนกับการเรียนในบ้านและวัดในยุคเดียวกันพบว่าบ้านและวัดลดความสำคัญในการถ่ายทอดลงไปมาก

ประชาชนส่วนหนึ่งให้ความไว้วางใจกับการเรียนการสอนในโรงเรียน จนเลิกถ่ายทอดวิชาชีพหรือความรู้ดั้งเดิมในครอบครัวให้สมาชิกรุ่นหลัง แต่อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดด้านจริยธรรมศีลธรรม ครอบครัวก็ยังมีบทบาทมากกว่าการสอนในโรงเรียน (ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์, 2535)

องค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้

Barsaga (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. 2539: 10-14; อ้างอิงมาจาก Barsaga : n.d.) ได้ยอมรับคำจำกัดความของ INNOTECH และได้จำแนกองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการเรียนรู้ออกเป็น 7 องค์ประกอบคือ

1. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ผู้ศึกษาอาจสังเกตจากประเด็นของการผลิตซ้ำในช่วงสั้น การผลิตซ้ำในที่นี้หมายถึง การจัดกิจกรรม หรือการถ่ายทอดและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม และระบบค่าในสังคมนั้น ให้คงอยู่ต่อไป หรือทำการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในลักษณะของการปรับตัวทางสังคมเพื่อความอยู่รอด

2. เวลาและสภาพแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้ อาจศึกษาจากประเด็นย่อยต่อไปนี้

2.1 เวลาสำหรับการเรียนรู้เฉพาะอย่างความรู้ ค่านิยม และระบบความเชื่อ

2.2 ช่วงระยะเวลาของกระบวนการเรียนรู้

2.3 สภาพที่ใช้ในการเรียนรู้ เช่น สถาบันทางศาสนา ครอบครัว สถาบัน ทางเศรษฐกิจ สนามกีฬา หรือในงานพิธีกรรมต่างๆ ที่คนมาชุมนุมกัน

2.4 ศูนย์กลางการสื่อสารของชุมชน

2.5 ลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นการพบปะกันเป็นประจำ การประกอบพิธีกรรม หรือพบกันโดยวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง หรือเป็นพิธีเฉลิมฉลองของชุมชน

3. ผู้ถ่ายทอด อาจจะศึกษาได้จาก 2 ประเด็นสำคัญ คือ

3.1 ใครสอน ใครให้การศึกษา ใครเป็นผู้ถ่ายทอด เช่น สมาชิกภายในครอบครัว เครือญาติ สมาชิกเครือข่าย และผู้ถ่ายทอดนั้น เป็นบุคคลภายนอกหรือภายในกลุ่มผู้เรียน

3.2 ผู้ถ่ายทอดมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้นั้นอย่างไร และมีทัศนคติ เป็นอย่างไร เช่นเป็นผู้ถ่ายทอดเชิงยึดเหนี่ยว ตูหมิ่นเหยียดหยาม ให้เกียรติและความสนใจผู้เรียน และบรรยากาศการเรียนรู้นั้นเป็นอย่างไร เช่นมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย หรือเป็นเผด็จการน่าเบื่อ หรือน่าสนใจเพียงไร เป็นต้น

4. เนื้อหาที่มีการถ่ายทอด เนื้อหาที่มีการถ่ายทอดนั้นเป็นเรื่องอะไรบ้าง เช่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์ กับเสรีภาพ สังคมโลกและชุมชน พฤติกรรมทางสังคมและทักษะการประกอบ

อาชีพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรม หรือแม้แต่เรื่อง ศาสนา ค่านิยม ประวัติศาสตร์ กิจกรรมของผู้ใหญ่ในชุมชน หรือการใช้จิตสำนึกเพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในและนอกชุมชนเป็นต้น

5. วิธีการถ่ายทอดอาจพิจารณาได้ 2 ประเด็นสำคัญๆ คือ

5.1 วิธีการและเทคนิคการเรียนการสอนที่ใช้ เช่นการบรรยาย สาธิต การฟัง การพูดปากเปล่า การให้รางวัล การลงโทษ หรือการอภิปรายกลุ่ม การพูดคุยระหว่างบุคคล การสนทนากันในตลาดในชีวิตประจำวัน หรือการฝึกแก้ไขปัญหา เป็นต้น

5.2 มีการใช้รูปแบบการควบคุม “การเรียนการสอน ” นั้นเป็นอย่างไร เช่นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สภาพหรือใช้วิธีบังคับข่มขู่ หรือทำให้ผู้เรียนเสียหน้าและวิธีใดที่เอื้อหรือเป็นผลเสียแก่การเรียนการสอนนั้นมากน้อยที่สุดด้วยเหตุผลใดเป็นต้น

6. ผู้รับการถ่ายทอดหรือผู้เรียนอาจจะพิจารณาได้จากประเด็นย่อยต่อไปนี้ คือ

6.1 ใครเป็นผู้เรียน เด็กกลุ่มอายุ เพศ เครื่องมือ เครื่องใช้ สมาชิกของสังคม กลุ่มกลุ่มแม่บ้าน คนพิการ ผู้อพยพ ชาวเขา ชาวต่างวัฒนธรรม ฯลฯ

6.2 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนอย่างไรและมีทัศนคติอย่างไร เช่น สนใจหรือไม่ สนใจ ยอมรับหรือไม่ปฏิเสธมีความใกล้ชิดต่อผู้สอนและมีความรู้สึกในทางบวกหรือลบต่อผู้สอนเป็นต้น

6.3 ผู้เรียนได้รับรู้เนื้อหาที่ถ่ายทอดมากน้อยเพียงใด และสามารถบูรณาการความรู้กับกับพฤติกรรม หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต และกิจกรรมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด และที่สำคัญคือผู้เรียนได้แรงกระตุ้นจากผู้สอนอย่างไร เป็นต้น

7. ผลการเรียนรู้หรือผลลัพธ์ของการเรียนการสอนพอสรุประบบการเรียนรู้ที่มีในท้องถิ่นได้จากประเด็นของประสิทธิผล หรือความไม่มีประสิทธิผลของเรียนการสอน โดยวัดได้จากกระบวนการเรียนรู้นั้นได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด และสหสัมพันธ์ระหว่างความสนใจและผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ตลอดจนการแสวงหาวิธี ประเมินผลการเรียนทั้งที่ผู้สอน และผู้เรียนได้ใช้

ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยต่อสู้แย่งชิงสิ่งของที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเผชิญโชคด้วยความเสี่ยงต่างๆ เมื่อประสบความล้มเหลวถึงชีวิตดับหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหาร ได้สิ่งของ พ้นอันตรายจากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูก มนุษย์ก็สะสมความรู้ ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน นานๆ

เข้าสิ่งที่ประพจน์ปฏิบัติ หรือห้ามปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตธรรมเนียมหรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2541: 89)

วรรณกรรมที่เกี่ยวกับกลอนลำ

วรรณกรรมกลอนลำจัดว่า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมอีสานประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กลอนลำถือว่าเป็นบทประพันธ์ร้อยกรองที่หมอลำนำมาขับร้องมีเนื้อหาหลากหลายประการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะร้อยกรองนี้ปรากฏผสมผสานการแสดง บางครั้งการแสดงก็มีส่วนในการกำหนดเนื้อหาให้แผกผันกันออกไป ขณะเดียวกันการหลีกเลี่ยงการแสดงเรื่องซ้ำๆ กันด้วยการหาเรื่องใหม่มาแสดงอยู่เสมอ นั้น ก็ทำให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมคลายจากความรู้สึกเบื่อหน่ายลงได้ รวมทั้งยังทำให้เนื้อหาของบทหมอลำมีระดับหลากหลายเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งด้วย (จารุวรรณธรรมวัตร, 2543) ซึ่งเห็นว่าลำอีสานเกิดจากนักปราชญ์ชาวอีสานได้นำเอาวรรณคดีอีสานมาประพันธ์เป็นกลอนลำเกี่ยวกับการกำหนดหมอลำ หมอลำเกิดขึ้นจากตำนาน คือ ระบบความเชื่อเรื่องแถน ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ และ ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้สังคมอีสานเป็นสังคมการเกษตร เชื้อในเรือนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ ที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นมูลเหตุแห่งการเกิดหมอลำและกลอนลำ

องค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน มี 3 ด้าน 1.ด้านเนื้อหาของกลอนลำ พบว่ากลอนลำที่มีสุนทรียภาพได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ คำสอน ความรัก พรรณนาความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี 2.ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ของกลอนลำที่มีสุนทรียภาพได้แก่ กลอนที่มีรูปแบบและฉันทลักษณ์ที่ถูกต้องตามแบบแผน ในลักษณะของ กลอนร่าย กลอนกาพย์ (กลอนตัด) กลอนเหิน (กลอนอ่านหรือกลอนนิทาน) และกลอนเพลง 3.ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำในกลอนลำที่มีสุนทรียภาพ พบว่าเป็นกลอนลำที่มีการใช้ถ้อยคำได้ลึกซึ้งกินใจ ในภาพพจน์เป็นผญาหรือปรัชญาทั้งทางโลกทางธรรม และเป็นคติสอนใจที่สื่อความหมายได้ตรงชัดเจนและกระชับ การใช้ถ้อยคำที่มีทั้งคำสัมผัสนอก สัมผัสใน เกาะเกี่ยวกันไปอย่างสละสลวย มีการใช้ถ้อยคำที่เป็นคำอุปมาอุปไมยถ้อยคำที่เป็นสุภาพ คำคม และถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังต่อวรรคมีจำนวนถ้อยคำจำนวน พอเหมาะกับจังหวะและทำนองว่าเป็นอย่างดี (ราตรี ศรีวิไล บงสิทิพร.)

ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสรรค์กลอนลำที่มีสุนทรียภาพนั้น ผู้แต่งกลอน ลำแต่ละคนนั้นจะต้องมีความรู้ดังต่อไปนี้คือ 1.ความรู้ด้านเนื้อหา 2.ความรู้ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์และความรู้ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ ซึ่งความรู้และทักษะทั้ง3ด้านนี้ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ต่างๆที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของนักแต่งกลอนลำแต่ละคน ประสบการณ์เหล่านี้ได้แก่ 1.การศึกษาเล่าเรียนทั้งนอก

ระบบและในระบบโรงเรียน 2.การมีอาชีพที่เป็นหมอลำ 3.ประสบการณ์พิเศษในชีวิต 4.การเรียนรู้จากครู 5.การมีประสบการณ์ทางภาษาวรรณกรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีจากการบวชเรียน 6. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 7.การมีใจรักและขยันหมั่นเพียรด้านการแต่งกลอนและ 8.ความรักในการอ่าน การคิด การคิดการสังเกตและการใฝ่ฝันของนักแต่งกลอนลำ

(พรสวรรค์ พรตอณก่อ.2560) การเล่าเรื่องยาวๆด้วยทำนองต่างๆ จากหนังสือโบราณ ย่อมเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่เคยผ่านการบวชเรียนมาก่อน เพราะสามารถอ่านตัวอักษรโบราณได้ และสามารถอ่านเป็นทำนองคล้ายการสวดได้ ซึ่งจะได้สังเกตว่าหมอลำพื้นมีทำนองที่เป็นพื้นฐานเดียวกับการสวดเทศน์ชาดกของพระโดยเฉพาะการเทศน์ “พระเวสส์” หรือมหาชาติทำนองอีสาน แต่เป็นการข้ามข้อจำกัดของการเทศน์ ซึ่งพระภิกษุมิชอบห้ามตามพระ ธรรมวินัย (ขวัญใจ บุญคุ้ม,2559) ได้ศึกษาเรื่องวัจนลีลาและบทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่งผลการวิจัยพบว่าวัจนลีลาในเพลงลูกทุ่งมีการใช้คำต่างๆ ได้แก่คำภาษาถิ่นคำภาษาต่างประเทศ คำเรียกญาติ คำบอกสถานที่ คำสื่ออารมณ์ และคำสแลง คำสื่ออารมณ์นั้นจะแสดงอารมณ์รักความสุขสมหวัง อารมณ์โศกเศร้า เสียใจผิดหวัง อารมณ์ประชดประชันอารมณ์โกรธแค้น อารมณ์บันเทิงสนุกสนานตลกขบขัน และคำสื่ออารมณ์อาลัยอาวรณ์ ด้านการใช้สำนวนพบว่ามีการใช้สำนวนสมัยก่อนและสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ด้านโวหารพบว่ามีการใช้บรรยายโวหารและพรรณนาโวหาร การใช้ภาพพจน์พบว่ามีการใช้ภาพพจน์ในด้านอติพจน์สัทพจน์และสัญลักษณ์

แนวคิดและทฤษฎี

ทฤษฎีการเรียนรู้

ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา มีสำนักคิดทางด้านทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) ที่มีบทบาทโดดเด่น 3 สำนักด้วยกัน คือ สำนักพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) สำนักปัญญานิยม (Cognitivism) และสำนักสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยปัญญา (Constructivism) (Baruque and Melo, 2009) 346) อย่างไรก็ตาม ยังมีแนวคิด อีกแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ของ Bandura ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดสำคัญของสำนักพฤติกรรมนิยมสมัยใหม่ (Modern Behaviorism) ซึ่งมีรายละเอียดของแนวคิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ภิภาพ ชวังเงิน, 2547)

สำนักพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) จุดเน้นของสำนักพฤติกรรมนิยม คือ สภาพแวดล้อมภายนอกเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม ของบุคคล (Baruque and Melo, 2004 : 346) ซึ่งหมายความว่า พฤติกรรมของคนเราจะ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมหรือสิ่งเร้าที่ถูกสร้างขึ้น หรือที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ(ไพบูลย์ เทวรักษ์, 2540) ประกอบด้วยทฤษฎีสำคัญ ๆ เช่น

1. แนวคิดของ Watson ระหว่างปี ค.ศ. 1878-1958 เป็นผู้ริเริ่มแนวคิด พฤติกรรมนิยม โดยหลักการที่จะกล่าวถึงจิตใจของคน Watson เสนอว่า พฤติกรรมของคนเกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและสิ่งเร้าที่ถูกสร้างขึ้นและที่มีอยู่ตามธรรมชาติพฤติกรรม จะเปลี่ยนแปลงไปตามปฏิกิริยาภายในของร่างกาย เช่น ระบบประสาทและอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย (ไพบูลย์ เทวรักษ์, 2540 : 25) แนวคิดของ Watson ทำให้เชื่อว่า พฤติกรรม บุคลิกภาพ และการแสดงออกซึ่งอารมณ์ของคนเรานั้นก็เป็นพฤติกรรมที่ถูกเรียนรู้ทั้งนั้น (Bolles & R.C, 1975)

2. ทฤษฎีการลองผิดลองถูก (Trial and Error Learning Theory) ของ Thorndike ระหว่างปี ค.ศ. 1879-1999 นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เป็นบุคคลแรกที่ริเริ่มทำ การทดลองในสัตว์เกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของแมว ด้วยการจัดทำกรงทดลอง เพื่อขังแมว ซึ่งกรงดังกล่าวจะมีประตูเปิดและปิด โดยใช้ห่วงผูกติดกับเชือกที่เชื่อมต่อไปยังกลอนประตู และมีการวางอาหารไว้ที่ด้านนอก หากแมวตะปบที่ห่วงจะทำให้ประตูเปิดและสามารถออกไปกิน อาหารที่อยู่ด้านนอกได้ ในระยะแรก ๆ แมวมีพฤติกรรมที่ค่อนข้างสับสนในการหาทางออก จากกรง แต่เมื่อแมวดึงที่ห่วงโดยบังเอิญ จึงทำให้สามารถออกจากกรงได้ และเมื่อทำการทดลอง หลาย ๆ ครั้ง แมวก็แสดงพฤติกรรมที่ฉลาดในลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นการเรียนรู้เพื่อหาทางออก จากกรง อันเป็นผลมาจากประสบการณ์นั่นเอง จากการทดลองอย่างต่อเนื่องทำให้ Thorndike ค้นพบกฎการเรียนรู้ที่สำคัญ 3 ประการ คือ กฎผลที่ได้รับ (Law of Effect) ซึ่งอธิบายว่า พฤติกรรมการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคล ได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ตนปรารถนา กฎการฝึกหัด (Law of Exercise) อธิบายว่า พฤติกรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการกระทำซ้ำ และเมื่อมีการปฏิบัติซ้ำมากขึ้นก็จะเกิดความชำนาญ และกฎความพร้อม (Law of Readiness) อธิบายว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความพร้อมที่จะกระทำ (Bolles. 1975 : 3-16) นอกจากนั้น ตามแนวคิดนี้เห็นว่า การให้รางวัลเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ (ภิกขุ ช้างเงิน, 2547)

3. ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Theory) ของ Pavlov ระหว่างปี ค.ศ. 1849-1936 ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คนหนึ่งของรัสเซีย ผู้ริเริ่มศึกษาทดลองการวางเงื่อนไขให้สุนัขหลั่งน้ำลายเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง (ไพบูลย์ เทวรักษ์ 2540 : 13) อย่างไรก็ตาม ความสนใจเริ่มแรกของ Pavlov นั้นไม่ได้ต้องการ สร้างทฤษฎีการเรียนรู้ แต่ต้องการพัฒนาเทคนิคในการศึกษาสมอง (Boles แต่ผลการศึกษาของเขาได้ตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับกระบวนการวางเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมและการเรียนรู้ ต่างๆมากมาย (ไพบูลย์ เทวรักษ์, 2540: 20)

4. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขปฏิบัติการ (Operant Condition Learning) ของ Skinner ระหว่างปี ค.ศ. 1904 1990 ซึ่งมีแนวคิดสำคัญ คือ พฤติกรรมเป็นสมการของผลลัพธ์ของการแสดง พฤติกรรมนั้น (Robbins & S. P, 2003) ผลจากการแสดงพฤติกรรม เป็นสิ่งควบคุมโอกาสในการเกิด พฤติกรรมนั้นขึ้นมาอีก ถ้าการแสดงพฤติกรรมนั้นได้ผลจากการกระทำ เป็นที่พอใจ โอกาสที่จะเกิด

พฤติกรรมแบบเดิมจะมีสูงมากเมื่อสิ่งเร้าเดิมปรากฏขึ้นมา (สิทธิโชค วรรณกุลสันติ, 2546) ในทางกลับกัน หากการแสดงพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับรางวัลตอบแทน แต่มีการลงโทษ โอกาสที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมนั้นก็น้อยลงด้วย (Robbins. 2003: 46) สำนักปัญญานิยม (Cognitivism) สำนักปัญญานิยมเป็นแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่ม Gestalt ซึ่งเป็นคำในภาษาเยอรมัน แปลว่า จัดรวมเข้าด้วยกัน แนวความคิดของสำนักนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การแสดง พฤติกรรมของบุคคลเป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้า แต่การที่แต่ละบุคคลแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งเร้า เดียวกันแตกต่างกันนั้น เนื่องจากระบบคิดและสติปัญญาของแต่ละบุคคลในการคิด การตีความ และการทำความเข้าใจก่อนแสดง พฤติกรรมออกมานักคิดในสำนักนี้มีความเห็นว่า เราสามารถเข้าใจ ถึงการเรียนรู้ได้ในฐานะที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของความรู้ที่ถูกเก็บไว้ในความทรงจำ (Memory) (Haruque and Melo.2004 : 346) เป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับระบบการคิด และกระบวนการภายในด้านสติปัญญาของแต่ละบุคคล ที่มีผลต่อรูปแบบของพฤติกรรมที่แสดงออกมา (วันชัยมีชาติ 2544 : 34) ประกอบด้วยนักทฤษฎีสำคัญ ๆ เช่น Kohler, Koffka, Totman, Honzik และ Vvertheimer แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ 3 ลักษณะ ดังนี้ (จิราภา เต็งไธรัตน์ และคณะ, 2550)

1. การเรียนรู้โดยการหยั่งรู้ Insight Learning) โดย Kohler นักจิตวิทยากลุ่ม Gestalt เป็นผู้ทำการทดลองเกี่ยวกับกระบวนการคิดและการคิดแก้ปัญหาโดยการหยั่งรู้ โดยแนวคิดหลักได้จากการทดลอง คือ การเรียนรู้เป็นผลจากการที่ผู้เรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และการรับรู้เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการเรียนรู้ โดยที่ไม่ต้องมีการลองผิดลองถูกผู้เรียนรู้สามารถเกิดการหยั่งรู้ในการแก้ปัญหา โดยไม่จำเป็นต้องมีการเสริมแรง

2. การเรียนรู้โดยเครื่องหมาย (Sign Learning) เป็นแนวคิดของ Tolman ซึ่งการเรียนรู้ตามแนวคิดนี้ อธิบายว่า การเรียนรู้ คือ การที่ผู้เรียนรู้ทราบถึงเครื่องหมาย (Sign) และสามารถคาดการณ์ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดขึ้น เป็นการพัฒนาความคาดหวังเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ

3. การเรียนรู้แฝง (Latent Learning) เป็นแนวคิดของ Totman และ Honzik ซึ่งอธิบายว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแต่ยังไม่แสดงออกมาให้เห็นในระหว่างที่เกิดการเรียนรู้เกิดขึ้นในช่วงที่ร่างกายมีแรงขับ (Drive) ต่ำ หรือไม่มีรางวัลสูงใจ แต่หากมีการเสริมแรงหรือร่างกายมีแรงขับสูง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นก็จะแสดงตัวออกมาทันที ซึ่ง Toman เชื่อว่าการให้รางวัลและการลงโทษ เป็นสิ่งที่สามารถบอกได้ว่าจะเกิดพฤติกรรมอะไรแต่ไม่ได้เป็นการคงไว้ ซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ โดยไม่เกิดพฤติกรรมอื่นขึ้นมา สำนักสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยปัญญา (Constructivism) นักทฤษฎีในกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ (Baroque end 2004 - 346) เป็นแนวคิดที่เน้นการสร้างความรู้ (Knowledge Construction) มากกว่าการส่งผ่านข้อมูล (Transmission) หรือการบันทึกข้อมูล (Recording) ที่ถูกส่งมาโดยบุคคล (Applefield Huber and Moallem. 2000 36)

ประกอบด้วย นักทฤษฎีสำคัญ ๆ เช่น Piaget และ Vygotsky โดย Piaget มีแนวคิดที่ว่า ผู้เรียนรู้เป็นผู้สร้างความรู้โดยการลงมือกระทำ หาก ผู้เรียนรู้ถูกกระตุ้นด้วยปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา (Cognitive Conflict) จะส่งผล ให้เกิดการเสียสมดุล (Disequilibrium) ซึ่งผู้เรียนรู้ต้องปรับโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structuring) ให้เข้าสู่ภาวะสมดุล โดยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การเชื่อมโยงความรู้เดิมกับข้อมูลข่าวสาร ใหม่ จนนำมาสู่การสร้างความรู้ใหม่หรือเกิดการเรียนรู้ขึ้นเอง ส่วน Vygotsky มีแนวคิดที่ว่า ปัจจัยทางสังคมเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของเด็ก (De Vries & R. Vygotsky, 2008) โดยที่ผู้เรียนรู้สามารถสร้างความรู้โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น พ่อ แม่ ครู และเพื่อน เป็นต้น ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของผู้เรียน โดยผู้เรียนรู้เป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งที่พบเห็นกับความรู้เดิมที่มีอยู่เพื่อสร้างเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) ซึ่งจะมีการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการซึมซับ (Assimilation) เอาความรู้ใหม่จากสภาพแวดล้อมภายนอกเข้ามาเก็บไว้และปรับโครงสร้างทางปัญญาให้เข้าสู่สภาพสมดุลหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้นเอง Guthrie เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ ซึ่งมีหลักการว่า “การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ คือมีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองที่เข้าคู่กันได้ ในลักษณะที่มีการกระทำหรือสัมผัสไม่บ่อยกว่าหนึ่งครั้ง (One Trial Learning) ก็เกิดการเรียนรู้ได้” ทฤษฎีการเรียนรู้ใช้เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ ซึ่งจะวิเคราะห์ผู้รับการถ่ายทอด ว่ามีวิธีการในการรับการถ่ายทอดนั้นอย่างไร สอดคล้องตามความมุ่งหมายการวิจัยว่าด้วยเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ และใช้เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การเป็นหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟจากประวัติการเป็นหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

Graftone, William J และ River ชาวอังกฤษ (ยศ สันตสมบัติ, 2540) อ้างอิงมาจาก Graftone, William J และ River . 1998: 26) เสนอว่า อารยธรรมสูงสุด มีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์แล้วแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก กลุ่มและชนชาติต่างๆ ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับอียิปต์ได้นำความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้าและการก่อสร้างไปใช้ ทำให้ศิลปะวิทยาแขนงต่างๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก ต่อมาชาวเยอรมัน Fritz Greb และชาวเยอรมัน Wilhelm Schmidt เสนอว่าจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมิได้เพียงจุดเดียวแต่มีหลายจุด แต่ละจุดแพร่กระจายวัฒนธรรมออกไปรอบๆ เป็นวงกลมเรียกว่า Culture Circle หรือ Kulturkreis โดยแนวคิดทั้งสองกลุ่มนี้อยู่บนพื้นฐานที่ว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดสิ่งใหม่แต่มักคอยลอกเลียนผู้อื่นอยู่เสมอ และสามารถสร้างวัฒนธรรมขึ้นได้ทุกที่เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของตน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทาง

วัฒนธรรม โดยเกิดจากการ ติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกันและต่าง แพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่า อาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะ ไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการ แพร่กระจายของสังคมภายนอกเข้ามา มากกว่า เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือ ถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ๆ จากภายนอก เข้าผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ ไม่เคยมีมาก่อน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2523)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2540 : 215) กล่าวว่า “หมอลำกลอน” เป็นการลำได้ต่อกัน ระหว่าง หมอลำชายและหมอลำหญิง เรื่องราวที่นำมาขับลำนำเป็นบทกลอนที่ร้อยกรอง ไม่ยาวนาน เป็นเรื่อง การเกี่ยวพาราสี การประชันความรู้คติโลกคติธรรม เพื่อแข่งขันความเฉลียวฉลาด และปฏิภาณ ไหวพริบระหว่างหญิง-ชาย เรียกว่า ลำโจทย์-ลำแก้ หรือแย่งชิงความรักระหว่างชายสอง หญิงหนึ่ง เรียกว่าลำชิงชาย ต่อมาสังคมนิยมเพลงลูกทุ่ง หมอลำหนุ่มจึงนำเอาทำนองเพลงลูกทุ่ง ที่เร้าใจ สนุกสนาน นำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงผสมผสานในการแสดง เรียกว่า “ลำเพลิน” ปัจจุบันกลุ่ม วัยรุ่นและคนหนุ่มสาวนิยมฟังดนตรีสตริง และเพลงสตริงที่มีจังหวะรวดเร็วชวนให้เต้น ตามจังหวะ เพลงหมอลำจึงนำเอาการแสดงดนตรีแบบสตริงมาใช้ในการแสดงที่เน้นการขับร้องเพลง สมัยใหม่การ เต้นตามจังหวะเพลงมากกว่าการขับลำนำประกอบเสียงแคน คุณค่าของลำเพลิน และลำชิงจึง ตอบสนองความเพลิดเพลินตามกระแสสังคม

เยาวภา ดำเนตร (2536 : 109) ได้ศึกษาวิจัยถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานจากกลอนลำทางยาว ของกลอนลำพบว่าวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ปรากฏในกลอนลำทางยาวของลำกลอนที่เกี่ยวข้องกับ การเมืองการปกครอง ได้แสดงออกในเรื่องความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงการ ปกครองการป้องกันประเทศ เพราะความสัมพันธ์กับต่างประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจได้ แสดงออกในเรื่องของการประกอบอาชีพในท้องถิ่นการไปทำงานต่างถิ่นและท้องถิ่นใกล้เคียงตลอดจน การไปทำงานต่างประเทศทางด้านวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการศึกษา ได้แสดงออกในเรื่องของการสอนหญิง สอนชาย และการสอนคนทั่วไป วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธประวัติพระสงฆ์ ศาสนสถาน ศาสนิกชน ตลอดจนคำสอนต่างๆ

นันทรีวี ชันผง (2537) ได้กล่าวถึงหมอลำชิง เป็นลำกลอนแนวใหม่ของอีสาน เป็นหมอลำที่ ปรับเปลี่ยนมาจากหมอลำกลอนทำนองขอนแก่น โดยการนำเอากลองชุด พิณ กีตาร์เบส มาบรรเลง ประกอบและได้นำเพลงสมัยนิยมกับท่าเต้นที่เร้าใจมาประกอบการแสดง ใช้ภาษาเจรจา คำสอยการ

แต่งกายที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและจะเปลี่ยนไปตามสังคม นอกจากนั้นหมอลำซึ่ง ยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนอีสานในด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และยังเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้กับภาครัฐและเอกชนอีกด้วย

วุฒิศักดิ์ กะตะศิลา (2541 : 113) ได้ศึกษาบทบาทหมอลำราตรี ศรีวิไล ผู้บุกเบิก สำคัญในด้านการลำ การสอน การแต่งกลอน การบริหารธุรกิจหมอลำ การบริการสังคม การประยุกต์และพัฒนาศิลปะการแสดงหมอลำถือว่าเป็นหมอลำที่มีความรู้ความสามารถ ในการถ่ายทอดศิลปะหมอลำให้กับเยาวชนและลูกศิษย์ได้เป็นอย่างดี สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับลูกศิษย์จำนวนมาก อีกทั้งหมอลำราตรี ศรีวิไล ยังช่วยเหลืองานสังคมเป็นวิทยากร เข้าร่วมประชุมสัมมนาเป็นประจำ และได้พัฒนากลอนจนเกิดเป็นลำซึ่งคอนเสิร์ตในปัจจุบัน

อนุสรณ์ อนันตภูมิ (2557) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำของหมอลำบัวผัน ดาวคะนอง หมอลำมีบทบาทสำคัญต่อสังคมชาวอีสาน ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอด ตลอดทั้งยังเป็นมรดกที่อนุชนรุ่นหลังควรสืบทอดต่อยอดพัฒนา วิชาหมอลำกลอนปัจจุบันมีเยาวชนมาศึกษาอย่างแพร่หลายและยังเป็นอาชีพที่ทรงคุณค่า

ผู้วิจัยนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นมาเพื่อใช้วิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมอลำ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านหมอลำตลอดจนองค์ประกอบของศิลปะการแสดงหมอลำ ให้บรรลุจุดประสงค์ของการวิจัยว่าด้วยกระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ

งานวิจัยต่างประเทศ

Baruque & L. B. and R. N. Melo (2004) พฤติกรรมของคนเราจะเกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมหรือสิ่งเร้าที่ถูกสร้างขึ้น หรือที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ De Vries (2008 : 5) โดยที่ผู้เรียนรู้สามารถสร้างความรู้โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น พ่อ แม่ ครู และเพื่อน เป็นต้น ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของผู้เรียนโดยผู้เรียนรู้เป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้เดิมที่มีอยู่เพื่อสร้างเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) ซึ่งจะมีการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการซึมซับ (assimilation) เอาความรู้ใหม่จากสภาพแวดล้อมภายนอกเข้ามาเก็บไว้และปรับโครงสร้างทางปัญญาให้เข้าสู่สภาพสมดุล หรือการเกิดการเรียนรู้

Miller (1998 : 325-3272) กล่าวว่าลำเพลิน (Lam Phun) ในปี 1940 หมอลำ เพลินเริ่มเสื่อมลง หมอลำเพลินมีวิวัฒนาการมาจากลำเรื่องต่อกลอน เป็นการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ทำวาระเกด ทำสุริวงค์ แต่เมืองเวียงจันทร์ จะเป็นการแสดง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศลาว และเวียงจันทน์ มีชื่อเรียกว่า ลำเรื่อง (ลำเอื้อง) นักแสดง จะเปลี่ยนชุดตามเนื้อเรื่องในแต่ละฉาก ใช้แคนลายใหญ่และลายน้อยเป่าประกอบลำกลอน (Lam Klawn) ได้รับ

ความนิยมน้อยลงในปี 19804 ลาลอันเป็นที่นิยมแพร่หลายของคนอีสานการแสดง มีชาย 1 คน หญิง 1 คน ร้องโต้ตอบกัน โดยหมอลำฝ่ายหญิงจะมีอายุน้อยหมอลำฝ่ายชายจะอายุวัยกลางคนก็ได้ มีแคน เป่าประกอบมีการเกี้ยวพาราสีกัน กลอนลำจะเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ วรรณคดี บางครั้งก็เป็นกลอนไม่สุภาพเกี่ยวกับเรื่องเพศบ้าง การลำจะประสบความสำเร็จได้ต้องมี 3 ส่วน คือ 1) ความโดดเด่นในเรื่องเสียงมีน้ำเสียงไพเราะ 2) จังหวะสัมผัส 3) เนื้อหากลอนลำ ลำกลอนเริ่มจากการลำทางสั้น โดยมีแคนเป่าประกอบตามจังหวะการลำของหมอลำ คนอีสานนิยมว่าจ้างหมอลำกลอนไปสมโภชตามงานประเพณีต่างๆของคนอีสาน ลำซิ่ง (Lan Sing) เป็นการลำประกอบเสียงดนตรี มี กีตาร์เบส เปียโน กลองชุดลำซึ่งเป็นลำที่พัฒนามาจากลำกลอนवादซอนแก่น ประกอบด้วย 4 ทำนอง คือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเดิน และทำนองลำเตี้ย เป็นลำที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบันจะนำเพลงลูกทุ่งสตริงที่ทันสมัยมาผสมผสานประกอบการแสดงมี ทำนองที่เร้าใจ เพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้ชมซึ่งเป็นผลให้วัฒนธรรมการลำมั่วหมอง ลำห่มู (1am Mu) มีมาตั้งแต่ปี 1950 ลำห่มูพัฒนาขึ้น โดยการสร้างเวทีจากไม้ มีฉากประกอบด้านหลังเวที มีการใช้แสงไฟช่วยการแต่งตัว ใช้การแต่งตัวแบบลิเกเข้ามาผสมผสาน มีคนเป่าแคนประกอบการแสดงต่อมาในปี 1970 มีการใช้กลองชุดประกอบกับเพลงสตริงลูกทุ่งมากกว่าการใช้ลำทางยาว (Lam Thang Yao) เรื่องที่แสดงเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพนิยาย พระพุทธเจ้า และนิทาน หมอลำคณะหนึ่งจะประกอบด้วยนักแสดงชายหญิง นักดนตรี พระเอก นางเอก ผู้ร้าย บิดา มารดา ลำห่มูจะเล่นตามเนื้อเรื่องเนื้อหาที่กำหนดไว้เป็นเรื่องราว เมื่อเสร็จท้องไร่ท้องนาคนหนุ่มสาวก็จะหาโอกาสมาฟังลำเพื่อความบันเทิง สนุกสนาน ในปี 1980 หมอลำห่มูเริ่มประสบความสำเร็จล้มเหลวเนื่องจากคนนิยมหันมาฟังเพลงป๊อป ลูกทุ่ง ลูกกรุง และมีทางเครื่องมาเด่นประกอบกับการแสดงของวงดนตรี ทำให้วัยรุ่นนิยมและสนใจมากยิ่งขึ้น ลำผีฟ้า (Lam Phi Fa) คนไทยสมัยก่อนมีความเชื่อเรื่องผีสาร เทวดา ไสยศาสตร์ โดยมีมนุษย์เป็นร่างทรงติดต่อกับผีหรือโลกไสยศาสตร์ มีดนตรีประกอบการลำโดยมีหมอลำฝ่ายหญิงเป็นผู้ประกอบหมอลำแคนฝ่ายชายเรียกว่าการลำผีฟ้า ซึ่งเป็นการลำ เพื่อรักษาเยียวยาคนป่วยด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ Venkaraaman (2003) ได้วิจัยระยะสั้นในสุนทรียศาสตร์ของอินเดีย การผสมผสานระหว่างงานด้านวรรณกรรมและประติมากรรม ตอนที่หนึ่งเป็นบทนำตอนที่สองทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในวรรณคดีอินเดีย ตอนที่สามมาด้วยสุนทรียศาสตร์ในประติมากรรมฮินดู

ผู้วิจัยนำงานงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในส่วนงานต่างประเทศมาเพื่อใช้วิเคราะห์ถึง ความสอดคล้องขององค์ประกอบศิลปะการแสดงหมอลำกลอน ถึงความเป็นมาขององค์ประกอบ ส่วนที่แยกย่อยขององค์ประกอบศิลปะการแสดงหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ

ชีวประวัติและผลงานของหมอลำละมุล ปากไฟ

ประวัติส่วนตัวของหมอลำละมุล ปากไฟ

ประวัติการเป็นหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ

ผลงานของหมอลำละมุล ปากไฟ

ประวัติส่วนตัวของหมอลำละมุล ปากไฟ

หมอลำละมุล ปากไฟ มีชื่อจริงว่านางละมุล กุลทิพย์ เกิดวันที่ 24 เดือนเมษายน พ.ศ.2509

ปัจจุบันอายุ 53 ปี ทำอาชีพหมอลำ และมีอาชีพค้าขายเป็นอาชีพเสริม

บิดาชื่อ นายสมหมาย ชัยหานิด

มารดาชื่อ นางชม ชัยหานิด

ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 32 หมู่ 7 บ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง กันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

สมรสกับนาย พิณศักดิ์ รัตนกุล

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านดอนเวียงจันทร์ ตำบลท่าขอนยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบที่ 1. ภาพครอบครัวหมอลำละมุล ปากไฟ

ประวัติการเป็นหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ

แรงจูงใจและจุดเริ่มต้นครั้งแรกในการเป็นหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ เนื่องด้วยบิดาของหมอลำละมุล ปากไฟเป็นหมอลำด้วย เพราะสมัยก่อนเชื่อว่าเกิดเป็นลูกหมอลำต้องเป็นหมอลำเช่นกันด้วย ประกอบทั้งหมอลำเป็นอาชีพที่มีเกียรติ เป็นผู้ที่มียศความรู้ทั้งในทางโลกและทางธรรม รวมไปถึงได้สั่งสอนคนไปในตัวมีคนนับหน้าถือตา รายได้ในการลำยังดีด้วย ประกอบกับชอบการร้องการลำด้วยจึงได้ฝึกหัดการร้องหมอลำตั้งแต่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ครูของหมอลำละมุล ปากไฟ ไปศึกษาด้วยคือ

1. หมอลำสำลี ดาวส่องแสง
2. หมอลำสมหมายน้อย มอเตอร์ไซ
3. หมอลำสนั่น ลมบน

4. หมอลำทองเลื่อน ศรีคำเวียง

5. หมอลำภิรมย์ แสงชาติ

6. หมอลำวีระศักดิ์ ชันแข็ง

ปัจจุบันหมอลำละมุล ปากไฟยังมีลูกศิษย์มาศึกษาหมอลำกลอนอีกมากมาย
อาชีพริม หมอลำละมุล ปากไฟยังมีลูกศิษย์มาศึกษาหมอลำกลอนอีกมากมาย

ผลงานของหมอลำละมุล ปากไฟ

- พ.ศ. 2554 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติหมอลำดีเด่นด้านการแสดงดีเด่น จากชมรมหมอลำประชาชน
นุกูล ในงานไหว้ครูชมรมหมอลำประชาชนนุกูล

- พ.ศ. 2555 ได้รับเกียรติบัตรผู้ทำประโยชน์ต่องานสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย

- พ.ศ. 2556 ได้โล่รางวัลเชิดชูเกียรติด้านการแต่งกายดีเด่น จากชมรมหมอลำประชาชนนุกูล
ในงานไหว้ครูชมรมหมอลำประชาชนนุกูล

- พ.ศ. 2556 ได้รางวัลสิงหาราชทองคำ สาขาศิลปะการแสดง(หมอลำ)จากคณะวัฒนธรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามประจำปี 2556

- พ.ศ. 2557 ได้รับรางวัลนาคราช ผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2557 สาขา
ศิลปะและการแสดงพื้นบ้านสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัด
มหาสารคาม

ภาพประกอบที่ 2. โล่รางวัลสิงหาราชทองคำ ผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2556 สาขา
ศิลปะและการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาพประกอบที่ 3. โล่รางวัลนาคราช ผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี 2557 สาขาศิลปะ
และการแสดงพื้นบ้านสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัด
มหาสารคาม

พูน ปณ ภิโต ชีเว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การทำวิจัยเรื่องกระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟในครั้งนี้ ก็เพื่อศึกษาถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะการแสดงหมอลำที่เกี่ยวข้องและการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นๆ ไปสู่ผู้รับการถ่ายทอด โดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ซึ่งเน้นความเข้าใจในกระบวนการถ่ายทอด และเข้าใจในองค์ความรู้ที่ทำการถ่ายทอด โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์บริบทจากเอกสารต่างๆ แล้วกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา วิธีดำเนินการวิจัย ตลอดจนช่วงเวลาของการศึกษา ในพื้นที่ที่กำหนด โดยเจาะจงเลือกประชากรที่นำเชื่อถือ ที่ผ่านการแนะนำจากคนในพื้นที่ และมีลักษณะบ่งชี้ตรงตามกรอบ

ด้านเนื้อหา ประวัติของหมอลำละมุล ปากไฟ

กระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำของหมอลำละมุล ปากไฟ

ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ที่ทำการวิจัย คือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ ไปยังผู้รับการถ่ายทอดของ หมอลำละมุล ปากไฟ

ด้านระเบียบการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Regard) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิจัย ไว้ดังนี้ ศึกษาเอกสาร ตำราทั้งในและต่างประเทศ ผลงานวิจัยที่มีเนื้อเกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และวิเคราะห์ให้รู้อย่างละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา ปรัชญาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะ และคำปรึกษา ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ การบันทึกข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ จำแนกข้อมูลแยกออกตามประเด็นความมุ่งหมายของการวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนเพียงพอและเหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มีความไม่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบ แบบสามเส้า (Triangulation) หากมีข้อมูลส่วนใดไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป ให้ได้ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้ คือ

กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

นางละมุล กุลทิพย์ (หมอลำละมุล ปากไฟ)

ดร.ศราวุธ โชติจำรัส (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี ศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยสพรรณ พันธะศรี (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทย)

ดร. สมคิด สุขเอิบ (ผู้มีความรู้ทางด้านหมอลำ ดนตรีศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน)

กลุ่มทั่วไป (General Informants)

นาง ชม ชัยหานิด (มารดาของหมอลำละมุล ปากไฟ)

นาย พิณศักดิ์ รัตนกุล (สามีของหมอลำละมุล ปากไฟ)

นางสาว ธนิชา รัตนกุล (บุตรสาวของหมอลำละมุล ปากไฟ)

กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ได้แก่กลุ่มผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด

ส.อ.ทรงคุณนันท์ คั่นธิ

นาย ศุภฤทธิ์ โสภาคกุล (หมอลำศุภฤทธิ์ ปากไฟ)

นาย จักกนพันธุ์ เจริญสว่าง (หมอลำเพชรน้ำหมาก ปากไฟ)

นางสาว ศิรประภา บุญรัตน์ (หมอลำชิมมะรี ปากไฟ)

นาย ชนะชัย ประทุมตา (หมอลำชนะชัย ปากไฟ)

ด้านระยะเวลา ในการวิจัยเรื่องการศึกษาเทคนิคการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุน ปากไฟ ผู้วิจัยเลือกศึกษา ภาคสนามในช่วง ระหว่างปี2564-2565

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Form) ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับ ชื่อ นามสกุล เพศ อายุ การศึกษาอาชีพ ที่อยู่ และทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาเป็นต้น โดยมีการทำขึ้น 2 ชุด ชุดแรกสำหรับผู้ถ่ายทอด ชุดที่สองสำหรับผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด

แบบสังเกต (Observation Form) เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ใช้สังเกตกระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ และองค์ประกอบอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยแบบสังเกตมีลักษณะแบบปลายเปิด (Open-ended)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเอกสาร

งานวิจัย วิทยานิพนธ์ จากมหาวิทยาลัยของพื้นที่ศึกษา และแหล่งศึกษาข้อมูลของพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลภาคสนาม

1. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ แบบปลายเปิด เพื่อเก็บรวบรวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อตอบคำถามการวิจัย และความคิดเห็นต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย
2. การสังเกต (Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยสังเกต สภาพการณ์ทั่วไปของกระบวนการถ่ายทอด หรือสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด

การจัดกระทำกับข้อมูล

ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้วิจัยเลือกใช้การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล การตรวจแหล่งเวลา ผู้วิจัยการตรวจสอบว่าตัวแปรอยู่ในช่วงเวลาต่างกัน หรือเหมือนกันถ้าเหมือนกันควรตรวจสอบในช่วงเวลาที่ต่างกันด้วย การตรวจสอบสถานผู้วิจัยการตรวจสอบตัวแปรในสถานที่เดียวกันหรือไม่ หากมาจากสถานที่เดียวกันมีผลออกมาเหมือนกัน ผู้วิจัยควรตรวจสอบในแหล่งสถานที่ที่แตกต่างกันด้วย การตรวจสอบบุคคลผู้วิจัยตรวจสอบว่าถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่
2. จัดหมวดหมู่ตามหัวข้อในสารบัญนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องที่ได้จากภาคสนามแยกหมวดหมู่ของข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูลตามรูปแบบของสารบัญ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการ สัมภาษณ์ และสังเกต มาทำการวิเคราะห์มีขั้นตอนดังนี้

ตรวจสอบข้อมูลนำข้อมูลทั้งหมดตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ข้อมูลที่เป็นบทสัมภาษณ์ใช้ การตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อข้อมูลที่เป็นบทสัมภาษณ์มีความถูกต้องแม่นยำที่สุด

ข้อมูลที่เป็นเอกสารทั้งหมดทำการยืนยันความถูกต้องด้วยการสืบค้นไปยังแหล่งอ้างอิงที่มาของข้อมูลเอกสารนั้นๆและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลที่เป็นภาพถ่าย ในกรณีที่เป็นภาพถ่ายที่มาจากการทำซ้ำใช้การยืนยันที่มาของภาพถ่ายจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับภาพถ่าย

นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เป็นเอกสารค้นคว้า เอกสารการสัมภาษณ์และสื่อ
เรียงลำดับความสำคัญ ตามจุดประสงค์การวิจัยเพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล สรุปสาระสำคัญตามความสำคัญของการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล
ตามความมุ่งหมายของการวิจัยการนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย โดยใช้การนำเสนอในลักษณะเชิงพรรณนา
วิเคราะห์ ผลของการวิจัยตามจุดมุ่งหมาย องค์ความรู้การล่ากลอนและกระบวนการถ่ายทอดหมอลำ
กลอนของหมอลำละมุล ปากไฟมานำเสนอไว้ในบทที่ 4 และบทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
นำเสนอไว้ในบทที่ 5

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมูล ปากไฟในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล ในรูปแบบลักษณะเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยได้แบ่งประเด็นได้ดังนี้

1. ศึกษาองค์ความรู้การลำกลอน
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน

1. ศึกษาองค์ความรู้การลำกลอน

องค์ประกอบด้านกลอนลำ
องค์ประกอบด้านการแสดง
องค์ประกอบด้านผู้แสดง
องค์ประกอบด้านลำดับในการแสดง
องค์ประกอบดนตรีที่ใช้ในการแสดง

2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน

การทดสอบความรู้ความสามารถเบื้องต้น
การฝึกเอื้อนโอะละนอ
การท่องจำ
การฝึกทำนองและการออกเสียง
การฝึกท่าทางลีลา
การยกคายกอ้อหมอลำกลอน
การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ศึกษาองค์ความรู้การลำกลอน

องค์ประกอบด้านกลอนลำ

หมอลำเป็นดั่งบทละครที่จะช่วยให้การแสดงหมอลำได้เข้าถึงอารมณ์ของผู้ชมผู้ฟังกลอนลำเป็นองค์ประกอบสำคัญที่บ่งบอกเรื่องราวอารมณ์ ความรู้ และกลอนลำก็ยังเป็นสิ่งบอกทำนองของ

การแสดงหมอลำอีกด้วยซึ่งหมอลำละมุล ปากไฟได้แบ่งประเภทของหมอลำกลอนที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ไว้ดังนี้

ประเภทของกลอนลำการแบ่งประเภทของกลอนลำแบ่งตามท่วงทำนองทั่วไป แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ลำทางสั้น เป็นท่วงทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีการเอื้อนเสียง ความสั้นยาว ของพยางค์ต่างๆ ในกลอนลำจะสม่ำเสมอโดยตลอด ส่วนมากจะใช้ในการลำเพื่ออธิบายความ เช่น เล่านิทาน เล่าเรื่องในวรรณคดี ชมธรรมชาติ เสนอเนื้อหาสาระทางวิชาการเกี่ยวกับ ภูมิศาสตร์ วรรณคดี ธรรมะ การเมืองการปกครอง เป็นต้น

ตัวอย่างกลอนลำทางสั้น

กลอนลำสาตเย้ย

ฟังเค้อเจ้าอีแม่ดอกกระตั้น มือนี่ละเฮาสีล่ำแข่งขันกันอย่างวิเศษ

เล่นกันแบบพระเทศน์ตามพระวินัย ถ้ามมาแล้วแก้ไขไวปานม้าแล่น

ไผ่นี้จะว่าไผ่แม่นอ้างเหตุอ้างผล บ่มีไผ่สินจกที่จักเพื่อ

ว่าบ่เชื่อกะเดินโลดเดื่อนาง แถมแล้วอธิบายเป็นเครื่องค่องน่อง

บ่มีทางสีช่องทางใดกะตาย เพราะว่าผลทำนายอยู่ในบางกอก

มือนี่ละสีตอกสีแข่งสีขัน สีฟาดให้เต็มตันไซ้ใหม่คุณครับ

เป็นจิ้งดหรือครับการร้องและรำ คือสิรวยเงินคำเงินแสนเงินหมื่น

บ่มีไผ่ได้สิ้นความเวว่าไป ว่าอันใดกะบ่ข้องแนวใดจักอย่าง

เยวการลำนันต่างกันมาเดื่อนาย ผู้จึ่งหนึ่งเสียงหลายขึ้นทีดีโลด

สำหรับผมนี้เขาใจกันหลายอำเภอ ทั้งคนสำคัญลื้อชื่อเสียงดังโต่ง

ผู้จึ่งหนึ่งกะจ่งครั้งแรกหัวที เด็กเข้ามาจั่งดีเสียงดังปานฆ้อง

ผู้จึ่งหนึ่งกะฮ้องขึ้นโลดคั่นลำ เด็กเข้ามาย่านแต่หมุ่นปานอำเสียงเปเสียงเป็ด

เป็นมะเลเวเวตเหว่งหว่างเวงหวาง เสียงนั้นแหล่มะเหล่งเวงหวางล้ำช้างเฮาหมา

สำหรับตัวผมนี้เขาติบอกขึ้นหน้า คันติบอกลำ

ดิกเข้ามาแอ้งจำหน้าลงจนแจ้ง เสียงแอ้งตีน้อละแมนไปหน้าบ่มีเลยทางอ่อน

บาดคอฮ้อนแอ้งขึ้นแคนตุ้มกล่อมเสียง สุดสะแนนลายสร้อยเฉยเลยบ่ได้จ้ง

คุณเอ๋ยคุณไผ่บ่ดีให้มันแล่นลงท่งซี้แตกซี้แตน ให้มันหอบหมอแคนกลับเมื่อบ้านเก่า

2. ลำทางยาว เดิมเรียกกลอนอ่านหนังสือ ต่อมาเรียกว่า ลำล่อง เป็นกลอนลำที่มีจังหวะลีลาช้า มีการเอื้อนเสียง ส่วนมาก เป็นการลำเพื่อเสนอนิทานพื้นบ้าน ลายอ่านหนังสือ การรำพันถึงความรัก ความอาลัย และความคิดถึง ใช้ลำเมื่อต้องการแสดงถึงอารมณ์โศกเศร้า คร่ำครวญ ผิดหวัง การอวยพร การยกย่อง สรรเสริญ บุคคล และใช้ในการลำลา เป็นต้น

ตัวอย่างกลอนลำลองลำยาวลำล่อง

ลำล่องวิญญาน

บุญกุศลศีลทานสร้าง ให้นำมาอยู่เข้าใจ ดวงวิญญาน...ผู้ลาวตาย ขึ้นสวรรค์ชั้นฟ้า ให้เมื่อน้ำสู่สวรรค์

เอาละหานี้แม่เอ๋ย อันว่าสังขารนี้เวียนตายและเวียนเกิด ผู้ประเสริฐคือพระพุทธเจ้า ของเขาได้เทศนา สรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้าเมื่อมีเกิดต้องมีตาย อุปมาตะเกียงไฟส่องไสแสงจ้า

ถึงเวลาเปิดน้ำมันเปิดไส้ไฟตะเกียงดับมอด ไส้กะมีน้ำมันกะมียามลมตีพัดต้องกะดับได้ตั้งกัน

อันความตายบ่ได้หมายเลือกชั้นฐานะจันมี เป็นคนเลวคนดีไพร่นายอยู่หมายเหตุ

คือรถยนต์ที่เขาใช้โดนไปกะต้องจอด ฮอดวาระของ...มื่อนี้กะคือด้ามว่าดั่งกัน

มัจจุราชมืดค้นฟันฝ่าชีवादับ บัดว่าสุริโยลับเลื่อมลงพวงค้อย

กะยังลอยคั่นโค้งหวนมาฟ้ากระจ่าง ฮอดวาระ...ลูกหลานรอละพ่อทาง

จนตาเว็นคำคล้อยค้อยได้กะบ่มา ลูกผู้ใหญ่ลูกผู้กลางจนฮอดลูกผู้หล่า น้ำตาหลังรินไหล

ในหัวอกพอบานไฟ จุตสุมรมเร็ว พ่อแม่เฮาบ่แม่นแสวงหาซื้อถือนามาแทนที่

ขึ้นชื่อว่าบุพการี ค่าน้ำนม ค่าข้าวบ่อน สอนชี้ให้ถี่ใจ ลูกทุกคนสำนึกได้ว่าพ่อแม่มีบุญคุณ

ความการุณความฮักเปี่ยมอกบ่บกพร่อง แมนเงินทองเป็นล้าน มีเงินทองเป็นล้านยังบ่ให้

พ่อกับแม่

ขึ้นชื่อว่าความตายบ่มีทางว่าสีกั ให้กลับฟื้นว่าตื่นมา ต้นเอ๋ยน้อ จังว่าต้นหมากหว่าฮ่อม

ใหญ่ใบดก มวลหมู่สุกน่านกได้เพ็งเงาเซาซ่น โพธิ์เอ๋ยโพธิ์ จังว่าโพธิ์ไทรต้นใบดกน้อปกหง่า แตก

กิ่งก้านสาขา แผ่ออกมาเป็นฮ่อมให้ลูกหลานได้เพ็งเงา ้วยชราแก่เฒ่ากะลุ่มโค่นโดนลมตี คือชราพพาธิ

เปรียบบึงพังม้าง วางแต่สังขารไว้ให้เผาไฟจุดจี เกียรติประวัติคุณความดี ที่...ได้สร้างไว้ ยังฝังแน่นเป็น

แก่นธรรม ลูกบ่เคยลวงล้ำหลงล้ำลิ้มคุณ ทั้งมุลมั่ง นาสวนที่หวังหาเอามาให้ ลูกทุกคนยังจำได้สิ

จัดสรรปันแบ่ง อันความฮักความแพงที่... เเพมมีต่อลูกเต๋ายังเอาเข้าใจ พ่อแม่สอนลูกไว้ ให้ทำแต่

ความดี สอนให้มีความขยันหมั่นเพียรเรียนรู้ สอนให้คู่สอนให้สร้าง หาสติงค์ไว้ใช้จ่าย สอนให้น้องและ

อ้ายได้เพียรตุ้มฮักแพง สาธุเด้อพ่อเด้อ (...ชื่อ...) ผู้ลาวตายไปแล้ว แมนไปใส่กะตามแหล่แสวงหาบ่ฮู้

บ่ฮู้ ได้ยินบ่ละเจ้าหมอลำเอ็นให้ดาวมา แมนอยู่ดินอยู่หญ้าในป่าหิมพานที่อยู่บาดาลหรือเหวลึกพวก

หินบ่อนเนินคล้อย อยู่เทิงตอยหรือในถ้ำ กำอิหยังกะปล่อยก่อนเด้อ นายนิรยบาลพญายมอย่า

โหดร้าย นายแส่วเข่นตี หรือเป็นผีอยู่ป่าช้า แกมป่าพนาสันต์ อยู่กักทันน้อกกแกแหวทางบ่อนสาม

แพรง อยู่หน้าดงอยู่หน้าห้วย วังเวนน้าเขียวซุ่น ให้มารับเอากองบุญ คือว่าลูกหมู่เจ้า คือว่าหลานหมู่เจ้า

เพิ่นเตรียมถั่วว่าชูแนว ขอวิงวอนคุณพระแก้วรัตนทั้งสาม คือพุทัง ัมมัง สังฆัง หน่วยพระไตรเป็น

แนวได้ เป็นแสงไฟประทานให้ ลงไปให้เป็นแก่น ให้จังจ่องเอาแขน ดวงวิญญาน... ให้มาถ่าว่ารับบุญ

หรือแม่นไปเกิดพุ้น เป็นช่างปาคณาสัตว์ เป็นสิ่งหลึงลายหมู่จั่วควายม้า เป็นหมู่หมี่หรือแม่น ลินแลน นาคลีน ไดยินแล้วกะให้จ้าวหนิร้างมารับเอา เดียวนี้พี่น้องเจ้าเพิ่นเตรียมส่งบริวาร เป็นของหวานของ คาวหมากพลูยาพร้อม มีของหอมของสั้มยมแขวเป็นของฝาก นอกจากนั้นแม่นเสื้อผ้าให้มาถ่าว่ารับ เอา มีฮอดผ้าสีเป่าขึ้นหมี่ลายไหม เป็นปัจจัยสำคัญหมู่เงินทองแก้ว ศรืธาเดิมใจแล้วเพิ่นหวังเททาน ทอด ถอดดวงใจเป็นห่วงเจ้าหวังได้ให้ห่ามมาร ไดยินบ่ละท่านหมอลำส่งเสียงหา ให้มาเอากองบุญที่ เพิ่นทำทานให้ มาไว ๆ เดื่อท่าน พวกลูกหลานลำถ่าอยู่ ชวนแม่ธรณีมาเป็นหมู่ มารับเอาชะมือนี้ ศรืธาท่านเพิ่นแต่งหา ว่ามาเดื่อพ่อเดื่อ ว่ามาเดื่อ... ช่นไดยินหมอลำเ็นกะให้ลอดป่าไม้บ่ฮ่มดง หนามมาเดื่อ ไดยินกาเหว่าวอนอย่าสุจรไกลบ้าน นกกระทาขันท่า ให้กลับบ้านเก่าเดื่อ... มากินปลา และข้าวลูกหลานเจ้าแต่งหา ว่ามาเดื่อ... ให้เจ้ามากินข้าวมาเอาบุญให้มันอ้ม กินข้าวแล้ว อยาได้หยัง พวกลูกหลานกะสิจัดแต่งให้ ตามใจเจ้าปรารณา อยาได้เงินและแบงค์กะสิดั่งตามใจ ซื่อบ่อนไป เมืองแมนบ่อนแดนสวรรค์ฟ้า มื้ออื่นเข้าให้เจ้ารอคอยถ่า วันเวลาที่พ้นผ่าน โมทราสาธุการบุญกุศล ส่งยู่ชูเจ้าสู่สวรรค์ ใจประสงค้อยู่ชั้นมีนามว่าจาตุมา ดาวดิงส์ ยามา ดุสิตา ปริณมิตตา สู่สถานวิมาน กว้าง เป็นสถานทรงยั้งเนาว์สวรรค์ทรงอาดทิพอาดอ่อนนุ่ม คลุมผ้านั้นแมนทอง กินอาหารให้อิ่มท้อง ด้วยรสทิพย์กระยาหาร ด้วยผลศีลผลทานที่ลูกหลานได้ทำให้ หม่องอิพ้อเจ้าไปอยู่อย่ามีเจ็บอย่ามีเศร้า อย่ามีเหงาอย่ามีป่วย ไปพุ้นเดื่อ ไปบ่อนข้าวบ่ได้หา ไปบ่อนปลาบ่ได้ซื้อ โอ้ยคีนมือแมนม่วนยิน..... (น้า)

3. ลำเต้ย เป็นกลอนลำที่มีท่วงทำนองและจังหวะเร็ว เป็นทำนองเบ็ดเตล็ด ที่ได้รับความนิยมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนใหญ่จะใช้ลำในการเกี่ยวพาราสีและเสนอสาระ ที่ต้องการ เสนอเฉพาะกิจ เช่น เต้ยอีสานเขียว เต้ยเทิดพระเกียรติ ฯลฯ ส่วนท่วงทำนองในการลำมีอยู่ 4 ทำนอง คือ เต้ยโขง เต้ยพม่า เต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล

ตัวอย่างกลอนลำเต้ย

สาวแม่นนางเฮ้ย คำนางเฮ้ยสาวหล่าพี่เฮ้ยพะนางน้อง

คั่นมองเห็นหน้า ขาวมายิ้มแป้นแว่น

เป็นแฟนนี้ชะบ้อเพิ่นบ้อ หรือเป็นซู้เจ้าผู้ใด

เจ้าผู้ตู่หลูหลู่ น้องสิเอาผัวครูหรือเอาผัวเจ้านักแ้ว

คั่นเป็นเมียพี่แล้ว สิไปต๋องใส่ผู้ใด

คั่นแมนลูกสาวกกเพิ่นมาดเงินค่าหลาย

คั่นแมนลูกสาวปลายพ้อมาดเงินค่าก้าง ช้างสี่ควายสาม

คนผู้มีเงินหมื่นยอนางจั่งสิแซน คนผู้มีเงินแสนยอนางจั่งสิขึ้น

ทุกซ่ๆนี้จะแมนคือคน แสนจนๆนี้ชะน้อจั่งอ้าย

สียอขึ้นแน่นบ่ได้ ไย๋นนั้นละหนานวลๆนี่นา
 หางตาเจ้าผู้สีกลั่นคว้น มันใส่นวลๆกะตาไผ
 มันใส่นวลๆกะตาอ้าย กะตาอ้าย

4. ลำเพลิน เป็นกลอนที่มีท่วงทำนอง และจังหวะครึกครื้นสนุกสนานเป็นทำนองสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากดนตรีตะวันตก กลอนลำเพลินได้มีการประยุกต์ให้ทันสมัย บางครั้ง มีการแทรกเพลงไทยลงไปด้วยเป็นจังหวะที่มีลีลาตื่นเต้นเร้าใจ

ตัวอย่างกลอนลำเพลิน

โอ้ยเด้นาย ฟังด้ออ้ายผู้สยาดดอกขา ฉันได้มาแอว์ร้องฉลองให้เพิ่นฟัง
 ใจหนึ่งตั้งหวังว่าสืมายาม คราวอยากเห็นคนงามจั่งเทียวมาลำพื
 มาลำนี้คันติดใจได้แม่ ไปบ้านอื่นบ่แพ้บ่คือนี้อีหลี
 มาบ้านนี้มาตียิ่งเอาหลาย บ่ว่าชายหรือหญิงบ่ดิงทางนั้น
 ฉันททางนี้กะดีใจชมชื่น ลำเบ็ดคืบบ่ลำศรัทธาเจ้าจั่งแม่นดี

ว่าท่อนีสึกข่อยอแซน เพราะว่าแพนนางหลายสีกายลงทางพ้อน ทางพ้อนผู้ทางพ้อน

การแบ่งประเภทกลอนลำตามท่วงทำนองการลำแบบทำนองท้องถิ่นที่เป็นสำเนียงการร้องเฉพาะท้องถิ่นโดยหมอลำละมุล ปากไฟได้แบ่งออกเป็น 5 วาด คือ

1. วาดอุบล ท่วงทำนองของกลอนลำมีจังหวะค่อนข้างช้าและยืด ใช้ในการลำทางยาว มักจะขึ้นต้นการลำด้วยการเล่านิทาน ต่อจากนั้นจึงจะเสนอสาระความรู้ต่างๆ ด้านวิชาการ ด้านการศึกษา การสาธารณสุข การเมืองการปกครอง ฯลฯ และมักจะจบการลำด้วยลีลาของการลำเกี่ยวเสมอ

2. วาดขอนแก่น ท่วงทำนองจังหวะและลีลาในการลำจะกระชับ และเร็ว จังหวะไม่ล่อนุ่มนวล ใช้ในการลำปะทะคารมและอธิบายความรู้ต่างๆ การลำวาดขอนแก่นมักขึ้นต้น ด้วยการลำเกี่ยว แล้วตามด้วยกลอนลำที่เสนอสาระความรู้ต่างๆ

3. วาดพุทไธสง เป็นการลำที่มีท่วงทำนอง จังหวะ ลีลา เร็ว ใช้ลำเมื่อต้องการเดินเรื่อง (เล่าเรื่อง) ต่างๆ

4. วาดภูเขียว เป็นท่วงทำนองและลีลาในการลำที่ไพเราะ อ่อนหวาน เหมาะสำหรับลำเกี่ยวมาก
 ที่สุด

5. วาดกาฬสินธุ์ สารคาม เป็นการลำที่มีท่วงทำนองมีจังหวะค่อนข้างช้า และยืดนิยมเรียกทำนองนี้ว่ากาเต้นก้อ้น ใช้ในการลำทางยาวลำล่อง มักจะขึ้นต้นการลำด้วยการเล่านิทาน ต่อจากนั้นจึงจะเสนอสาระความรู้ต่างๆ ด้านวิชาการ ด้านการศึกษา การสาธารณสุข

การแบ่งประเภทกลอนลำตามลักษณะเนื้อหาหมอลำละมุล ปากไฟได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. กลอนเกี้ยว กลอนลำที่มีเนื้อสาระเกี่ยวกับการขอความรัก เป็นกลอนที่ใช้ลำเพื่อเกี้ยวพาราสีระหว่างหมอลำชาย - หญิง

ตัวอย่างกลอนเกี้ยว

ฟังเด้อเจ้าสาวผู้ดีขอเกี้ยว เถอะเด้อคนเอย

โอ้คำเอย ช่างเห็นกันแล้วกะเกี้ยวละเทียวใกล้ไล่เลียงเกี้ยวขึ้นละเกี้ยวกันพอได้เรื่องบ่เป็นเรื่องราวพัน อย่าสุเหม็นหมางกันละชำโคงควยฮ้าย อดกุนาเดื่อน้องบ่พอตายเกี้ยวเน เถอะเด้อคนเอย โอ้คนเอยเอาแดงกล่อมแหล่ลายล้อมดวงกะตา เกี้ยวขึ้นละเกี้ยวด้ามคีนกะบ่ล้ำ บ่พอล้ำเสียศรี บ่เสียดีกรีส่ำบักชายคนเก้ โอ้ยเว้าสาเด้ สาเด้ซามแจ้จอตสาแปงปากว่า เน้เด้อคนเอย โอ้คนเอยคนอย่าเสียชีหน้าคนเก้ชั่วสะเล น้องเจ้านั้น ๆ คั่นบ่มีกะจั่งเก้เตะส่งวันลุน บ่พอเสียกองบุญพ้อศรัทธา จ้าง โอ้เว้าสาเด้สามพลาฟพอแล้วแจวเรือให้มิมฝั่ง ไปเด้อคนเอย โอ้คำเอยอย่าซังผู้ซำครวหน้าสิเลิกรงาน ลงจากฮ้านสิห็นงอนมาหา ไปคนลายคนทางละห่างกันยามเช้า เจ้าสาดี่สิเมื่อบ้านเจ้า นรินทร์ชายกะสิไปบ้านข่อยไปมะละสาข่อยอย่าลืมาลัยเด้อละอุ่น คนผู้ฮ้ายสิจากคนผู้ดีไปละเด้อมือนี้สิหันหน้าพอแต่ลม ซิได้บ่เด้อละแมนยออดอ้มขอดมนแซมพลาฟ อดสาซิมของจางละก่อนเกลือกง้า โอ้ยเวลาจนให้เจ้าอดสาจ้กะปีดามตางปลาจ่อมเถอะเด้อคนเอย หอมแท้ได้แท้ได้ฝ่ายเจ้าพี่ชายอ้ายเล่ากุกพี่ชายล่ำสิมะลุมดุ่มดุย ๆ ละเนื้อกุกสิคราม มั่นบ่งามบุญกรรมละสาพอเพียงนี้ อดปรานีเดื่อน้องเน้เด้อทองพันแห่ง มักบ่มีเกี้ยวกันพอสอดแจ้ให้ขวัญน้องอยู่หน้า ยอดก่าแหล่ขอเกี้ยวเนเอาบุญ คั่นพีมี่พุนสิตอบแทนจนได้ แนวไทยเสมอหน้าคักดินาหาบ่เก็ง นางเอยนางสาวนางลำนันเชื่อน้ำฝิ่ง พี่ชายลำนันมน้ำเข้าจ้าวบหวานจ้อยอร่อยคือ เชื้อชาติหมื่อบ่คือดั่งกะยางขาว แต่หากเป็นชาวไทยบ่แมนเงินแกวญ้อ ผิดสิตำหม้อหาเป็นไทยคืออุ่น เกี้ยวได้บ่ได้สำนี้หรือดีอ้ายว่าซัง ผู้ล่ำอ้ายบ่งามค่องตาคน ขอเพ็งบุญกุศลเน้เถอะเด้อคุณน้อง ว่าจั่งได้ทองก้อนว่กลอนเกี้ยวก่อน เถอะเด้อคุณเอย สิบ่มีก้ออ้ายลัถิมอ้มเลยน้องเจ้านั้น ๆ ช่างมาเป้ยแล้วกะเป้ย เป้ยละกะเป้ยเป้ยเลยแท้้นอคน คั่นมือเนมนำอร่ามตาแท้นอนี้ จังซันดีเขว่าตาบ่สมคิ้วเนมนำใจบ่สำ บ่แมนเกี้ยวแต่คำเอยน่อนำอีกซำว่าลงพอนบ่อนเดียว

2. กลอนนิทาน หมายถึง กลอนลำที่เสนอเรื่องราวจากนิทานพื้นบ้านและชาดกต่าง ๆ เช่น พุทธประวัติ ส่วนนิทานพื้นบ้านเหล่านี้ได้แก่ เรื่องผาแดงนางไอ่ กาเหสาเกช ขูลุนางอ้ว สังข์สินไชย ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

ตัวอย่างกลอนนิทาน

กลอนนิทานเรื่องประวัติของข้าว

เพิ่นว่ากิกข้าวแล้วลงแข่งลงชา จังว่าลงไปหาสาโกโปงโต่งเล่ง

บ่อนไต่ยานกะสิเค่งองต่งถึงตุง ลงไปหาฮอดพุงโปงไปจั้งว่า

ลงไปหาบาดชาโอนโต้นคิงโก่ง นี๋กะไปลงสากมองท้องย่อน
 เปิดขึ้นเห็นแต่บ่อนอาดหลาดชาสาม กินข้าวแล้วกะสิงามหน้าตาสดขึ้น
 ข้าวนี้หลั่นกว่าหมู่นะวกิน ทีแรกพญาอินทร์เอาลงมาปลูก
 เพียงต้นเดียวมาปลูกถาขมิฮวง รวมไปเปิดทั้งปวงหาล้าเล็ค
 ไก่ผู้ลายมาเกิดพร้อมพรา้งดี พุทธเจ้าจั่งมีหำองค์ลงโปรด
 หำพระองค์เป็นโคตรพ่อแม่เดียวกัน ข้าวสาลีเกิดทันหาล้าทีแรก
 บ่ทันมีตาแสงแต่ก่อนหำที แต่เดิมข้าวสาลีมีหำทางปีก
 บินนั้นกะได้มาอีกเหาะหอนคือกา เขาบได้เฮ็ดนาปักด้าล้าปาก
 ว่าตั้งแต่ไผอยากได้วินเวินมาหา บ่ต้องหาเงปลาบจัวข้าวหมี
 บ่ได้ด้าได้ก็ดั้นนึ่งหุงแกง ไผได้กินแข็งแรงสาลีแต่ก่อน
 มีปีกบินเหาะหอนมีหมีตา กับเลี้ยงศาสนาพระองค์ทรงโปรด
 พุทธเจ้ามาเกิดโปรดโลกโลกีย์ จั่งมีข้าวสาลีเกิดมาเลี้ยงโลก
 มนุษย์บริโภคสัตว์สิ่งกินเป็น สุกกับบ่เห็นสาลีไม่เกิด
 สาลีของประเสริฐป็นโลกโลกา มากับศาสนาถาขมิฮวง
 หอมเทิงใบเทิงดอกเทิงเม็ดเทิงฮวง มนุษย์สัตว์ทั้งปวงได้กินเป็นเหื่อ
 บ่เคยเหม็นเคยเบื่อเปิดข้าวเปิดปลา ของเลี้ยงศาสนาพระอินทร์ลงโปรด
 ข้าวสาลีนี้กะเป็นประโยชน์กว่าพืชทั้งหลาย ตั้งแต่เดิมเดื่อนายฤทธิของข้าว
 เกิดมาพร้อมพระเจ้ากุกสันโธ เม็ดใหญ่กว่าแตงโมเจ็ดกำสามคืบ
 พระอินทร์ให้มาสืบเลี้ยงศาสนา ฮอดพระเจ้าโกนามียายแม่หำย
 เทิงเฮ็ดเล้าเทิงฮ้ายโลมมากตั้นหา เอ็นเอาสาลีมาพร้อมทำลายอยู่
 ข้าวสาลีพาหมู่วินมาหลาย บินมาด้าเอายายด้าตาหน้า
 ยายเลยสุนไล่หำป้อยแข่งเปิดแสง วังนั้นข้าวบินแข็งบินหนีเปิดหมู
 เลียดว่ายายนั้นชู่เทิงด้าเทิงดี ข้าวสาลีบินหนีข้ามแดนดงค่าน
 ข้ามแม่น้ำหลายถายอยู่ภูผา ลูกเศรษฐีนำหาเอาคินมมาอีก
 ขณะนั้นมียกบินเวินคือกา เห็นแก่เทวาไหววอนให้ด้าว

3. กลอนศีลธรรม กลอนลำที่มุ่งเน้นในการสอนศีลธรรมจริยธรรมแต่ผู้ฟัง เช่นกลอนลำ
 เกี่ยวกับการรักษาศีลห้า ศิลปะด กลอนลำเกี่ยวกับอิทธิบาทสี่ พรหมวิหารสี่ และเรื่องเกี่ยวกับ นร-
 สวรรค์ เป็นต้น

ตัวอย่างกลอนศีลธรรม

กลอนสังขาร

นับแต่ฟังเดื่อท่านชราการทุกท่าน หันมาฟังส่วนท่านสมภารเจ้าคู่สุคน

หากพวกท่านอยากพ้นจากนรกบงกหา ในตำราคัมภีร์ว่ามีทาเวน
ให้คิดเห็นท่านบ้างท่านศีลเข้าต่อ ภาวนาฮิตข้อแลงเข้าอยู่ชุน
ท่านนั้นต้องหมั่นอย่าว่างละ อย่าสืประครองธรรมให้หล้าแลแต่เจ้า
เมื่อว่ายามเฮาเผ่าตายไปลดลวง สิบได้ห้วงคิดพ้อเฮาสร้างก่อหา
เปรียบคือจิ้งจกน้ำคัมภีร์ว่าทางดี ถ้าไม่มีศีลท่านจ้งผ่านไปไกลพัน
เฮาต้องแนมนำสนศีลททานห้าอย่าง ต้องอยู่เวททูตห้ารักษาไว้อย่าหลง
อันหมื่นนี้เป็นต้นทางหลักเมืองนรก บได้ตกอบายบ่อนบาทุเลาบ้าง
เวลาตายไปคงอบายภูมิทั้งสี่เขาจับไปแต่ก็บัญญัติอ้างท่านมี
เขาสืบสวนแต่ก็มีเหตุในมรรค ให้รู้จักทางไปสู่สวรรค์จ้งได้
นายนิรยบาลเขาใช้พญายมสืบข่าว จ้งได้กล่าวว่าจ้งชี้คาถาท่านจ้งหลักमार
ว่าปะถะมะเทวทูตัง ตะติยะทูตังตั้งคำบาลีว่า
เส้นนี้แลท่านเข้าอินทร์พรหมยมัยกซ์ ท่านไปอ่านผูกต่อไปรอส่นบ่อนไป
เขาต้องถามซักไซ้สิ่งไล่ความหลัง ว่าแต่ยังเป็นมนุษย์ท่านเคยเห็นบ้อ
ท่านเคยเห็นเด็กน้อยแดงๆแน่นบ่ ถ้าท่านเคยเห็นพ้อมมาแล้วเฮ็ดจ้งได้
เราจ้งควรตอบท่านว่าเห็นอยู่คือกัน ตั้งแต่ยังเป็นเด็กตั้งเดียวกันนี้
เห็นเทวดาที่คุมขังยังโทษ เขากระสนและจิมเห็นแล้วเฮ็ดจ้งได้
ถ้าเฮาตอบจ้งชี้เฮากะต้องเป็นไป อาณุสยลงรับยกยอให้หนีพ้น
จ้งสิไปเห็นสนอินทร์พรหมญาแม่ ให้เรียนไว้แท้ๆมีห้าจ้อเฮา
ถ้าเฝ้าปากกล่าวเฝ้าบอกว่าบ่เคยเห็น ตั้งแต่เป็นมนุษย์มีตมนอนเฝ้า
ทางวัดวาบ่เคยเข้าศีลทานบ่เคยผ่าน นานนิรยบาลจับลงหม้อน้ำฮ้อนไฟไหม้เปลือยหนี
4. กลอนวิชาการ กลอนลำที่เสนอความรู้ทางวิชาการในเรื่องต่างๆ เช่น ความรู้ เกี่ยวกับ

วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ การเมืองการปกครอง เป็นต้น

ตัวอย่างกลอนวิชาการ

กลอนกิตติศาสตร์พื้นเมือง

โล่มาแต่พันศรีคอนเตาท้าวเต่า เป็นนิทานแต่เก่าเรื่องท่งศรีภูมิ
บ้านสะเทกบ้านตากแดดคู่พระโคนา มีสหยาบปรึกษาพากันสร้างก่อ
พากันสร้างน้ำบ่อชื้อกูกาสังห์ ปั้นรูปตัวผู้หญิงสี่ตัวรูปแอ้ง
เลยว้าจางจ้งว่าแอ้งสี่ตัว ว่าแม่หญิงเอาผัวผู้ชายออกลูก
คันว้าออกลูกกะผ่นออกทางขา ในระหว่างศาสนาท้าวปู่ท้าวปู่
ปั้นรูปคนยืนอยู่มีลูบบายขา ท้าวพันตาออกมาจากสระสี่เหลี่ยม
น้ำมันล้นเต็มเปี่ยมท้าวเต่าเดินตาม เลยพากันสร้างผามแต่งคายสร้างค่าย

ทำกายขึ้นหัวหมู่เทิงกู่ เลยใส่บ้านหัวหมู่ เท้ากาละสูมืออนามบ้านใสนาม

5. กลอนพรรณนาธรรมชาติ กลอนลำที่เป็นบทชมธรรมชาติ เช่น กลอนชมนกชมไม้ ชมสัตว์ ผู้แต่งกลอนลำเป็นบุคคลที่มีบทบาทอันสำคัญในการเสนอแนวคิดทางการเมือง และเนื้อหาสาระต่างๆในกลอนลำบางครั้งผู้แต่งกลอนลำอาจเป็นหมอลำด้วยก็ได้แต่มีจำนวนไม่น้อยที่ผู้แต่งกลอนลำไม่ได้มีอาชีพเป็นหมอลำโดยพื้นฐาน จึงแต่งกลอนลำให้หมอลำนำไปใช้ลำในโอกาสต่างๆไปสู่ผู้ฟัง โดยใช้ลำกลอนเป็นสื่อ

ตัวอย่างกลอนพรรณนาธรรมชาติ

กลอนเดินดง

เปิดพิฆาล์อูบลแล้วขอนแก่นมาลัับ ลำสลับทางแคนผู้เต้แดนแลนแต่
ว่าแต่เสียงแคนหว่าลำไปหลายท่า ลำจังหวะวาดไต่กะได้ลำให้เพิ่นฟัง

มาบัดนี้กะสีไปว่าลำเพลิน เลยสีเดินทำนองต่อเติมเสริมท่าย

คันพอคราวแล้วสีเดินดงลัดป่า ไปหาชมหมู่ไม้ในด้าวอ่าวดง

มีหมอกหม่นนี้ละแมนเมยหม่อ กอฮังเรียงตั้งยุงยางไม้ป่าง

มีไม้ปิงไม้ป่างไม้กางไม้ก้วยยาวสั้นค่ากัน จันจาคุยงหญ่ไม้ดู่

มีแขวหมู่ไม้ละแมนส่องฟ้าลำหน้าป่าหนา มีจำปานไอน้อจำปี จำปีไม้มี

มีไม้เขียบไม้ชีพังคึกอ่อมกุงสูงต่ำลำขาว

มีลำขาวลำแหล่แคล้อยลอยป่า มีฉำฉาชอกซอนซอนเสียวป่าเสียว

เขียวขาวขึ้นกันของพุ่มโก่ง มียมโยงฮาโกไม้ไฮ่แหล่แคลสน

มีลำคดมีลำไค้งงอแง้งแง้ง เป็นคี่ศอกคี่อแขนแง้งมนไค้งโต้งเต้งโต้งเต้ง

มีหง่าเต็งนี้ละแมนง่าด้าย ชูลู่ซ่ายล่ายหลายเต็งหลายหง่า

ลมพัดมาตีต้องใบตองดั่งหย่าว ผมหมอลำกะสีหย่างจ้าวๆคราวด้นดุงตัน

ด้นดุงตันเดินดงถกขา เป็นจังหวะทำนองต่อเติมเสริมท่าย

อธิบายเป็นข้อให้รอรอฟังก่อน ถ้าค่านางต่อได้มันเป็นเรื่องต่อกัน

สินานวลแคนชวนไว่ก่อนท่อนั้นนา

องค์ประกอบการด้านการแสดง

บุคลิกภาพในการแสดงหมอลำกลอนที่น่าสนใจและน่ารับชมนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เป็นสิ่งช่วยดึงดูดผู้ชมให้มีความรู้สึกมีความสุขในรับชมได้แก่ เสียงแคนชัดเจนไพเราะ เสียงดีเป็นต้น นอกจากนั้นแล้วสิ่งที่ทำให้ผู้ชมรู้สึกถึงความเป็นกันเองและสนิทสนมกับหมอลำอีกอย่างคือ บุคลิกภาพของหมอลำ หมอลำละมุล ปากไฟมีหลักการสร้างบุคลิกภาพของตนเองในระหว่างการแสดง ดังนี้

1. สบตาคนดู หมายถึง การสบตาผู้ชมผู้ฟังการแสดง ไม่เหวี่ยงหน้าตั้งหน้าตั้งตาลำหรือหลับตาอย่างเดียวโดยไม่สนใจสิ่งอื่นใด เพื่อแสดงถึงความต้องการสื่ออารมณ์ของเนื้อหาในกลอนลำไปยังผู้ชม และเป็นการแสดงความจริงใจทำให้เกิดความสนใจที่จะฟังสิ่งที่หมอลำจะทำการพูดและการลำต่อผู้ชม ผู้ฟัง ให้บุคคลเหล่านั้นมีความรู้สึกที่สามารถเข้าถึงอารมณ์ในการแสดงของหมอลำผ่านทางสายตา

2. มองหน้าผู้ฟัง หมายถึง การที่หมอลำมองภาพกายภายนอกของผู้ชมผู้ฟังแล้ว หมอลำมองย้อนกลับมาหาตนเอง เพื่อสะท้อนสิ่งต่างๆ ที่หมอลำได้แสดงออกไปแล้ว เห็นจากสิ่งที่ตนมองเห็นจากผู้ฟังแล้วนำกลับมาปรับปรุงการแสดงในขณะนั้นให้ผู้ชมผู้ฟังได้ประทับใจเช่น

2.1 การมองการแต่งหน้าของผู้ชมผู้ฟัง เพื่อย้อนมองตนเองว่าแต่งหน้าตนได้สวยงามเพียงใด

2.2 การมองเครื่องแต่งกายของผู้ชมผู้ฟัง เพื่อย้อนมองตนเองว่าเครื่องแต่งกายของตน มีความสวยงามเหมาะสมเพียงใด

2.3 การมองบุคลิกผู้ชมผู้ฟัง เพื่อย้อนมองตนเองว่าการยืนการเดินของตนดูมีความสง่างามเพียงใด

2.4 การมองอารมณ์ของผู้ชมผู้ฟัง เพื่อปรับตัวของตนเองให้ผู้ชมผู้ฟังมีความสุข ในการชมการแสดง

3. การฟ้อน

การฟ้อนเป็นท่าทางประกอบการแสดงลำกลอนในช่วงการที่มีการแสดงอารมณ์ต่างๆ ให้เข้ากับเนื้อหาการแสดงในขณะนั้น ซึ่งในการแสดงหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟมีการฟ้อนหลักๆ ดังนี้

3.1 การฟ้อนท่ารำโบกคว่ำโบกหงาย เป็นท่าฟ้อนที่นำเอาท่ารำแม่บทมาประยุกต์ให้เข้ากับการแสดงหมอลำกลอน การฟ้อนท่ารำโบกคว่ำโบกหงายนั้นเป็นท่าฟ้อนที่ใช้ประกอบในช่วงของการลำที่กล่าวถึงความป็นอ่อนช้อยสวยงาม และเป็นท่ารำพื้นฐานในการรำ

3.2. การฟ้อนท่าอิสระ เป็นการฟ้อนที่นำเอาท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสานท่าต่างๆ มาผสมให้เป็นท่าฟ้อนที่ดูงาม ท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสานที่หมอลำละมุล ปากไฟ ผสมเพื่อใช้ฟ้อนประกอบการแสดงหมอลำกลอนได้แก่ ท่าฟ้อนเต้ย ท่าฟ้อนเต้ยเกี้ยวเป็นต้น ท่าฟ้อนท่าอิสระนี้ใช้ประกอบการแสดงการลำในช่วงการลำที่มีจังหวะ ต่อเนื่อง

ภาพประกอบที่ 4. หมอลำละมุล ปากไฟ ถ่ายทอดการฟ้อนให้กับลูกศิษย์

องค์ประกอบด้านผู้แสดง

ผู้ที่จะเป็นหมอลำกลอนที่แสดงลำกลอนจนเป็นที่ยอมรับของผู้ชมได้นั้นต้องอาศัยการฝึกฝน และประสบการณ์ในการแสดงหมอลำกลอนมาจนเชี่ยวชาญและการแสดงที่ลงตัวกับนักดนตรี หรือหมอแคน จนทำให้ผู้ชมการแสดงเกิดความประทับใจจนเป็นที่ยอมรับในที่สุด หมอลำกลอนหมายถึงหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิงที่ลำคู่กัน ในสมัยก่อนหมอลำมักจะใช้ผู้ชายล้วนในการแสดงในยุคที่เป็นการลำโจทย์แก่ ต่อมาเมื่อมีผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการลำจึงทำให้ผู้ชมนิยมที่จะฟังลำกลอนที่หมอลำผู้ชายลำคู่กับหมอลำผู้หญิงมากกว่าที่จะฟังหมอลำผู้ชายล้วน ดังนั้นในปัจจุบันนี้การแสดงลำกลอนจึงเป็นการแสดงการลำคู่กันของหมอลำชาย-หญิง

คุณสมบัติของหมอลำกลอน

1. เป็นผู้ที่มีน้ำเสียงไพเราะหมอลำที่มีน้ำเสียงไพเราะจะทำให้ได้รับความนิยมจากผู้ฟังมาก นับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของหมอลำ เพราะหมอลำกลอนที่เสียงดีมักจะมีชื่อเสียงโด่งดังเร็ว
2. เป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะดี ร่างกายไม่ทุพพลภาพ สามารถแสดงออกได้อย่างไม่เขินอาย และหากมีรูปร่างหน้าตาดี สวยงามด้วยยิ่งจะทำให้ได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น
3. เป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบดี มีความเฉลียวฉลาด และสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในขณะแสดงได้เป็นอย่างดี
4. เป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉาน ทั้งทางคติโลกและคติธรรม
5. เป็นผู้ที่มีความจำดี เพราะหมอลำกลอนจะต้องสามารถท่องจำบทกลอนต่างๆ ที่จะใช้ลำได้จนติดปากและคล่อง จึงจะสามารถแสดงออกได้

6. เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาค้นคว้าความรู้ด้านต่างๆอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวาง ทันท่วงทีเหตุการณ์ของโลกทั้งเหตุการณ์ภายในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการแต่งกลอนลำ ทำให้ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับของผู้ฟังมากยิ่งขึ้น รู้จักแสวงหากลอนลำใหม่ๆมาลำอยู่เสมอ เพื่อจะได้ไม่ล้าหลังคนอื่น เป็นเหตุให้มีชื่อเสียงและได้รับค่าตัวในการแสดงสูงขึ้น

7. เป็นผู้ที่มีศิลปะและลีลาในการแสดงประกอบการลำเป็นอย่างดีเช่นการใช้ท่วงทำนองและน้ำเสียงในการลำได้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระในกลอนลำ ตลอดจนรู้จักจังหวะท่วงทำนองของแคนที่ใช้ประกอบในการลำเป็นอย่างดี

8. เป็นผู้ที่มีหลักจิตวิทยาในการสังเกตความสนใจของผู้ฟังแต่ละกลุ่มว่าผู้ฟังชอบกลอนลำประเภทใด หมอลำที่ดีจะต้องสามารถปรับเปลี่ยน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟังให้ได้

9. เป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อยและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ฟังท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนยอมรับ และเชื่อในข่าวสารทางการเมืองที่หมอลำกลอนถ่ายทอดออกมาในกลอนลำ

หมอแคน

หมอแคน หมายถึงผู้ที่มีความชำนาญในการเป่าแคน หมอแคนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการแสดงลำกลอน ปัจจุบันหมอลำกลอนมักจะมีหมอแคนประจำตัว เพื่อความสะดวกในการลำ คุณสมบัติของหมอแคน

1. เป็นผู้ที่มีความสามารถสูงในการเป่าแคน ตลอดจนมีศิลปะและลีลาในการเสนอแคนลายต่างๆได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้การแสดงลำกลอนก่อนที่หมอลำชาย-หญิงจะขึ้นเวทีแสดง มักนิยมใช้หมอแคนโหมโรงโดยการเดี่ยวแคนเพื่อเป็นการโชว์ลายแคน และความสามารถของหมอแคนในการแสดงแคนและเต้นประกอบจังหวะแคน

2. เป็นผู้ที่มีความจำและปฏิภาณไหวพริบดี สามารถจดจำท่วงทำนองและเนื้อหา สาระของกลอนลำของหมอลำที่ประจำคู่หมอแคนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือหากหมอลำหลงลืมบทกลอนลำหมอแคนที่ดีจะต้องสามารถนำหมอลำได้ โดยใช้ทำนองและเพลงแคนเตือน ซึ่งจะช่วยให้หมอลำนึกกลอนลำได้ทันที

3. เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่สูง และจะต้องเป็นคนตรงต่อเวลาเพราะการแสดงลำกลอนหากขาดหมอแคนแล้วหมอลำกลอนก็ไม่สามารถแสดงลำกลอนได้

4. เป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อหมอลำและผู้ฟัง

ภาพประกอบที่ 5. หมอลำละมุล ปากไฟทำการแสดงหมอลำกลอนร่วมกับลูกศิษย์

องค์ประกอบด้านลำดับในการแสดง

สำหรับการแสดงของหมอลำกลอนนั้นได้มีการจัดลำดับการแสดงหรือที่เรียกว่า “ยก” ในแต่ละช่วงของการแสดงหมอลำกลอนมีการลำดับขั้นตอนการแสดง ซึ่งก็แล้วแต่หมอลำแต่ละท่านจะลำดับการแสดงไว้อย่างไรไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ในการลำดับการแสดงแต่ละลำดับนั้นหมอลำกลอนส่วนใหญ่มักจะนำ”กลอนไหว้ครู”มาแสดงลำดับแรกเสมอ และยกต่อไปก็จะเป็นไปตามที่หมอลำแต่ละท่านต้องการที่จะนำเสนอ หมอลำละมุล ปากไฟก็ได้มีการกำหนดลำดับในการแสดงไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งได้สอนให้ลูกศิษย์ได้ปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน จึงได้เป็นลำดับการแสดงหลักๆทำการแสดง ดังนี้

การแสดงหมอลำยกที่ 1 การไหว้ครู

การไหว้ครูเป็นการแสดงที่จะกล่าวถึงครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้ช่วยมาปกป้องรักษา วัตถุประสงค์การลำยกรำนี้ก็เพื่อเป็นการบูชาครูเป็นการเสริมกำลังใจและสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับตัวหมอลำเอง เพราะเป็นความเชื่อของหมอลำว่าการไหว้ครูจะทำให้บารมีของครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้การแสดงหมอลำกลอนเป็นไปด้วยความราบรื่นปราศจากอุปสรรคขัดขวางในการทำการแสดง จึงได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของหมอลำละมุล ปากไฟ

กลอนไหว้ครู

โอละนอ..ว่า สาธุ สาธุ พุทธรัตนตรัยยัง ธรรมรัตนตรัยยัง สังฆรัตนตรัยยัง

กุสุสันโท โกนาคะนะโม กัสสะโปโคตะโมศรีอริยะเมตริโย

คุณเอ๋ยคุณ คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ ให้มาปก ให้มาคุ้ม

ให้มากุ้มมาเหลื่อมในวันนี้

โอะละนอ...พระคุณเอ๋ย

สาธุเด้อข้าขอยอมมือน้อมคุณครูผู้สอนสั่ง

นางนุ่นละ นางอยากบั่นแบ่งข้อ พอรู้เรื่องราว

ยกมือขึ้นใส่เกล้า ขอโทษคุณธรรม

อีกอย่างหนึ่งข้าจะล้าในงานกล่าวแถลงแปลงเรื่อง

ให้คนฟังแน่น เป็นแสนมองนั่ง พร้อมทั้งสังฆราชเจ้าคุณแห่งหน่อพุทธธรรม

ครุฑราชเลิศล้ำให้มัลล้าแลการ คุณอาจารย์ครูสอนผู้แต่งกลอนล้ำแก้

ให้มาแปลในข้อวรรคธรรมให้มันคอง ให้คนได้ยกย่องยอหน้าชาลือ

อย่าให้มิดอื้อคือแค้นตั้งในทรวง ยามข้าล้าตามกลอนให้อ่อนปานกินกล้วย

กวยแขนขึ้นสะกิดคิงกึ่งกล่อม ให้คนฮักมักด้วยสวycinขึ้นลิ้นหลัง

อย่าให้ผิดพลาดพลั้งขาดบ่อนเป็นตอน ขอให้ปัญญาข้าไหลมาเอ้าอั่ง

ขอให้หยุดอยู่ยัง ยังข้าชู้คน ยามข้าแปลข้าดัน อย่าสิโค่นทางงวย

ให้มาจับมวยผมคู่สองคัจฉนสัน บินมาเข้าคือเงาเทียมแว่น

บาดผู้ข้าแก่งแขนให้คนฮักมักด้วย สวycinขึ้นลิ้นเขา

การแสดงหมอลำยกที่ 2 การประกาศศรัทธา

การประกาศศรัทธา ในการแสดงหมอลำกลอนนั้นยกที่สองจะเป็นการประกาศวิถูประสงค์

ในการจัดงานของเจ้าภาพ เพื่อบอกกล่าวแก่ผู้ชมผู้ฟังว่าการแสดงหมอลำในวันนี้ มีที่มา
อย่างไร ทำไมถึงมีการจัดการแสดงหมอลำกลอนในวันนี้เนื่องในโอกาสอะไร เช่น งานบวช งานบุญ
กฐิน เจ้าภาพคือใครชื่ออะไร พร้อมกล่าวถึงญาติผู้ล่วงลับไปให้มารับในส่วนบุญส่วนกุศลที่เจ้าภาพได้
ทำบุญอุทิศไปให้และประกาศศรัทธายังได้กล่าวเกี่ยวกับการทำบุญกุศลที่มาของงานบุญนั้นอันสิ่งซึ่ง
จะได้รับในการทำบุญครั้งนี้ เป็นการแจกแจงอันสิ่งซึ่งในการบุญต่างๆ

กลอนประกาศศรัทธา

ฟังเด้อเจ้าเฒ่าแก่ขุนสาร หมายความว่ามือนี่มาล้างานศรัทธาเจ้าภาพ

ทุก ๆ คนต้องทราบกันอยู่ดี ๆ มือนี่ขึ้นเวทีเส็กกันคาดคู่

ให้คอยฟังเด้อหมู่ข้างนอกขอถาม มือนี่เข้าสนามลำซิ่งจำอวด

มือนี่ลำประกวดเลือกเฟ้นหมอดี กลอนผู้ได้สิมีน้ำหนัหลายซัง

เปรียบว่าดังเลือกไขในอ้ง แล้วแต่พวกคนฟังสิตัดสินให้แถม

กลอนของไผ่เด้อแม่นสิแจ่มให้วัดเบ็งตักรี ละกลอนไผ่ดีจั่งมอลำอวดอ้าง

กลอนไผ่ดีกะสิมีผู้จั่งลำต่อทีหลัง ละกลอนบ่ดีกะสิเอาไปฝังศรัทธาญาพ่อ

มือนี่กลอนไผ่ดีล่ำชาติล่ำจาง ให้พวกท่านคนฟังคอยอีกจักหน้อย

พวกหมอลำกะสีพากันปล่อยกลอนพ้อสอนมา
 รอไปอีกเวลาชั่วโมงกว่า ๆ สีเห็นดีเห็นชั่วจักหนอยคอยดู
 พวกหมอลำกะเรียนมามีครูแข่งขันวันนี้
 ดีบดีคงรู้เด็กมาจักหนอยเด็กเข้ามาคอยจ้องกลอนเข้าใส่กัน

การแสดงยกที่ 3 การถามข่าว

ถามข่าวในยกที่สามจะเป็นการแนะนำตัวของหมอลำว่ามาจากที่ใดมีชื่อว่าอย่างไร กล่าว
 ทักทายผู้ที่มาชมการแสดงหมอลำ เพื่อสร้างบรรยากาศให้น่าติดตามไม่น่าเบื่อ ถามข่าวคราว
 ความทุกข์ความสุข รวมไปถึงการเกี่ยวพาราสีของหมอลำทั้งสองฝ่าย

กลอนถามข่าว

หมายความว่าพ้อศรัทธาเพิ่นซี่ แม่ศรัทธาเพิ่นซี่โดยเฉพาะตัวผม
 ตัวประกันบ่มาแทนแม่นโตมันได้ นี่ละโตมันแท้มาพึ่งเอาเจ้าท่าน
 พวกคุณพ้อเจ้างานพวกคุณแม่เจ้างานเทิงญาติพี่น้องสองข้างให้หล้าแล
 ลำมี่อนี่สิมีโงทย์หรือแก้ เจ้อจริงชิงทรัพย์
 มีนั่นแหล่วคุณพ้อมีนี่ตลกเฮฮาขึ้นตาคนเฒ่า มีหมอลำหมอว่าหมอเดากะว่าแม่น
 สร้อยหรือกาพย์ญาบว่าผสมเข้าใส่กับกัน โลกหรือธรรมว่านั่นปฏิขันธ์ปฏิภาณ
 ปัญหารธรรมเด้อพิชิตผ่านพ้อหมอแก้ เช่นโบราณภาษิตหรือพุทธภาษิต
 เป็นอุคติเป็นพิธีเครื่องครัดพลัดเจริญหรือเสื่อม ไปทางโขงเจียมหรือช่องทางนี้ฝ่ายหมอ
 ทุกหลักการชอกพ้อหลายแหล่กบมีตัก พวกคนฟังยอยกว่าดีทวียัง
 นี่ละสิ่งท้าวร้ายมีประกายพัน ศิษย์อาจารย์ผู้มีความรู้ทุกแขนง
 แต่ลามาละพ้อใหญ่ แต่ลามาละแม่ใหญ่ บ่ว่าผนหรือแล้งจนตลอดรายการ
 ดีเด้อพ้อดีเด้อแม่ บมีเสียจักงานรับประกันเต็มร้อย
 สำหรับตัวของข่อยหมอลำน้องใหม่ ขึ้นเวทีปราศรัยขึ้นเวทีต่อสู้นคนรู้ส่วนดี
 สีนานวลแคนชวนไว่ก่อนท่อนั้นนา

การแสดงยกที่ 4 การพิจารณาการลำ

การพิจารณาการลำ เป็นการพิจารณาเรื่องการลำของหมอลำทั้งสองฝ่าย ว่าในการแสดงครั้งนี้
 จะลำแบบใดเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง จะลำโต้ตอบกันในเรื่องคติโลกหรือคติธรรม ภูมิศาสตร์
 ประวัติศาสตร์ เป็นการแสดงภูมิความรู้ในการแสดงหมอลำกลอน

กลอนนิทานทางธรรม เดินนิทานเจ็ดตำนาน

เอาท่านีพ้อแต่ว่าท่อนั้นสีเดินต่อเจ็ดตำนาน ตามนิทานในพระพุทธศาสนาเฮานี้
 พระองค์มีคำใช้ในคาถาสวดว่า พ้ออาจารย์บุญมาเป็นผู้คิดผู้ค้นในสันบ่อนดิน

ว่าแล้วขึ้นโคกเย็นในราชนาคัพห์ ขึ้นนะโมสามหนบ่อนเดินเสียด้าน
 ดงในเจ็ดตำนานนั้นมันยาวสาวปามีคาถามากล้นบุหมันสุแนว
 พระปรีตพุ่นแหล่เป็นชื่อเจ็ดตำนาน มีเจ็ดสูตรเจ็ดหลักจนสามเณรให้
 ว่าแล้วลีลาได้บุตตอนซอนเหล่า บ่อนนั้นเด้อบ่อนพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าก่อนเขา
 ฟังละมุลสิว่าสูตรเล่าเจ็ดตำนาน อดีตการมันมีถึถันหันจ้อ
 ดั่งนี้ขอไขอ้างเจ็ดตำนานกล่าวใส่ พระหูสูตรกล่าวไว้สมัยนั้นจึงมี
 ดงหน่วยนี้อยู่บ่ไกลอบใกล้ อีพ่อใหญ่อย่าสับสน
 ชื่อว่าดงมงคลสูตรเดิมไปพ้อ ดั่งนี้เป็นกขข้อเทวดามาโจด
 หมุ่นมนุษย์เข้าล้อมมาน้อมไต่ถาม แต่พระพุทธเจ้าพักอยู่เซตวัน
 ในมหาวิทยาลัยสาวถึกกว้าง พวกมันมารุมล้อมถามหาธรรมประเสริฐ
 มงคลเลิศแท้จักข้ออิหสิ อยู่ในวัดใหญ่กว้างป่าไผ่เซตวัน
 ละมุลเดินดงเห็นบ่อนเจ็ดตำนานเค้า บ่ไปเดินดงเข้าเขาเงินเนินต่ำ
 เดินตามธรรมของพระพุทธเจ้าเฮาไว้จั่งดี
 ท่านพระองค์จั่งซี้บอกแก่เทวดา มีภูมิเทวดา เทิงรุกขเทวดา อาภาสะเทวดารับฟังตอนนี้
 มีทั้งนรชนชั้นกระดุมพีฬีใหญ่อยู่ในดงป่าไผ่สมัยนั้นกล่าวถาม
 ถ้ามพระพุทธเจ้าถึงหมวดมงคล แม่่นละอิหยังมงคลประเสริฐหลายจักข้อ
 ท่านจั่งย่อเอาบันมมงคลสูตรใส่ สามสิบแปดข้อไว้ในหั้นสู่แนว
 ออกจากหั้นบ่แล้วเดินต่อบ่รอยุด เจ็ดตำนานในพระพุทธสวตมณต์แลงเข้า
 ดั่งนี้มีนามเว้ารัตนังไตรสูตร รัตนกะเอ็นเป็นแก้วหน่วยใส
 ไตรสรณะกล่าวไว้สามอย่างทางเดิน ท่านพระองค์มองเมิน มองเมิน มองเมิน บ่อนเดินดงนั้น
 มีดงคาถากันสามอันเผ่าพ้อ มีพุทธรัตนัง ธรรมรัตนัง สังขรัตนัง ดงบ่อนนั้นน้อมันยากยุ่ง
 เรียนยุ่งปวดหัว
 บ่แม่่นเดินมั่วๆ อีพ่อใหญ่เจ็ดตำนาน อดีตกาลหลังๆป่าดงพงฮ้าย
 ว่าแล้วลีลาย้ายกายหนีจากที่ เข้าใส่ดงอกรณียะเมตดา เด้อแม่่นบาดนี้หนาแน่นสู่อัน
 รุกขชาติป่านั้นสัพสอดนาๆ มีสังคามิเห็นเต่าแลนแดนนั้น
 ดั่งนี้มีสาងชั้นฝึมนำใส่ จนคนไปบ่ได้หลงให้อยู่ทาง
 ดงพระองค์อยู่สร้างกลางป่าบ่ทันหนี เข้าสู่ดงยานีสวดกันผีฮ้าย
 แม่่มตดาเทิงย้ายกายไปเทิงเล่า องค์พระพุทธเจ้าเดินเข้าปราบผี
 พอเมื่อออกจากนี้เดินใส่พระปรีตโมระปรีต ภูติผีอนคิตบ่เขาแลงเข้า
 ฟังเสียงเขานอนให้หลงไหลในป่า จ่มคาถาผูกไว้ผีไฮ่บ่มี
 ดงหน่วยนี้ชื่อว่าดงนะโม ดงอิตปิโสว่านะโมทั้งเก้า

ว่าแล้วลีลาเข้ายันทุนเก้าป่อง เอาสิริธิดีสวดคล้องเป็นหม่องป่าหนา
 มีสักกัถวาอยู่หน้าเป็นป่าไพรสัน ปาโยจักขุวาโมหัพพะเด้อปะกัโตปอองคัพพุเข้า
 ก่อนสิมีนามเว้าเจ็ดตำนานเป็นเล่า สัมพุทเทก็เข้าเนาสนย่างไป
 มีเจ็ดดงป่าไม้เจ็ดสูตรสูตรในหลัก ละมุลเดินเห็นคักป่าดงพงษ์เป้า
 ว่าแล้วลีลาเข้าเจ็ดดงว่าใส่ มีมิงคลสูตร อาณาตะติยะสูตร ณะชุกคะสูตรข้าหมอลำได้แต่มี
 ออกจากนี้ลัดใส่เอวเม อานาถาปีติกนโนนดงไว้
 จนเป็นเขตวันกว้างอารามหลวงสงฆ์อยู่ จังเข้าดงพะหูเทวดานั่งเฝ้าพะลานกว้างบ่อนไป
 ปูชาจะปูชียานางเอดัมมังคะละมุตตะมัง บัณจิตตะนั้นจะจิงว่าพาลานัง จังมีมิงคงใช้
 จังสำรวมอินทริย์ได้เซาหันใจลงยาวว่า... จมคาถาบ่อนพระพุทเจ้าแสดงเข้าโมคคะธรรม
 ว่าพุทังสาระนังคัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุท
 ว่าธรรมมังสาระนังคัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรม
 ว่าสังฆังสาระนังคัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระสงฆ์
 ท่านพระองค์อดกลั่นบ่อนที่มันคมกล้า บ่อนหุตาสิสว่าง ปางพระพุทเจ้าเฮาสีได้หน่วยชาญ
 มีจิตตะมาน

มัจฉิมายะติทาณ ปัจฉมณณ สู้สุขดิฉัน
 บ่อนนี้มาอดกลั่นหาดวงธรรมอแม่ใหญ่ นั่งประทับอยู่ป่าไม้อดกลั่นว่าเฮ็ดหา
 หนึ่งหลับตาเข้าไว้บ่สว่างบ่เห็นหยง
 สองสงบใจสงบอารมณ์บ่เปิดเผยเขยท้าง สามพระกรรมहुเทิงสองข้างปิดอำพรางบ่ฮับข้าว
 กตพระอุระพระชีวหา พระอัสสยะ พระชานุแล้วกะเพงเส็งสู้ใส่แต่ธรรม บ่ฉันข้าวอีกข้าอิพื่อ
 ใหญ่แสดงหา

จนกายาพระองค์เฮาเหล้าเหลือสิดายแล้ว สีสิบห้าวันพุ่นแหล่ว แสงแนวผลประโยชน์ จน
 ร่างกายเหี่ยวแห้งหาได้กะบ่มี เทวดาอารักษ์พระอินทราจิงบ่งชื้อออกพระโอรสผู้แปลงกาย บายเอา
 พินเทิงสามสายติดใส่หูพระองค์เจ้า แปลงเป็นเทวดาเฝ้าเงางามอยู่ในป่า..... เสียงพินดังขึ้นมาเค่งเบ็ง
 เสียงแจบแจ้งแสดงให้ว่าท่านฟัง พอดีเค่งเสียงน้อยแล้วมาขาดจนสุดเสียง จนกลายเป็นสำเนียงจน
 ขาดไปเสียงน้อย เค่งสายกลางแจบจ้อย เสียงพลอย ๆ ดังม่วน ๆ เค่งเสียงใหญ่เข้าชวนจิงชวนขึ้น ซึ่
 นพระทัย พอดีสำนึกได้หนทางป่องธรรมะ เลยมาละทางทำเพียรบ่อนพระองค์อดกลั่น จังกลับมาฉัน
 ข้าวฉันอาหารทำทางใหม่ สัมมาบรรระลิกได้หนทางให้ระลิกเห็น

คือหนทางทั้งแปดเส้น ท่านเห็นบกรรมฐาน มีหนึ่งสัมมาทิฎฐิ สองสัมมาสังกัปปो สาม
 สัมมาวาจา สีสัมมากัมมันโต ห้าสัมมาอาชีโว หกสัมมาวาเยโม เจ็ดสัมมาสติ แปดสัมมาสมาธิ บ่อน
 พระองค์ทรงหมั่น พระองค์จับเอาข้อในคาถาตั้งใจใหม่ ในขณะครั้งนั้น หมู่ปัญจวัคคิจะคอยได้เห็นใจ
 ท่านได้เพนหนี่ เป็นต้นว่าอัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสิ พวกสาวกหมู่นี้ดีเตือน

ท่านพระองค์เฮา ว่าท่านคลายความเพียรบ่เที่ยงธรรมจริงแท้ พระองค์หาหนทางแก้ไปทำเพียร
ทางเดินใหม่ สวดคาถาในป่าไม่สำเร็จให้จนบ่ยัง

.....เดิน.....

ต่อจากหันตั้งยังหมู่กรรมฐาน ว่าในเจ็ดตำนานสวดมนต์แลงเข้า
เอายานีออกหน้ากันผีในป่า มีอาภรณ์ยะมัญญากุสะเลอบอกเส้นทางเอนหมู่เฮา
พอดีลัดเล่งเข้าย่นสนบุดอน พาทุงเป็นผู้คอนตาบุงไปพร้อม
ยะโตหังนำสอนสังคะโหฮ้องใส่ อาทาสิเมเป็นผู้ถือบ่วงห่านำกันไล่เห็น
ราชะโตนันเดินเห็นแลนเดินใส่ ราชะโตะวาโจระโตะวาเป็นผู้ลอดป่าไม้เหวห้วยหน่วยนาม
อาโปมเป่าน้ำในแม่กระแสน ยังกินจี้่างผ่าฝนตรินแผ่นดินจนแห้ง
นัตถิเมเป็นแหล่งพายุเสียมชุดกัน ยางสวดมนต์จนจำว่าดงป่าไม้ผีให้ชั่วแหว
เอามียาพุนแหล่แนวเป่าอาหาร เอาปิ่นตะปึงตั้งทำวัดดุงเดินพาดัน
จนถึงดงขวางชั้นจิวะรังผ้าป่า คีระนะซซะใช้บอนนอนบอนเท็งเท็งเข้าป่าไพร
หน่วยหมอลำสี่ได้เดินไล่เจ็ดตำนาน เพราะว่าป็นภูมิจานบวชเรียนเขียนพ้อ
สาวนางเคยเห็นข้อเจ็ดตำนานพาเล่า มนต์พระพุทเจ้าอยู่ในนี้สุโต

กลอนลำนิทานความรู้ทางโลกกลอนชมดาว

เอละหานี้จั่งนั้นแหล่นี่ว่าเดิมาแล้วฟังหมอลำหย่า ผู้บ่าวข้างฮ้านให้ฟังน้องว่าดู
บอกให้ฮู้นี้ละแม่นดาวหยิง หันไปทางเมืองอุดรบ่อนกุสโลช้าง
ดาวข้างเอยางขึ้นทางอีสานยาวเย็น คันเปิดนั้นนา เปิดนภาแบ่งฟ้าใสแจ้งส่องแสง
บอกให้แจ้งทางทิศอีสาน เป็นกระดานเรียงกันส่องแสงแยงฟ้า
ไปดาราดวงนี้คันทอแสงแยงทั่ว เป็นนั้นแหล่นักดาวจัวแม่ฮ้องกินหญ้าทั่วอีสาน
พญาครุฑอยู่ด้านเขตถิ่นบูรพา มองนั้นแล้วละไปสุดสายตานี้ท่าทางคือพ่อน
สังเกตหงอนน้อแม่นงขึ้นบูรพาตะวันออก อาคะเนหน่วยนั้นคนเฒ่าแมว
สังเกตเดอนี้ว่าดูเบ็งแล้ว ไปสองแสงหน่วยเฮียงกัน
อัครรรย์เรียกว่าพญาแมว พญาแมวส่องแสงไส้มัง

คันมองทางใต้ราชสีห์ดวงใหญ่ ดาวนั้นนาดาวพระเสื่อสุกใสหริตติที่ตั้งระวังไว้ทำไป
สาวหมอลำยามสีเข้าป่าไม้ไหวทิศหริตติ ไหว้นั้นเด้อศักดิ์สิทธิ์พญาเสื่อละบ่มีโพยต้อง
มองนี้แล้วละไปดูสวยโก๋ป่าดโธเหลืองอร่าม มีดาวแสงสวยงามทองประกายถ้วนหน้ามองขึ้น

ส่วนเห็น

ดาวนี้ปราศจากวันพายัพอับแสง ละสีแดงปนเหลืองมีดมัวมอมเมา

เฮนั่นเด้อไปพากันชมเล่นเห็นกันหลายบ่อน ท่านเดิน้ออาจารย์สุนทรขยายกลอนเบิกฟ้าให้
มาจ้องส่องดาว ขอนสีแจ่มหมอลำกลอนแข่งจ้าวสาวเร่งลัดใส่ มีดาวโถงวงออนอ่อนลงชมโก้

...ทำนองแหล่...

ชมดูกรสุนทรท่านกล่าว มาชมดูดวงดาวหลายหลากมากมี
นั้นดาวเสด็จแสงเพชรลอยอยู่ นั้นดาวเต่าดาวหมอมองคูอีกที่
นั้นดาวหมูขังนั้นดาวดั่งดาวยั่ว มองอยู่บนหัวสังแสงขจี
ดาวเพ็กดาวพุธดาวพุธดวงใหญ่ โนนดาวลูกไก่เจ็ดดวงพอดี
นิทานกล่าวว่ามิตายายสองคนนะ หากินเลี้ยงตนอยู่บนเขาคีรี
แกเลี้ยงไก่ผู้มีลูกอยู่เจ็ดตัว หากินเม็ดถั่วอยู่ตามพงพี
อยู่มาวันหนึ่งพระอาทิตย์อัสดง มีภิกษุหนึ่งองค์มาปักกลดพอดี
ทั้งสองยายดาหวังได้กุศล เลยฆ่าไก่ของตนทำอาหารอย่างดี
ลูกไก่ทั้งเจ็ดเห็นแม่เสร็จตายไป เลยโดดเข้ากองไฟหวังฟังบารมี
ไก่จะไก่อจ้าน้ำใจประเสริฐ ต่อมาได้เกิดเป็นดาวเจ็ดสี
ดาวเล็กดาวใหญ่ดาวโถงวงออน นั้นดาวมานอนอยู่ทางทิศหรีด
ยังชมไม่หมดเพราะมีอยู่มากมวล มีดาวหางดาวพรวนนานๆถึงจะมี
ขอบใบไก่อ่อนเพราะเวลาจะไม่พอ โอกาสหลังให้ฟังต่อแพนหมอลำคนดี
...ลำเดินนิทาน...

เอาเด้อพ่อ การนั้นแหล่ไปชมดาวคราวนี้ พ่อเป็นตัวอย่าง
อินางจำจื่อไว้ละมาเว้าสู่ฟัง จวนเวลาเด้อละแมนพักยังลาจากจำจร
เด็กออนซอนมาเห็นดาราใสส่องแสงจวนแจ่ม แต่ตอนแลงลำร้องสองคนว่าต่อ
พวงญาแม่ว่าเด้อพวงญาพ่อ มาฟังลำขบแจ่ม ไปจวนขอนแก่น
ชีวิตเฮนั่นมันนับมือสั้นบ่แท้เที่ยงคือนิพพาน ต่อนั้นแหล่มีการแปรผัน ไปเปลี่ยนแปลงแลง

เข้า

คือเฮวันนี่สิหนีไกลไลเพื่อน หัวใจเด้อมันเกิดว่าจวนไปจวนแจ่มเลิกรา
คิดยากหลายบัดยามจากแม่ป้าปู่ย่าตายาย เสียตายหลายบาดยามเฮาลำ คำคั่นยืนจ้อง
ไปมองดูฟ้าดาราหลายเหล่า กรรมนำเข้าน้อแมนเหลื่อมกั้งเหลื่อมบ้างอารมณ์
คิดเด้อแมนพักยังสาดส่องแสงสี รัศมีส่องดาวเต่าลงโลล้าง
นางเลยร้อง ดอกทำนองเพลงว่า ชมดาราอยู่ฟ้าวันนี่ม่วนหลาย
...เพลง...

เสียตายหมู่ดาราบนฟ้า(ซ้ำ) สุริยาสาดส่องแสงนวล
สาวน้อยคิดค้อยคำชวน(ซ้ำ) มาสาดส่องแสงนวลนี้ถ้ามาจากไกล

จากไปด้วยใจคิดถึง(ซ้ำ) ใจหวนคะนึงคิดถึงดวงดารา
 ต้องจากทุกคนละหนา(ซ้ำ) เมื่อถึงเวลาหมอลำหลายคน
 หมอลำขอจากไปแล้วหนา(ซ้ำ) เมื่อถึงเวลาของหมอลำกลอน
 วันนี้ถ้าผิดตกบางตอน(ซ้ำ) สาวละมุนล่ำกลอนขออภัยทุกคน
 ...ลำ...

ลำเลยมาแล้วหลายคนฟังไป โปรดอภัยข้าน้อยว่าลำร้องปด
 สีนาวลแคนชวนไว่ก่อน ท่อนั้นนา

การแสดงยกที่ 5 การลำลาลำเต้ย

ในยกนี้เป็นการถ่ายทอดท้ายของการแสดงหมอลำกลอน เป็นช่วงที่จะต้องอำลาท่านผู้ชมผู้ฟัง เป็นการอวยพรให้ผู้ชมผู้ฟัง ประสบพบแต่ความสุข โชคลาภ ร่ำรวย และการลำเต้ยเป็นการลำที่มีจังหวะสนุกสนาน เพลิดเพลินเป็นการทำให้ผู้ชมผู้ฟังเกิดความสุขสนุกสนานก่อนที่หมอลำจะได้ยุติการแสดงบนเวที

กลอนลำเต้ย

โอ้ยนี้ละแม่นางเอ้ย หล้าเอ้ยนาลน่อง
 เบิดแต่ลำทางสั้น หันลงลงมาจ้าวทางล่อง
 ล่องของพี่ยังล่ำไปแล้ว การเต้ยแม่นจวนมา
 พอแต่เหลียวเห็นหน้า ขาวมานั้นคือกระดาศ
 พออยากวาดรูปไว้ ไปให้นั้นอีแม่แรง
 คั่นน้อยต้องแต่ง สีให้อ้ายแต่นั้นแม่นจักแสน
 สีให้ชายหมอแคน แต่งเอาไปนอนซ้อน
 คั่นกินบ่เป็น นั้นอ้ายหมอลำนั่นกะสิบ่อน
 คั่นนอนบ่หลับนั้นอ้ายพหมอลำนั่นว่าสิกล่อม
 คั่นหอมบ่หอมพี่กะสิกั้ม ดมเจ้าอยู่ยงคั่นนั้นละน่านวลโน้นหนา
 แปดสิบปีกะบ่โลสิมเจ้า เก้าสิบปีกะบ่โลสิมได้
 เป็นแฟนผะกะสินำไปยู่ เป็นชูผะกะสินำไปม้าง
 เป็นแม่ฮ้างกะสินำเมี้ยน นำนวนาเวียนกันจนได้ นำนวนาเวียนกันจนได้

ภาพประกอบที่ 6. หมอลำละมุล ปากไฟ กำลังทำการแสดงร่วมกับลูกศิษย์

องค์ประกอบด้านเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง

ในการแสดงหมอลำกลอนจะทำให้ผู้ชมการแสดงเกิดความประทับใจ มีความสุข สนุกสนาน ตัวผู้แสดงนั้นมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากที่จะทำให้การแสดงบรรลุเป้าหมายได้ แต่ที่ขาดไปไม่ได้อีกอย่างคือแคนซึ่งแคนเป็นองค์ประกอบด้านเครื่องดนตรีของการแสดงหมอลำกลอน เป็นเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่สร้างเสียงดนตรีประกอบท่วงทำนองของการแสดงหมอลำกลอน

1. แคนแบ่งออกเป็น 4 ชนิดคือ แคนหก แคนเจ็ด แคนแปดและแคนเก้า แคนที่หมอลำละมุลปากไฟใช้ในการแสดงแต่นั้นคือแคนแปด

แคนแปด เป็นแคนขนาดกลางเท่ากับแคนเจ็ด มีลูกแคน 8 คู่ หรือ 16 ลูก มีระดับเสียงเรียงลำดับจากระดับเสียงต่ำไปหาระดับเสียงสูงดังนี้คือเสียง ลา ที โด เร มี ฟา ซอล ลา ที โด เร มี ฟา ซอล ลา ส่วนเสียงที่ 16 นั้นเป็นเสียงคู่หนึ่งมีระดับเสียงตรงกับเสียงซอล ซึ่งเป็นเสียงลำดับที่ 7 ในชุด แคนแปดเป็นแคนที่นิยมใช้กันแพร่หลายที่สุดในภาคอีสาน ใช้เป่าเดี่ยวเพลงพื้นบ้านที่เรียกว่า “ลายแคน” และเป่าประสานเสียงประกอบจังหวะในการลำของหมอลำ เป็นเครื่องดนตรีชิ้นเดียวที่ใช้เป่าประกอบการแสดงลำกลอน และยังใช้เป่าเพลงอื่นๆได้ทุกอย่าง

2. ทำนองของแคน เพลงแคนหรือที่เรียกว่าลายแคน มีทำนองมีทำนองที่เป็นหลักอยู่เพียง 2 ทำนองคือ

2.1 ทำนองทางที่แสดงอารมณ์ความสุขสามารถเป่าได้ 3 ระดับเสียง คือ

2.1.1 ระดับเสียงกลาง ประกอบด้วยเสียง โด เร มี ซอล ลา เรียกว่า “ลายสุดสะแนน” ถือเป็นทำนองหลักในการเป่าประกอบการลำกลอนทั่วไป

2.1.2 ระดับเสียงต่ำประกอบด้วยเสียง ฟา ซอล ลา โด เร เรียกว่า “ลายโปล้ซ่าย” ถือเป็นทำนองหลักในการเป่าประกอบการลำกลอนवादอุบล

2.1.3 ระดับเสียงสูง ประกอบด้วยเสียง ซอล ลา ที เร มี เรียกว่า “ลายสร้อย” ใช้เป่าประกอบทำนองลำลองและเต้ย

2.2 ทำนองทางที่แสดงอารมณ์โศก สามารถเป่าได้เป็น 3 ระดับเสียง คือ

2.2.1 ระดับเสียงสูง ประกอบด้วยเสียง เร فا ซอล ลา โด เรียกว่า “ลายน้อย” หมายถึงทางที่เป็นเสียงน้อย หรือเสียงแหลมนั่นเอง

2.2.2 ระดับเสียงกลาง ประกอบด้วย เสียง ลา โด เร ซอล เรียกว่า “ลายใหญ่” หมายถึงทางที่เป็นเสียงใหญ่ เสียงทุ้ม

2.2.3 ระดับเสียงต่ำ ประกอบด้วยเสียง มี ซอล ลา ที เร เรียกว่า “ลายเซ” หมายถึงทางที่เป็นเสียงต่ำ เพลงแคน 6 ลาย ดังกล่าวมาแล้วคือ ลายสุดสะแนน, ลายโป้ซ่าย, ลายสร้อย, ลายน้อย, ลายใหญ่, และลายเซ ถือเป็นลายหลักหรือลายแม่บท ที่เกิดจากทำนองเพลง 2 ทาง คือทำนองเพลงในมาตราเสียงทางสุขกับทำนองเพลงในมาตราเสียงทางโศก ส่วนลายแคนอื่นๆถือเป็นลายเบ็ดเตล็ดส่วนมากมักมีชื่อในลักษณะพรรณนาภาพพจน์เช่น ลายรถไฟ ลายลมพัดพร้าว ลายลมไผ่ ลายโปงลาง ลายจัวขึ้นภู ลายนกไซบินข้ามทุ่ง ลายภูเขียวภูเวียง ลายหมาเหี่ยวใส่ตอง ลายแม่หม้ายกล่อมลูก ลายสาวหยิกแม่ ลายภูไทเลาะตูบ ลายบังไต้ขอนแก่น ลายมะโนเก่าชั้น ลายหมาอีด้อยเลาะหาด ลายแมงภู่ตอมดอก ชื่อลายแคนเหล่านี้ส่วนมากเป็นชื่อที่คนไม่รู้จัก เป็นการตั้งชื่อตามเสียงที่ได้ยินและนึกภาพเอาเอง ดังนั้นลายแคนเหล่านี้จึงเป็นที่รู้จักกันในวงจำกัดเฉพาะผู้เรียกเท่านั้น แต่ก็มีลายแคนเบ็ดเตล็ดบางลายมีผู้นำไปเป่ามาก จึงทำให้กลายเป็นลายแคนที่รู้จักอย่างกว้างขวางเช่น ลายลมพัดพร้าว ลายโปงลาง ลายจัวขึ้นเขา ลายนกไซบิน ข้ามทุ่ง ลายภูไทเลาะตูบ และลายแมงภู่ตอมดอก เป็นต้น นอกจากเพลงแคนลายต่างๆดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเพลงแคนลายอื่นๆอีกที่มีความสำคัญต่อการแสดงลำกลอน ได้แก่ ลายลำเพลิน ลายลำเต้ยอันได้แก่ เต้ยโขง เต้ยพม่า เต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล เป็นต้น ลายแคนเหล่านี้จะช่วยให้การแสดงลำกลอนมีจังหวะและลีลาที่สนุกสนาน ครึกครื้นยิ่งขึ้น

ศึกษาระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน

การทดสอบความรู้ความสามารถเบื้องต้น

หมอลำละมุล ปากไฟ มีการคัดเลือกลูกศิษย์ โดยจะรับสอนลำให้ทุกคนที่มีความต้องการที่อยากจะเรียนลำ และให้โอกาสในการเข้าถึงศิลปะการแสดงหมอลำในทุกๆคน โดยจะให้ลำหรือร้องเพลงเพื่อเป็นการทดสอบว่าจะสามารถเรียนหมอลำกลอนได้หรือไม่ หลังจากผ่านการทดสอบในกระบวนการแรกแล้วหมอลำละมุล ปากไฟจะเริ่มให้ฝึกกลอนลำกลอนแรกคือกลอนไหว้ครู ซึ่งเป็นบทเรียนแรกสุดและเป็นบททดสอบที่จะประเมินว่าลูกศิษย์มีความพร้อมความสามารถที่จะเรียนลำ

หรือไม่ โดยให้ลูกศิษย์ฝึกท่องกลอนลำไหว้ครูจนจำได้ขึ้นใจ เมื่อฝึกท่องกลอนลำได้สักระยะจนสามารถจดจำกลอนลำได้อย่างถูกต้องแม่นยำแล้วก็จะสอนการลำใส่ท่วงทำนองพร้อมกับเสียงแคน

ภาพประกอบที่ 7. หมอลำละมุล ปากไฟ กำลังทดสอบความสามารถและรับลูกศิษย์ที่จะมาเรียนหมอลำ

การฝึกเอื้อนเสียงโอละนอ

การ “โอละนอ” เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการแสดงหมอลำกลอนที่ไม่ว่าจะเป็นหมอลำชายหรือหมอลำหญิงหลังจากเสียงแคนเกริ่นขึ้นนำแล้วต้องตามด้วยเสียงหมอลำ “โอละนอ” พร้อมลูกคอเอื้อนตามขึ้นประสานกับเสียงแคน จนผู้ฟังรู้สึกหมอลำขลุ่ยในความไพเราะไปตามๆกัน การโอละนอเป็นการเทียบระดับเสียงของหมอลำกับเสียงแคน โดยที่หมอลำจะฟังเสียงแคนที่เกริ่นลายขึ้นมาพร้อมกับการออกเสียง “โอละนอ” ให้เข้ากับเสียงแคนเป็นการเตรียมระดับเสียงของหมอลำให้พร้อมสำหรับการลำ ในกระบวนการฝึกโอละนอของหมอลำละมุล ปากไฟนั้น เริ่มด้วยการให้หมอแคนเป่าเกริ่นด้วยลายเกริ่น แล้วให้ลูกศิษย์เปล่งเสียง “โอ...ละ..นอ” ตามเสียงแคนเทียบเสียงของตนให้เข้ากับเสียงแคน โดยที่หมอลำละมุล ปากไฟได้จะสาธิตการโอละนอเป็นตัวอย่างให้ลูกศิษย์ดู แล้วให้ลูกศิษย์ทำตาม เพื่อเทียบเสียงของลูกศิษย์ว่าควรที่จะใช้เสียงแคนระดับเสียงสูง-ต่ำระดับใด ในการโอละนอเทียบเสียงกับเสียงแคนเพื่อทดสอบหาระดับเสียงแคนที่เหมาะสมกับลูกศิษย์นั้น กระบวนการนี้จะกระทำเพียงครั้งแรกครั้งเดียว หลังจากที่ได้ระดับเสียงแคนที่เหมาะสมแล้วลูกศิษย์คนนั้นก็จะใช้ระดับเสียงแคนระดับนั้นไปตลอด และกระบวนการโอละนอสำหรับกลอนอื่นๆต่อไปก็จะมีเพียงการฝึกเอื้อนเสียงเท่านั้น

การท่องจำกลอนลำและการออกเสียง

หลังจากที่ผ่านการทดสอบความสามารถเบื้องต้นแล้ว ก็จะเข้าสู่กระบวนการท่องจำกลอนแบบเต็มขั้น และเพิ่มกลอนลำใหม่เข้ามา ในกระบวนการท่องจำกลอนลำนั้น จะเป็นการศึกษากลอนลำให้เข้าใจด้วยตัวเอง จะเป็นการมอบหมายให้ลูกศิษย์นำกลอนลำไปท่องจำให้ขึ้นใจ โดยที่ยังไม่ลำใส่กับทำนอง แต่เน้นการจดจำในเรื่องของคำในบทกลอนให้แม่นยำและขึ้นใจ

การออกเสียงแต่ละคำในบทกลอนลำให้ชัดเจน ฉะนั้น แต่หมอลำละมุล ปากไฟก็มีหลักในการท่องจำกลอนลำที่เป็นหลักการท่องจำกลอนลำที่สอนลูกศิษย์ทุกคนคือ ความถูกต้อง หมายถึง ควรออกเสียงคำกลอนในกลอนลำแต่ละคำให้ถูกต้อง ออกเสียงตามสำเนียงภาษาอีสาน เพื่อความหมายที่ถูกต้องของคำกลอนและภาษาอีสานที่เป็นเอกลักษณ์ของหมอลำกลอน แบ่งท่องกลอนลำหมายถึง การท่องจำกลอนลำด้วยวิธีการแบ่งกลอนลำเป็นท่อนๆ แล้วท่องจำจนขึ้นใจให้จบไปที่ละท่อนจนครบทั้งบทกลอนลำที่หมอลำละมุล ปากไฟมอบให้ลูกศิษย์ท่องจำ

การฝึกท่วงทำนอง

การฝึกท่วงทำนองเป็นกระบวนการที่จะทำให้การท่องกลอนลำธรรมดา ให้เป็นกลอนลำที่มีทำนอง จังหวะ ในกลอนลำแต่ละกลอนก็จะมีท่วงทำนองสำหรับกลอนลำนั้นๆ และต้องอาศัยหมอแคนเป็นผู้ช่วยในกระบวนการนี้ เพราะต้องเป็นผู้คอยเทียบระดับเสียงที่ถูกต้องของท่วงทำนองการลำอีกด้วย หมอลำละมุล ปากไฟถ่ายทอดท่วงทำนองลำต่างๆ ไปยังลูกศิษย์ด้วยวิธีสาธิตการลำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อนแล้วจึงเริ่มถ่ายทอด การถ่ายทอดท่วงทำนองนั้นๆ ด้วยวิธีการออกเสียง ระดับเสียงที่ถูกต้องของคำกลอนแต่ละคำ การเอื้อนลูกคอของคำกลอนแต่ละคำในทุกคำที่มีในบทกลอนลำนั้นๆ ในกระบวนการฝึกท่วงทำนองนี้ต้องอาศัยความอดทนของลูกศิษย์อย่างมาก เพราะต้องออกเสียงของคำกลอนแต่ละคำให้ถูกต้องชัดเจนแล้ว ระดับเสียงของคำกลอนนั้นต้องเป็นระดับเสียงที่ถูกต้องตามทำนองการลำ โดยการเทียบระดับเสียงจากเสียงแคน

การฝึกท่าทางและลีลาการฟ้อน

เป็นกระบวนการฝึกการออกท่าทางในการแสดงหมอลำบุคลิกภาพในการแสดง รวมถึงการฟ้อนประกอบการแสดง การฝึกในกระบวนการนี้นั้นหมอลำละมุล ปากไฟจะทำให้ดูเป็นเป็นตัวอย่าง แล้วให้ลูกศิษย์ทำตามตั้งแต่การออกท่าทางการยืนบนเวทีแสดงการฟ้อนท่าต่างๆ เป็นต้น การฟ้อนและท่าทางในการแสดงจะมีรูปแบบเช่นใดนั้น จะขึ้นกับทำนองของการลำด้วย แต่ก็ได้มีการมีความแตกต่างจนสามารถแบ่งแยกรูปแบบได้อย่างชัดเจน แต่หมอลำละมุล ปากไฟจะเน้นฝึกที่บุคลิกและการถ่ายทอดอารมณ์ในเนื้อหาของกลอนลำเป็นอันดับต้นๆ แล้วตามด้วยการฟ้อน ซึ่งรูปแบบในการฟ้อนของหมอลำละมุล ปากไฟมีการสอนฟ้อนอยู่หลักๆ อยู่ 10 ท่า ดังนี้

1. ท่าฟ้อนโบกคว่ำโบกหงาย

เป็นฟ้อนท่าโบกคว่ำโบกหงาย มือข้างหนึ่งแบ มือข้างหนึ่งคว่ำโบกขึ้นโบกลงสลับไปมา ซ้ายขวา ท่ารำทำนองนี้เป็นการแสดงอาการลักษณะโบกมือคว่ำหงายไปมาแสดงถึงความอ่อนช้อยสวยงามของผู้รำ

ภาพประกอบที่ 8. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าโบกคว่ำ
โบกหงาย

2. การฟ้อนท่าเทพพนม

พนมมือเหมือนการไหว้ แล้วโค้งหัวลง ท่าว่าทำนี้เปรียบเสมือนการทำความเคารพต่อสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ ตลอดทั้งเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่มาชมการแสดงหมอลำ

ภาพประกอบที่ 9. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าเทพพนม

3. การฟ้อนแม่บทท่าพรหมสีหน้า

พนมมือแล้วใช้ขาหมุนไป ไหว้ทั้งหมดสี่ทิศ ท่าว่าทำนี้เปรียบเสมือนการทำความเคารพต่อสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่ประจำอยู่ทั้งสี่ทิศ และเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่มาชมการแสดงหมอลำ

ภาพประกอบที่ 10. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าพรหมสี
หน้า

4. การฟ้อนแม่บทท่าผาลาเพียงไหล่

เหยียดแขนทั้งสองข้างออก ให้อยู่ในระดับไหล่ แล้วโยกไปข้างซ้ายที ข้างขวาที ท่าร่าทำนี้เป็น
แสดงถึงความสง่างามของหมอลำ

ภาพประกอบที่ 11. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าผาลา
เพียงไหล่

5. การฟ้อนแม่บทท่าสอดสร้อยมาลา

มือซ้ายตั้งวางอยู่ระดับเหนือศรีษะ มือขวาจีบหางอยู่ระหว่างชายพกฟ้อนสลับไปมาซ้ายขวา
ท่าร่าทำนี้เป็นการแสดงถึงอ่อนช้อยสวยงามของหมอลำ

ภาพประกอบที่ 12. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าสอด
สร้อยมาลา

6. การฟ้อนแม่บทท่าแอ้งตากขา

กางมือสองข้างออกยกให้อยู่ในระดับศรีษะใช้ปลายเท้าข้างใดข้างหนึ่งกระทุ้งไปทางด้านหลัง
ที่ อีกข้างหนึ่งย่อลง ท่าร่าทำนี้เป็นการแสดงลักษณะท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ คือการ
เลียนแบบการเดินของแร้ง

ภาพประกอบที่ 13. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าแอ้งตาก
ขา

7. การฟ้อนแม่บทท่ากาตากปีก

กางแขนสองข้างออกให้สุดแล้วทำท่าบิดเหมือนนกกำลังกางปีกออกทั้งสองข้าง ทำท่าทำนี้เป็น
การแสดงลักษณะท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ คือการเลียนแบบกาที่กำลังกางปีกบินไปมา

ภาพประกอบที่ 14. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนกาตากปีก

8. การฟ้อนแม่บทหลักแม่เมื่อย

มือสองข้างวาดลงอยู่ในระดับหัวเข่า แล้วโค้งตัวลงแล้วย่อเข่าลง ทำท่าทำนี้เปรียบได้ถึงความ
อ่อนนุ่มถ่อมตน เมื่ออยู่ใกล้ผู้หลักผู้ใหญ่จะนอบน้อมไม่ยืนคร่อมศีรษะของผู้ที่มีอายุมากกว่า

พหุณ ปณ จิตโต ชีเว

ภาพประกอบที่ 15. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าหลักแม่
เมีย

9. การฟ้อนแม่บทท่าเสื่อออกเหล้า

มือทั้งสองข้างแบออกแล้วทำท่าเหมือนงเล็บของเสือ ท่าร่าทำนี้เป็นการแสดงลักษณะท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ คือการเลียนแบบเสือที่กำลังกางเล็บออกเพื่อจะล่าเหยื่อ

ภาพประกอบที่ 16. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าเสื่อออก
เหล้า

10. การฟ้อนแม่บทท่าเต่าลงหนอง

มือทั้งสองข้างประกบกันเหยียดออกไปด้านหน้ากว้างไปซ้ายที่ขวาที ท่าร่าทำนี้เป็นการแสดงลักษณะท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ คือการเลียนแบบเต่าที่กำลังจะเดินลงไปในหนองน้ำ

พูน ปณ ศึกโต ชีเว

ภาพประกอบที่ 17. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังสาธิตการฟ้อนแม่บทของหมอลำกลอนในท่าเต่าลง
หนอง

การยกกายอ้อหมอลำกลอน

เมื่อหมอลำละมุล ปากไฟได้นำพาลูกศิษย์ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำจนสำเร็จ ใน
ทุกกลอนลำในกระบวนการถ่ายทอดในส่วนของการประกอบการแสดงแล้ว แต่จะถือว่าเป็นลูกศิษย์
กับอาจารย์กันอย่างสมบูรณ์และต้องมีการยกอ้อยยอครูกันเสียก่อน ซึ่งการเรียนลำในส่วนของ
องค์ประกอบการแสดงกว่าจะสำเร็จได้นั้นส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี

การยกอ้อยยอครูมีขั้นตอนดังนี้

ลูกศิษย์ที่สำเร็จการถ่ายทอดวิชาหมอลำในส่วนองค์ประกอบการแสดงแล้ว จะเป็นผู้กำหนด
วันที่จะทำการยกอ้อยยอครู เพื่อให้ครูได้เตรียมพร้อมสำหรับการยกอ้อยยอครู โดยฤกษ์ในการยกอ้อยยอ
ครูที่หมอลำละมุล ปากไฟได้แนะนำให้ลูกศิษย์เข้าใจตรงกันว่าฤกษ์ที่เหมาะสมแก่การจัดพิธียกอ้อยยอครู
นั้นควรเป็นวันอังคาร โดยลูกศิษย์ต้องเตรียมเครื่องของในการยกอ้อย ยอครูหรือ “คายอ้อ” จัดใส่ถาด
ให้เรียบร้อยให้ครบแล้วเข้าไปพบครูตามเวลาที่กำหนด การยกอ้อยยอครูหรือที่เรียกว่า “การไหว้ครู”
จะต้องมีเครื่องของและอุปกรณ์สำหรับการยกอ้อยยอครู ที่เป็นพิธีไหว้ครูของหมอลำเรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า “การยกกายอ้อหมอลำ” สำหรับส่วนประกอบของคายอ้อมีดังนี้คือ

แป้งผัดหน้า 1 กระป๋อง, แว่น (กระจกเงา) 1 อัน, หวี 1 อัน, น้ำมันมะกอกทาผม 1 ขวด, ชันห้าขัน
แปดอย่างละ 1 ชุด เทียนเล่มบาท (เทียนหนัก 1 บาท) 1 คู่, เงินเหรียญ 6 สลึง, ผ้าขาว 1 วา, ชัน 1 ผืน, ไข่
ไก่ 1 ฟอง

ภาพประกอบที่ 18. คายอ้อของหมอลำละมุล ปากไฟ

ในการยกอ้อยอครุ เริ่มด้วยการกราบครูลงสามครั้งแล้วกล่าว นโม 3 จบ แล้วตามด้วยคาถา ไหว้ครู

เมื่อกล่าวจบ ให้ลูกศิษย์ยกกายอ้อขึ้นเหนือหัว 3 ครั้ง แล้วตามด้วยกราบ 3 ครั้ง ถือเป็นอันเสร็จพิธี เมื่อหมอลำละมุล ปากไฟได้รับการยกอ้อยอครุพร้อมรับเครื่องคายอ้อ หมอลำละมุล ปากไฟได้ให้โอวาทแก่ลูกศิษย์ เพื่อเตือนใจลูกศิษย์ให้ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่ได้สอนสั่งถ่ายทอด วิชาความรู้จนสำเร็จวิชาหมอลำกลอน และรู้จักบุญคุณบิดามารดา ครูอาจารย์กตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ

ภาพประกอบที่ 19. หมอลำละมุล ปากไฟกำลังประกอบพิธียกกายอ้อให้แก่ลูกศิษย์

การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นการบ่งบอกถึงทักษะการแสดงของหมอลำ การรู้จักการใช้ไหวพริบในการแสดงการลำเช่น การด้นกลอนสดเพื่อเพื่อหยอกล้อผู้ชม เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม ทำให้การแสดงมีบรรยากาศความเป็นกันเองและสนุกสนานครึกครื้น ในการฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะของหมอลำละมุล ปากไฟให้แก่ลูกศิษย์นั้น ก็จะใช้วิธีการพาลูกศิษย์ที่สามารถลำได้ไปออกการแสดงด้วย ซึ่งการว่าจ้างไปแสดงหมอลำส่วนใหญ่ก็จะมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างเจ้าภาพผู้ว่าจ้างและหมอลำเพื่อกำหนดเวลาเริ่มการแสดงและจบการแสดง แต่การเดินทางไปงานเพื่อแสดงนั้นก็จะมีค่าใช้จ่ายและไปถึงงานแสดงก่อนการขึ้นแสดงประมาณสองชั่วโมง เพื่อเตรียมตัวและเพื่อให้ลูกศิษย์ได้ขึ้นไปฝึกการลำบนเวที ทำให้ทราบว่าลูกศิษย์ มีข้อบกพร่องใดในการแสดงหมอลำต่อหน้าผู้ชม และให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้ถึงปัญหาต่างๆที่เกิดในระหว่างการแสดงพร้อมหาแนวทางแก้ปัญหา

ภาพประกอบที่ 20. หมอลำละมุล ปากไฟได้นำพาลูกศิษย์ไปทำงานแสดงเพื่อฝึกประสบการณ์และฝึกการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของงานวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้การลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ

สรุปผล

1. องค์ความรู้การลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟพบว่า ศิลปะการแสดงของหมอลำละมุล ปากไฟประเภทของกลอนลำการแบ่งประเภทของกลอนลำแบ่งตามท่วงทำนองทั่วไป แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

ลำทางสั้น เป็นท่วงทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีการเอื้อนเสียง ความสั้นยาว ของพยางค์ต่างๆ ในกลอนลำจะสม่ำเสมอทั้งโดย ลำทางยาว เดิมเรียกกลอนอ่านหนังสือ ต่อมาเรียกว่า ลำล่อง เป็นกลอนลำที่มีจังหวะลีลาช้า มีการเอื้อน ลำเตี้ย เป็นกลอนลำที่มีท่วงทำนองและจังหวะเร็ว เป็นทำนองเบ็ดเตล็ด ลำเพลิน เป็นกลอนที่มีท่วงทำนอง และจังหวะครึกครื้นสนุกสนานเป็นทำนองสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากดนตรี

การแบ่งประเภทกลอนลำตามท่วงทำนองการลำแบบทำนองท้องถิ่นที่เป็นสำเนียง การร้องเฉพาะท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 4 วาด คือวาดอุบลท่วงทำนองของกลอนลำมีจังหวะค่อนข้างช้าและยืดวาดขอนแก่นท่วงทำนองจังหวะและลีลาในการลำจะกระชับและเร็ว จังหวะไม่ลออนุ่มนวล วาดพุทไธสงเป็นการลำที่มีท่วงทำนอง จังหวะลีลาเร็ว วาดภูเขียวเป็นท่วงทำนองและลีลาในการลำที่ไพเราะอ่อนหวาน เหมาะสำหรับลำเกี่ยวมากที่สุด การแบ่งประเภทกลอนลำตามลักษณะเนื้อหา กลอนเกี่ยวกลอนลำที่มีเนื้อสาระเกี่ยวกับการขอความรัก เป็นกลอนที่ใช้ลำเพื่อเกี่ยวพาราสีระหว่างหมอลำชาย – หญิง กลอนนิทานกลอนลำที่เสนอเรื่องราวจากนิทานพื้นบ้านและชาดก กลอนศีลธรรมกลอนลำที่มุ่งเน้นในการสอนศีลธรรมจริยธรรม กลอนวิชาการกลอนลำที่เสนอความรู้ทางวิชาการ กลอนพรรณนาธรรมชาติเป็นบทชมธรรมชาติ เช่น กลอนชมนกชมไม้ ชมสัตว์ คุณสมบัติที่สำคัญของผู้แต่งกลอนลำเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องภาษา และฉันทลักษณ์ในการประพันธ์เป็นอย่างดี ต้องเป็นผู้มีความรู้ในท่วงทำนองในการลำเป็นอย่างดี ผู้แต่งกลอนลำจำเป็นต้องกำหนดจังหวะและท่วงทำนองที่จะใช้ในการลำแต่ละกลอนลงไปด้วย ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์หมอลำท่องจำกลอนได้ดียิ่งขึ้น เป็นผู้รักการศึกษาค้นคว้า เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ดีในการถ่ายทอดความรู้สึกรักความคิด ฉันทลักษณ์ของบท

กลอน รูปแบบทางฉันทลักษณ์ของกลอนลำที่หมอลำละมุล ปากไฟ ใช้ในการแสดงหมอลำกลอนนั้น ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของคำกลอนเจ็ดแปด และเก้าคำปนกัน องค์ประกอบด้านการแสดง บุคลิกภาพ ในการแสดงหมอลำกลอนหมอลำละมุล ปากไฟมีหลักการสร้างบุคลิกภาพของตนเองในระหว่างการแสดง สบตาคน มองหน้าผู้ฟัง การพ้องในการแสดงหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟมีการพ้องหลักๆตามหลักการพ้องแม่บทของหมอลำกลอนคือ ท่าโบกคว่ำโบกหงาย ท่าเพนนม ท่าพรหมสี่หน้า ท่าสอดสร้อยมาลา ท่าผาลาเพียงไหล่ท่าแอ้งตากขา ท่ากาดากปีก ท่าหลักแม่เมีย ท่าเสื่อออกเหล่า ท่าเต่าลงหนอง องค์ประกอบด้านผู้แสดงผู้ที่จะเป็นหมอลำกลอนที่แสดงลำกลอนจนเป็นที่ยอมรับของผู้ชมได้นั้นต้องอาศัยการฝึกฝน และประสบการณ์ในการแสดงหมอลำกลอนมาจนเชี่ยวชาญและการแสดงที่ลงตัวกันกับนักดนตรี หรือหมอแคน จนทำให้ผู้ชมการแสดงเกิดความประทับใจจนเป็นที่ยอมรับในที่สุด คุณสมบัติของหมอลำกลอน เป็นผู้มีน้ำเสียงไพเราะหมอลำที่มีน้ำเสียงไพเราะ มีบุคลิกลักษณะดี ร่างกายไม่ทุพพล มีปฏิภาณไหวพริบดี มีความเฉลียวฉลาด และสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในขณะแสดงได้เป็นอย่างดี มีความรู้แตกฉาน ทั้งทางคติโลกและคติธรรม มีความจำดีมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาค้นคว้าความรู้ด้านต่างๆอยู่ มีศิลปะและลีลาในการแสดง ประกอบการลำเป็นอย่างดี มีหลักจิตวิทยาในการสังเกตความสนใจของผู้ฟังแต่ละกลุ่มว่าผู้ฟังชอบกลอนลำประเภทใด หมอลำที่ดีจะต้องสามารถปรับเปลี่ยน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟังให้ได้ มีกิริยามารยาทเรียบร้อยและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี หมอแคนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการแสดงลำกลอน ปัจจุบันหมอลำกลอนมักจะมีหมอแคนประจำตัว เพื่อความสะดวกในการลำ คุณสมบัติของหมอแคน เป็นผู้มีความสามารถสูงในการเป่าแคน ตลอดจนมีศิลปะและลีลาในการเสนอแคนลายต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีความจำและปฏิภาณไหวพริบดี มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่สูง และจะต้องเป็นคนที่ตรงต่อเวลาเพราะการแสดง เป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อหมอลำและผู้ฟัง องค์ประกอบด้านเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงหมอลำกลอนก็คือแคน เป็นเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่สร้างดนตรีประกอบท่วงทำนองของการแสดงหมอลำกลอน แคนแปด ใช้เป่าประสานเสียงประกอบจังหวะในการลำของหมอลำ เป็นเครื่องดนตรีชิ้นเดียวที่ใช้เป่าประกอบการแสดงลำกลอน และยังใช้เป่าเพลงอื่นๆได้ทุกอย่าง ทำนองของแคน เพลงแคนหรือที่เรียกว่าลายแคน มีทำนองมีทำนองที่เป็นหลักอยู่เพียง 2 ทำนองคือทำนองทางที่แสดงอารมณ์ความสุขสามารถเป่าได้ 3 ระดับเสียงคือ ระดับเสียง เรียกว่า “ลายสุดสะแนน” ถือเป็นทำนองหลักในการเป่าประกอบการลำกลอนทั่วไป ระดับเสียงต่ำเรียกว่า “ลายโป้ซ่าย” ถือเป็นทำนองหลักในการเป่าประกอบการลำกลอนवादูล ระดับเสียงสูง เรียกว่า “ลายสร้อย” ใช้เป่าประกอบทำนองลำล่องและเต้ย ทำนองทางที่แสดงอารมณ์โศกสามารถเป่าได้เป็น 3 ระดับเสียงคือ ระดับเสียงสูงเรียกว่า “ลายน้อย” หมายถึงทางที่เป็นเสียงน้อย หรือเสียงแหลม ระดับเสียงกลางเรียกว่า “ลายใหญ่” หมายถึงทางที่เป็นเสียงใหญ่ เสียงทุ้ม องค์ประกอบด้านลำดับในการแสดง มีการจัดลำดับการแสดงหรือที่เรียกว่า “ยก” หมอลำละมุล ปากไฟก็ได้มีการ

กำหนดลำดับในการแสดงไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งได้สอนให้ลูกศิษย์ได้ปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน จึงได้เป็นลำดับการแสดงหลักๆ ห้า ยกที่หนึ่งการไหว้ครู การแสดงยกที่สองประกาศศรัทธา การแสดงยกที่สามถามข่าว การแสดงยกที่สี่ปรีक्षा การแสดงยกที่ห้าเตี้ยลา

2. กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน

การทดสอบความรู้ความสามารถเบื้องต้น หมอลำละมุล ปากไฟ ไม่ได้มีการคัดเลือกลูกศิษย์ แต่จะรับสอนลำให้ทุกคนที่มีความต้องการที่อยากจะเรียนลำ เนื่องจากอยากให้โอกาสในการเข้าถึงศิลปะการแสดงหมอลำในทุกๆ คน บุคคลใดมีความสนใจที่อยากจะเรียนลำบ้างก็จะรับเร้าให้ผู้ปกครองพามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูหมอลำบ้าง ผู้ปกครองเองอยากให้บุตรหลานเป็นหมอลำ เพื่อหวังให้บุตรหลานมีอาชีพเป็นหมอลำเลี้ยงชีพ เจริญก้าวหน้าในอาชีพการแสดงหมอลำ ก็จะพาบุตรหลานมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูหมอลำ โดยที่ผู้ปกครองนำมาฝากตัวให้เรียนลำนั้นผู้ปกครองก็มีความคาดหวังให้บุตรหลานประสบผลสำเร็จในการเรียนลำการมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับหมอลำละมุล ปากไฟนั้น ก็จะทำให้ผู้ปกครองเป็นคนพาบุตรหลานมาฝากตัวเป็นศิษย์พร้อมกับให้มาอยู่กินร่วมชายคาที่บ้านของหมอลำละมุล ปากไฟ และเริ่มให้ฝึกกลอนลำกลอนแรกคือกลอนไหว้ครู ซึ่งเป็นบทเรียนแรกสุดและเป็นบททดสอบที่จะประเมินว่าลูกศิษย์มีความพร้อมความสามารถที่จะเรียนลำหรือไม่ โดยให้ลูกศิษย์ฝึกท่องกลอนลำไหว้ครูจนจำได้ขึ้นใจ เมื่อฝึกท่องกลอนลำได้สักระยะจนคิดว่าสามารถจดจำกลอนลำได้อย่างถูกต้องแม่นยำแล้วก็สอนการลำใส่ท่วงทำนองพร้อมกับเสียง การฝึกเอื้อน “โละ..นอ” เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการแสดงหมอลำกลอนที่ไม่ว่าจะเป็นหมอลำชายหรือหมอลำหญิงหลังจากเสียงแคนเกริ่นขึ้นนำแล้วต้องตามด้วยเสียงหมอลำ “โละ..นอ” พร้อมลูกคอเอื้อนตามขึ้นประสานกับเสียงแคน หมอลำละมุล ปากไฟจะเริ่มด้วยการให้หมอแคนเป่าเกริ่นด้วยลายเกริ่นแล้วให้ลูกศิษย์เปล่งเสียง “โอ...ละ..นอ” ตามเสียงแคนเทียบเสียงของตนให้เข้ากับเสียงแคน โดยที่หมอลำละมุล ปากไฟได้สาธิตการโละ..นอแล้วลูกศิษย์ทำตาม เพื่อเทียบเสียงของลูกศิษย์ว่าควรที่จะใช้เสียงแคนระดับเสียงสูง-ต่ำระดับใด ในการโละ..นอเทียบเสียงกับเสียงแคนเพื่อทดสอบหาระดับเสียงแคนที่เหมาะสมกับลูกศิษย์นั้น กระบวนการนี้จะกระทำเพียงครั้งแรกครั้งเดียว หลังจากที่ได้ระดับเสียงแคนที่เหมาะสมแล้วลูกศิษย์คนนั้นก็ใช้ระดับเสียงแคนระดับนั้นไปตลอด และกระบวนการโละ..นอสำหรับกลอนอื่นๆต่อไปก็จะมีเพียงการฝึกเอื้อนเสียงเท่านั้น การฝึกการฝึกท่วงทำนอง หมอลำละมุล ปากไฟถ่ายทอดท่วงทำนองลำต่างๆ ไปยังลูกศิษย์ด้วยวิธีสาธิตการลำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อนแล้วจึงเริ่มถ่ายทอด การถ่ายทอดท่วงทำนองนั้นๆด้วยวิธีการออกเสียง ระดับเสียงที่ถูกต้องของคำกลอนแต่ละคำ การเอื้อนลูกคอของคำกลอนแต่ละคำในทุกคำที่มี ในบทกลอนลำ การท่องจำกลอนลำจะเป็นการศึกษากลอนลำให้เข้าใจด้วยตัวเอง จะเป็นการมอบหมายให้ลูกศิษย์นำกลอนลำไปท่องจำให้ขึ้นใจ โดยที่ยังไม่ลำใส่กับทำนอง แต่เน้นการจดจำในเรื่องของคำในบทกลอนให้แม่นยำและขึ้นใจ

การออกเสียงแต่ละคำในบทกลอนลำให้ชัดเจน ฉะนั้น แต่หมอลำละมุล ปากไฟก็มีหลักในการท่องจำกลอนลำที่เป็นหลักการท่องจำกลอนลำที่สอนลูกศิษย์ทุกคนคือความถูกต้อง หมายถึงควรออกเสียงคำกลอนในกลอนลำแต่ละคำให้ถูกต้อง ออกเสียงตามสำเนียงภาษาอีสาน เพื่อความหมายที่ถูกต้องของคำกลอนและภาษาอีสานที่เป็นเอกลักษณ์ของหมอลำกลอน แบ่งท่องกลอนลำหมายถึงการท่องจำกลอนลำด้วยวิธีการแบ่งกลอนลำเป็นท่อนๆแล้วท่องจำจนขึ้นใจให้จบไปที่ละท่อนจนครบทั้งบท กลอนลำที่หมอลำละมุล ปากไฟมอบให้ลูกศิษย์ท่องจำ การฝึกทำทางและลีลาการพ้อน เป็นกระบวนการฝึกการออกท่าทางในการแสดงหมอลำบุคลิกภาพในการแสดง รวมถึงการพ้อนประกอบการแสดง การฝึกในกระบวนการนี้นั้นหมอลำละมุล ปากไฟจะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ลูกศิษย์ทำตามตั้งแต่การออกท่าทางการยืนบนเวทีแสดงการพ้อนท่าต่างๆ การพ้อนและท่าทางในการแสดงจะมีรูปแบบเช่นใดนั้น จะขึ้นกับทำนองของการลำด้วย แต่ก็มีได้มีความแตกต่างจนสามารถแบ่งแยกรูปแบบได้อย่างชัดเจน แต่หมอลำละมุล ปากไฟจะเน้นฝึกที่บุคลิกและการถ่ายทอดอารมณ์ในเนื้อหาของกลอนลำเป็นอันดับต้นๆแล้วตามด้วยการพ้อน ซึ่งรูปแบบในการพ้อนของหมอลำละมุล ปากไฟมีการสอนพ้อนอยู่หลักๆอยู่10ท่า ดังนี้

1. ท่าพ้อนโบกคว่ำโบกหงาย
2. การพ้อนท่าเทพพนม
3. การพ้อนแม่บทท่าพรหมสีหน้า
4. การพ้อนแม่บทท่าผาลาเพียงไหล่
5. การพ้อนแม่บทท่าสอสร้อยมาลา
6. การพ้อนแม่บทท่าแอ้งตากลตา
7. การพ้อนแม่บทท่ากาตากปีก
8. การพ้อนแม่บทหลักแม่เมีย
9. การพ้อนแม่บทท่าเสื่อออกเหล้า
10. การพ้อนแม่บทท่าเต่าลงหนอง

การยกยอฮ้อหมอลำกลอน เมื่อหมอลำละมุล ปากไฟได้นำพาลูกศิษย์ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำจนสำเร็จ ในทุกกลอนลำในกระบวนการถ่ายทอดในส่วนของการประกอบแสดงแล้ว แต่จะถือว่าเป็นลูกศิษย์กับอาจารย์กันอย่างสมบูรณ์และต้องมีการยกฮ้อยกครูกันเสียก่อน ซึ่งการเรียนลำในส่วนของการประกอบแสดงกว่าจะสำเร็จได้นั้นส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างน้อย1ปี ลูกศิษย์ที่สำเร็จการถ่ายทอดวิชาหมอลำในส่วนองค์ประกอบการแสดงแล้ว จะเป็นผู้กำหนดวันที่จะทำการยกฮ้อยกครู เพื่อให้ครูได้เตรียมพร้อมสำหรับการยกฮ้อยกครู โดยฤกษ์ในการยกฮ้อยกครูที่หมอลำละมุล ปากไฟได้แนะนำให้ลูกศิษย์เข้าใจตรงกันว่าฤกษ์ที่เหมาะสมแก่การจัดพิธียกฮ้อยกครูนั้นควรเป็นวันอังคาร โดยลูกศิษย์ต้องเตรียมเครื่องของในการยกฮ้อ ยกครูหรือ “คายฮ้อ” จัดใส่ถาดให้เรียบร้อย

ให้ครบแล้วเข้าไปพบครูตามเวลาที่กำหนด การยกอ้อยยอครูหรือที่เรียกว่า “การไหว้ครู” จะต้องมีเครื่องของและอุปกรณ์สำหรับการยกอ้อยยอครู ที่เป็นพิธีไหว้ครูของหมอลำเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การยกกายอ้อยหมอลำ” สำหรับส่วนประกอบของกายอ้อยมีดังนี้คือ

แป้งผัดหน้า 1 กระป๋อง, แว่น (กระจกเงา) 1 อัน, หวี 1 อัน, น้ำมันมะกอกทาผม 1 ขวด, ขันห้าชั้นแปดอย่างละ 1 ชุด เทียนเล่มบาท (เทียนหนัก 1 บาท) 1 คู่, เงินเหรียญ 6 สลึง, ผ้าขาว 1 วา, ชิ่น 1 ผืน, ไช้ไก่ 1 ฟอง

ในการยกอ้อยยอครู เริ่มด้วยการกราบครูลงสามครั้งแล้วกล่าว นโม 3 จบ แล้วตามด้วยคาถา ไหว้ครู

เมื่อกล่าวจบ ให้ลูกศิษย์ยกกายอ้อยขึ้นเหนือหัว 3 ครั้ง แล้วตามด้วยกราบ 3 ครั้ง ถือเป็นอันเสร็จพิธี เมื่อหมอลำละมุล ปากไฟได้รับการยกอ้อยยอครูพร้อมรับเครื่องกายอ้อย หมอลำละมุล ปากไฟได้ให้โอวาทแก่ลูกศิษย์ เพื่อเตือนใจลูกศิษย์ให้ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่ได้สอนสั่งถ่ายทอด วิชาความรู้จนสำเร็จวิชาหมอลำกลอน และรู้จักบุญคุณบิดามารดา ครูอาจารย์กตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หมอลำละมุล ปากไฟให้แก่ลูกศิษย์นั้น ก็จะใช้วิธีการพาลูกศิษย์ที่สามารถทำได้ไปออกการแสดงด้วย ซึ่งการว่าจ้างไปแสดงหมอลำส่วนใหญ่ก็จะมีรถตกลงร่วมกันระหว่างเจ้าภาพผู้ว่าจ้างและหมอลำเพื่อกำหนดเวลาเริ่มการแสดงและจบการแสดง แต่การเดินทางไปงานเพื่อแสดงนั้นก็จะมีรถเผื่อเวลาและไปถึงงานแสดงก่อนการขึ้นแสดงประมาณสองชั่วโมง เพื่อเตรียมตัวและเพื่อให้ลูกศิษย์ได้ขึ้นไปฝึกการลำบนเวที ทำให้ทราบว่าลูกศิษย์ มีข้อบกพร่องใดในการแสดงหมอลำต่อหน้าผู้ชม และให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้ถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างการแสดงพร้อมหาแนวทางแก้ปัญหา

การอภิปรายผล

1. ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบศิลปะการแสดงหมอลำกลอน ของหมอลำละมุล ปากไฟนั้น ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีผลทำให้การแสดงมีความน่าสนใจและสร้างความไพเราะสนุกสนาน และให้สาระความรู้ตามแต่ผู้ที่เป็นหมอลำจะใส่รายละเอียดขององค์ประกอบแต่ละด้านว่าจะเน้นให้รายละเอียดกับองค์ประกอบด้านใด หรือมีความเชี่ยวชาญพิเศษในเรื่องใด เพื่อสร้างอารมณ์ให้กับผู้ชมผู้ฟังการแสดงหมอลำกลอน แต่องค์ประกอบทั้งหมดนี้นักกลับมีหัวใจอยู่ที่ผลลัพธ์ของการแสดงหมอลำกลอนก็คือ อารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมผู้ฟัง เมื่อการแสดงหมอลำกลอนมีช่วงเนื้อหาการเล่าถึงความโศกเศร้าหมอลำก็จะใส่รายละเอียดเกี่ยวกับการแสดงสีหน้า สายตา ท่าทาง นอกเหนือจากองค์ประกอบด้านอื่นๆเพื่อสื่ออารมณ์โศกเศร้าหุดหู่ใจผ่านทางใบหน้านั้น เมื่อการแสดงหมอลำกลอนในช่วงนี้มีเนื้อหาสื่อถึงความสนุกสนานหมอลำ ก็จะมีการให้รายละเอียดในเรื่องการใช้คำพูดกับการลำ เพื่อปลุกอารมณ์ความสนุกสนาน ท่าทางในการแสดงที่บ่งบอกถึงอารมณ์ความ

สนุกสนานเบิกบานใจของผู้ชมผู้ฟังมีอารมณ์ร่วมกับหมอลำ เมื่อการแสดงหมอลำกลอนในช่วงนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรม สารความรู้ต่างๆ องค์ประกอบการแสดงก็จะให้รายละเอียดที่เรียบง่าย เพื่อให้ผู้ชมผู้ฟัง ได้รับสารความรู้หลัก ดังนั้นในการจัดองค์ประกอบของศิลปะการแสดงหมอลำกว่านั้นสอดคล้องตามทฤษฎี สุนทรียภาพ Aesthetics หรือ Rasa Theory กล่าวว่าสุนทรียภาพหรือระสະถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากภาวะ คือการแสดงออกด้วยท่าทางและสีหน้าของผู้แสดง

2. กระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำกลอนของหมอลำละมุล ปากไฟ เป็นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เน้นให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ปฏิบัติจริงด้วยการเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้สาธิต กระบวนการถ่ายทอดนั้นมีขั้นตอนเริ่มจากการท่องจำ การเลียนแบบและนำไปสู่การทดลอง โดยจะเริ่มฝึกจากขั้นตอนที่ง่ายก่อน คือการท่องกลอนลำซึ่งใช้เพียงความจำเพียงอย่างเดียวในการจดจำคำในตัวกลอนลำให้ได้ก่อน และฝึกกลอนลำที่ง่ายที่สุดคือกลอนไหว้ครู แต่ถึงจะเป็นเรื่องที่ง่ายที่สุดกลับเป็นบททดสอบแรกที่จะเป็นตัวค้นความสามารถพิเศษของตัวผู้รับการถ่ายทอด ออกมาผลของการทดสอบด้วยบทเรียนแรกนี้จะทำให้ทราบว่า ผู้รับการถ่ายทอดมีความโดดเด่นความด้อยในเรื่องใด ควรเพิ่มเติมฝึกฝนด้านใดเป็นพิเศษ และเจาะถึงรายละเอียดว่าผู้รับการถ่ายทอดด้อยในรายละเอียดส่วนใดด้วยเช่นการพูดการออกเสียงโดยธรรมชาติของผู้รับการถ่ายทอด สามารถทำได้หรือไม่ มีปฏิภาณไหวพริบหรือไม่ ลักษณะการใช้กลไกของปาก เพื่อทำให้เกิดเสียงนั้นจะสามารถทำให้เกิดการควบคุมเสียง เพื่อการร้องหมอลำได้หรือไม่อย่างไร แล้วจึงนำข้อบกพร่องเหล่านั้นมาปรึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่องในส่วนนั้นหรือสามารถแก้ไขได้หรือไม่ หลังจากที่ผู้รับการถ่ายทอดสามารถจดจำกลอนลำได้ และออกเสียงที่ชัดเจนถูกต้องได้แล้ว ให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ฝึกกลอนลำไหว้ครูแบบใส่ทำนองพร้อมกับเสียงแคน ผู้ถ่ายทอดก็จะได้วัดผลของการทดสอบคุณสมบัติเบื้องต้น เกี่ยวกับความสามารถในการรับการถ่ายทอดวิชาหมอลำกลอนของผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งกระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นเพียงการทดสอบคุณสมบัติเบื้องต้นเท่านั้น เมื่อผลการทดสอบทำให้เห็นสมควรว่าเหมาะสมที่เข้าสู่กระบวนการต่อไป ก็จะทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เข้าสู่กระบวนการที่ยากขึ้นคือ การท่องกลอนลำกลอนต่อไปตามยกของการแสดงคือก่อนประกาศศรัทธา ผู้รับการถ่ายทอดถูกต้องก่อนที่มีเนื้อหาสาระที่แตกต่างออกไปจากก่อนไหว้ครู การออกเสียงคำแต่ละคำในกลอนลำนั้นสำคัญมาก เพราะภาษาที่ใช้ในหมอลำกลอนนั้นเป็นภาษาอีสาน ที่คำบางคำอาจถูกสืมหรือถูกกลืนไปกับภาษากลาง ต้องอาศัยความเป็นผู้เชี่ยวชาญในภาษาอีสานของผู้ถ่ายทอดให้คำแนะนำเกี่ยวกับการออกเสียงที่ถูกต้องของคำกลอน และเมื่อผู้รับการถ่ายทอดฝึกท่องกลอนจนคล่อง สามารถจดจำคำกลอนในได้อย่างแม่นยำและออกเสียงได้ถูกต้อง ตามการออกเสียงในภาษาอีสานแล้ว ผู้รับการถ่ายทอดจะกลายเป็นผู้ที่มีความรู้ในภาษาอีสาน เป็นผู้อนุรักษ์สืบทอด ภาษาโบราณไปโดยปริยาย เมื่อสำเร็จกระบวนการท่องกลอนลำแล้วต่อไปเป็นกระบวนการที่ยากขึ้นคือการฝึกท่วงทำนอง ในการร่ายประกาศศรัทธานั้นทำนองที่ใช้เป็นทำนองลำทางสั้น ผู้รับการถ่ายทอดจะ

ได้รับการสาธิตการล่ากลอนประกาศศรัทธา พร้อมทำนองลำทางสั้นพร้อมกับได้ให้หมอแคนมาช่วยเป็นผู้ฝึก ในการลำเข้ากับทำนองเสียงของแคน ในการฝึกเข้าท่วงทำนองกับแคนนั้น ครั้งแรกจะได้ให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ทดสอบลำไปกับเสียงแคนระดับเสียงต่างๆ เพื่อค้นหาระดับเสียงที่ผู้รับการถ่ายทอดสามารถทำได้อย่างไพเราะที่สุด จนได้ระดับเสียงประจำตัวของผู้รับการถ่ายทอด กระบวนการนี้ผู้รับการถ่ายทอดมีโอกาสได้ฝึกท่วงทำนองต่างๆที่หลากหลายทำนองตามประเภทของกลอนลำ ผู้รับการถ่ายทอดจึงเป็นผู้ที่สัมผัสกับท่วงทำนองต่างๆของกลอนลำ โดยเฉพาะกลอนลำของท้องถิ่นต่างๆ ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถแยกแยะทำนองท้องถิ่นต่างๆได้ เมื่อผ่านกระบวนการฝึกท่วงทำนองสิ่งที่ควบคู่กับการลำคือการแสดงท่าทางประกอบการลำ ผู้ที่ถ่ายทอดให้ความสำคัญกับการฝึกท่าทางประกอบการแสดง เพราะถือเป็นสิ่งที่บ่งบอกอารมณ์ของผู้แสดงหมอลำที่จะสื่ออารมณ์ไปยังผู้ชมผู้ฟังการแสดงอีกด้วย การท่องจำกลอนลำ การฝึกท่วงทำนอง และการฝึกท่าทางการแสดง จะถูกฝึกทำซ้ำวนไปวนมาอยู่สามกระบวนการ เมื่อสิ้นสุดสามกระบวนการนี้แล้วก็จะนำไปสู่กระบวนการฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่เน้นการฝึกประสบการณ์เป็นหลัก ให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์การแสดงจริงบนเวทีทำการแสดง โดยจะมีผู้ที่ถ่ายทอดคอยแนะนำให้คำปรึกษา ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ผู้รับการถ่ายทอดได้ผ่านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆจากหมอลำละมุล ปากไพนัน เริ่มต้นด้วยกระบวนการที่ง่ายไปหายาก และปฏิบัติจริงเป็นหลัก เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นจริงจากกระบวนการทุกกระบวนการถ่ายทอดสอดคล้องตามทฤษฎีของสอดคล้องตามทฤษฎีของกัทธรี (E.R. Guthrie) มีหลักการว่า การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 ควรมีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆของหมอลำกลอนในจังหวัดมหาสารคามเพื่อเป็นการเผยแพร่ อนุรักษ์ ให้ผู้ที่สนใจในศาสตร์แขนงนี้ได้ศึกษา โดยเก็บรวบรวมในรูปแบบของตำราเรียน เอกสารต่างๆ

1.2 ควรให้มีการนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่เดิมแล้วมาเข้าร่วมกับกระบวนการถ่ายทอดแบบใหม่ๆให้ทันตามยุคตามสมัย เช่นการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่กระบวนการถ่ายทอดหมอลำ

2. ข้อเสนอสำหรับการวิจัย

2.1 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคกระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอน

2.2 ควรมีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

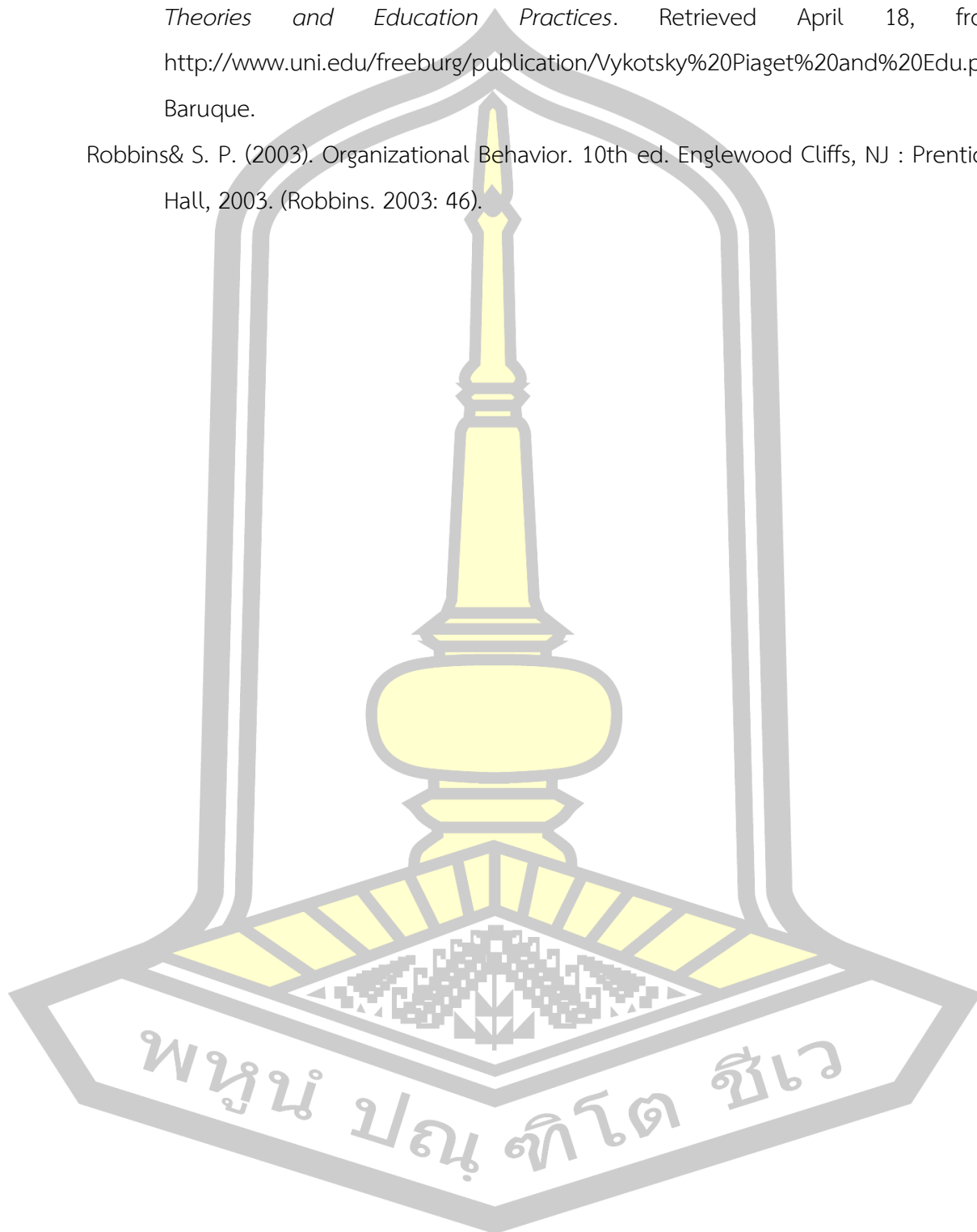
บรรณานุกรม

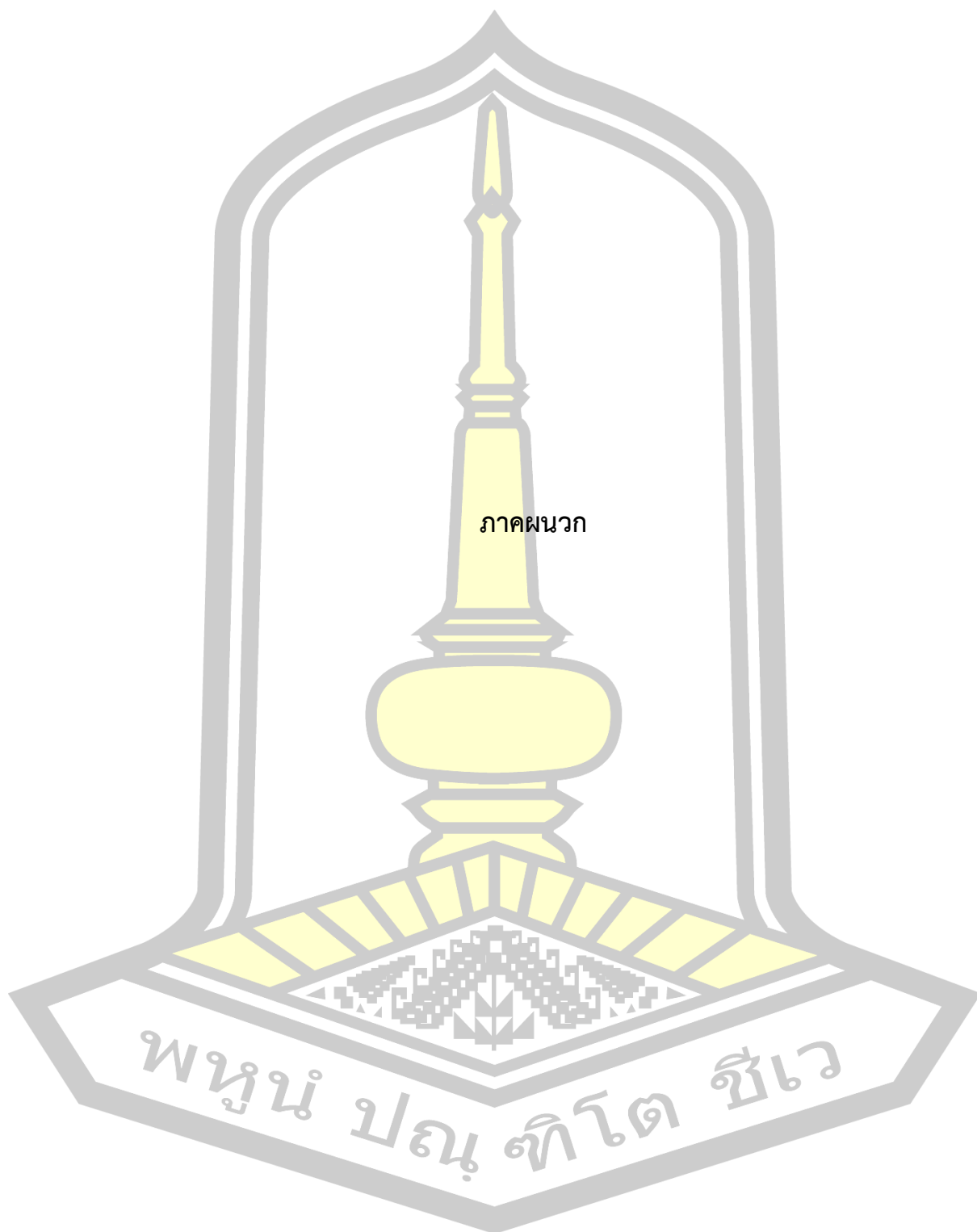
- กรมศิลปากร. (2521). *ดนตรีอีสาน*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (2523). *ประวัติแนวความคิดทางสังคม*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2520). *ของดีอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2526). *คติชาวบ้านอีสาน*. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนาการพิมพ์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2528). *รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ*. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2540). *ภูมิปัญญาหมอลำเอกความรุ่งโรจน์ของอดีตกับปัญหาของหมอลำในปัจจุบัน*. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ. (2550). *จิตวิทยาทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจริญชัย ชนไพโรจน์. (2526). *ดนตรีพื้นเมืองอีสาน*. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. (2535). *รายงานการวิจัยเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ*. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นรินทร์ พุดตาน. (2535). *รายงานการวิจัยเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ*. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทรวี ชันผง. (2537). *ลำซิ่ง : ลำกลอนแนวใหม่ของอีสาน*. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2538). *เมืองไทยชาติไทยในแบบเรียนประถมศึกษา แบบเรียนอนุสาวรีย์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. (2528). *ร้อยกรองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สุทธิการพิมพ์.
- ประเวศ วสี. (2534). *บนเส้นทางชีวิต เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- ประสาธ สายดวง. (2535). “รายงาน : “หมอลำซิ่ง” ศิลปินพื้นบ้านอีสานประยุกต์,” มติชน.
- ไพบุลย์ เทวรักษ์. (2540). *จิตวิทยาการเรียนรู้*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เอส ดี เพรส การพิมพ์.
- ไพบุลย์ แพงเงิน. (2534). *กลอนลำภูมิปัญญาของอีสาน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ไพบุลย์ เมฆพยัพ. (2536). *รายงานการศึกษาวิชาโลกทัศน์ของชาวไทยในท้องถิ่น Th 502 หมอลำซิ่ง*.

- มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ภิกขุ ชวังเงิน. (2547). *พหุติกรรมองค์การ*. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยาม.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด. (2547). *บทบาทวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด กับการอนุรักษ์สืบสาน
สร้างสรรค์ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรี และการแสดงพื้นบ้านอีสานที่เกี่ยวข้องกับ
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *ภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์.
- สิทธิโชค วรานุกลสันติ. (2546). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพรินติ้ง.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2532). *ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุนทร อภิสุนทรวงกูร. (2529). *หมอลำในการละเล่นพื้นบ้านศูนย์สังคีตศิลป์*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.
- สุพัตรา สุภาพ. (2516). *สังคมวิทยา*. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภาภรณ์ สาระสา. (2014). *การ ศึกษา วิธี การ ร้อง" หมอลำ กลอน" ของ ราตรี ศรีวิไล บ ง สิทธิ
พร (Doctoral dissertation).*
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. (2553). *รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.
- สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ. (2544). *คนชิงอีสาน : ร่างกาย อารมณ์ อัตลักษณ์และเสียงสะท้อนของคน
ในหมอลำชิงอีสาน*. นครราชสีมา : สำนักเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี สุรนารี.
- เสี่ยม บึงไสย. (2533). *บทบาทหมอลำกลอนด้านการเมือง*. ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2539). “ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น” เอกสารประกอบการบรรยาย
วิชาการบริหารและการนิเทศโครงการศึกษานอกระบบ (053731). เชียงใหม่ :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุสรณ์ อนันตภูมิ. (2557). *กระบวนการถ่ายทอดวิชาหมอลำของหมอลำบัวผัน ดาวคะนอง*. ปริญญา
ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). “แนวทางการศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” *ครุศาสตร์*. 27(11) :
1-12. ; พฤศจิกายน.
- Baruque& L. B. and R. N. Melo. (2004). “Learning Theory and Instructional Design Using
Learning Objects,” *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*. 13(4) :
343-370, 2004. (Bolles 1975 : 54).
- Bolles& R.C. (1975). *Learning Theory*. New York : Holt Rinehart and Winston.

De Vries & R. Vygotsky. (2008). *Piaget and Education : A Reciprocal Assimilation of Theories and Education Practices*. Retrieved April 18, from <http://www.uni.edu/freeburg/publication/Vykotsky%20Piaget%20and%20Edu.pdf> Baruque.

Robbins & S. P. (2003). *Organizational Behavior*. 10th ed. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 2003. (Robbins. 2003: 46).

ภาคผนวก

พุ่ม ปณฺ ฑิต ชีเว

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของละมุล ปากไฟ
สำหรับสัมภาษณ์ผู้ถ่ายทอด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

วันเดือนปีเกิด.....อายุ..... ปี

การศึกษา

ที่อยู่ปัจจุบัน

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้

เบอร์โทรศัพท์

1.2 ภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์

1.2.1 ท่านเริ่มเรียนลำเมื่อใด

1.2.2 แรงบันดาลใจที่ทำให้ท่านเรียนหมอลำกลอน

1.2.3 ครูของท่านมีวิธีสอนอย่างไรและสิ่งที่ท่านได้จากการเรียนหมอลำมีอะไรบ้าง อย่างไร

1.2.4 ท่านใช้เวลาและเสียค่าใช้จ่ายในการเรียนหมอลำนานเท่าใดจนสามารถออกแสดงได้

ส่วนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอด

2.1 หลักการและจุดประสงค์ในการถ่ายทอด

2.1.1 ท่านมีหลักการในการถ่ายทอดอย่างไร

2.1.2 เนื้อหาในการถ่ายทอดมีอะไรบ้าง

2.2 วิธีการถ่ายทอด

2.2.1 ท่านมีวิธีถ่ายทอดอย่างไร

2.2.2 ต่อผู้รับการถ่ายทอดหนึ่งคน ท่านใช้เวลานานเท่าใด ในการถ่ายทอดจนสำเร็จ
การถ่ายทอดหมดลำกลอน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

วันที่.....เดือน.....ปี.....

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่องกระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของละมุล ปากไฟ
สำหรับสัมภาษณ์ผู้รับการถ่ายทอด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

วันเดือนปีเกิด.....อายุ.....

ปีการศึกษา.....

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้.....

เบอร์โทรศัพท์.....

1.1 ภูมิหลังผู้รับการถ่ายทอด

1.1.1 แร้งบันดาลใจที่ทำให้ท่านมาเรียนหมอลำกลอน

.....

1.1.2 เหตุใดถึงเลือกมารับการถ่ายทอดกับหมอลำละมุล ปากไฟ

.....

1.1.3 ท่านเริ่มมารับการถ่ายทอดเมื่อไร

.....

ส่วนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอด

2.1 จุดประสงค์การมารับการถ่ายทอด

.....

2.2 สิ่งที่คาดว่าจะได้รับจากการรับการถ่ายทอด

.....

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

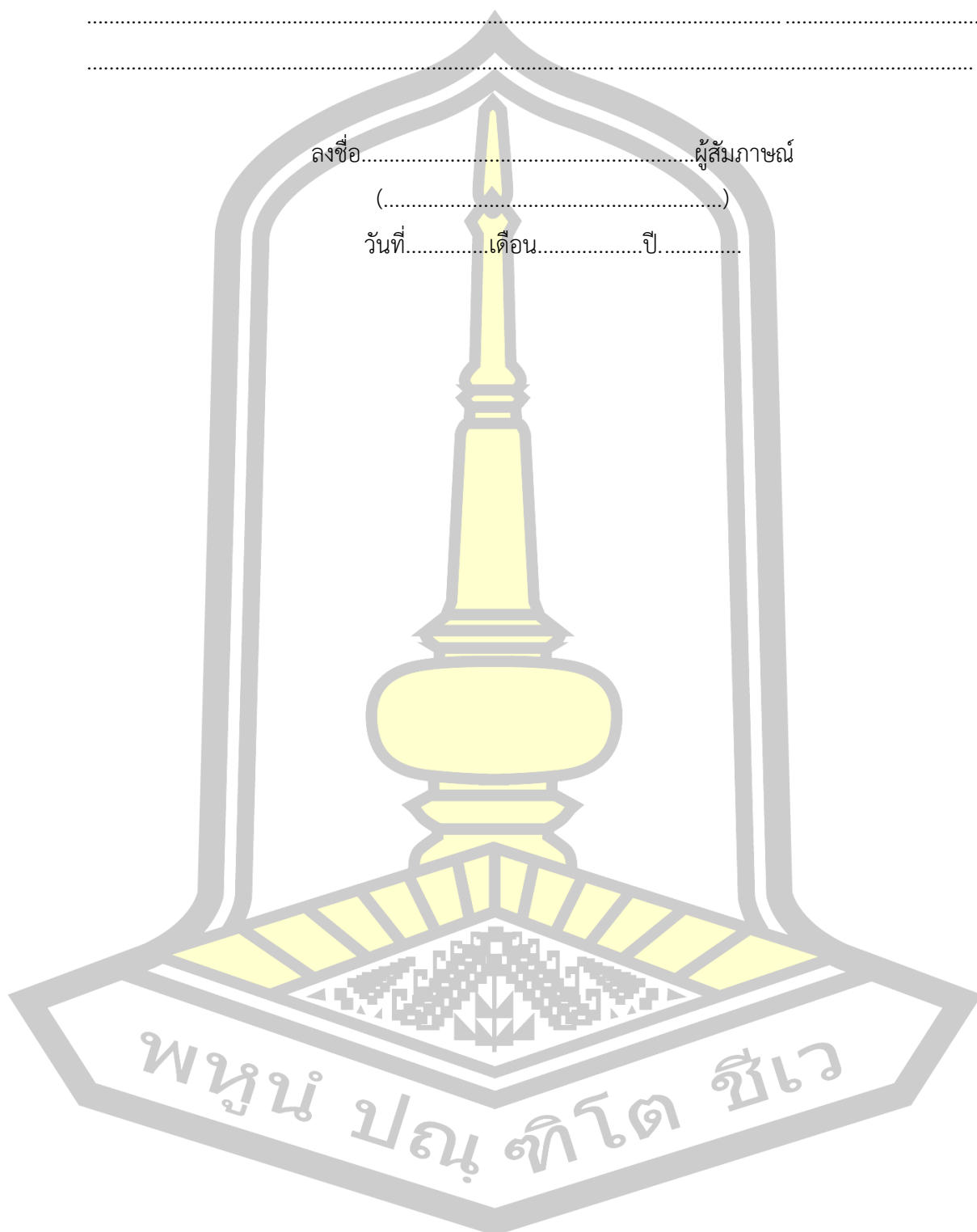
.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

วันที่.....เดือน.....ปี.....

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

เรื่อง กระบวนการถ่ายทอดหมอลำกลอนของละมุล ปากไฟ

สังเกตกระบวนการถ่ายทอด

ข้อมูลเบื้องต้น

1. ชื่อผู้สังเกต.....
2. สถานที่สังเกต.....
3. วันเดือนปี ที่ทำการสังเกต.....

สังเกตจากกระบวนการถ่ายทอด

1. การนำเข้าสู่การเริ่มกระบวนการถ่ายทอด

.....

.....

2. วิธีการถ่ายทอด

.....

.....

3. เนื้อหาที่ถ่ายทอด

.....

.....

4. ขั้นตอนการถ่ายทอด

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สังเกต

(.....)

วันที่.....เดือน.....ปี.....

พูน บัญชีโต ชีว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นาย นรชน โทบุตรดี
วันเกิด	6 พฤศจิกายน 2539
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลโสธร อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่9 ผดุงวิทย์1 ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักศึกษา
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2555 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนคำเขื่อนแก้วขุณูปถัมภ์ ตำบลลุ่มพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร พ.ศ. 2558 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนคำเขื่อนแก้วขุณูปถัมภ์ ตำบลลุ่มพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร พ.ศ. 2562 ปริญญาตรีวิทยาศาสตรบัณฑิต (ดศ.บ.) สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2565 ปริญญาตรีวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ดศ.ม.) สาขาวิชา ดนตรี วิทยา วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ภัโต ชีเว